

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ВИДАННЯ РЕКОМЕНДОВАНЕ ДО ДРУКУ ВЧЕНОЮ РАДОЮ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
UKRAINIAN JOURNAL OF CONSTITUTIONAL LAW

НАУКОВО-ЮРИДИЧНЕ ВИДАННЯ КАТЕГОРІЇ «Б»

ВИДАВЕЦЬ: РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ЗАСНОВНИКИ: ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ЦЕНТР КОНСТИТУЦІЙНИХ ІНІЦІАТИВ

РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ГОЛОВНІ РЕДАКТОРИ: ОЛЕНА БОРИСЛАВСЬКА, СЕРГІЙ РІЗНИК

Український часопис конституційного права має на меті створення платформи для фахового обговорення сучасних проблем конституціоналізму та поширення якісного контенту з цієї проблематики, передусім для українського читача.

ЧАСОПИС ВНЕСЕНО ДО ПЕРЕЛІКУ НАУКОВИХ ФАХОВИХ ВИДАНЬ УКРАЇНИ
СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ КВ 22166-12066Р ВІД 07.06.2016 РОКУ

УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА UKRAINIAN JOURNAL OF CONSTITUTIONAL LAW

НАУКОВО-ЮРИДИЧНЕ ВИДАННЯ

ЗМІСТ

НАУКОВІ СТАТТІ /

НАРОДОВЛАДДЯ В УКРАЇНІ ЯК ПРИНЦИП ФОРМУВАННЯ

ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ **3**

Юрій Бисага, Олег Придачук

ЗАБОРОНА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЇЇ ВІДПОВІДНІСТЬ

КОНСТИТУЦІЙНИМ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СТАНДАРТАМ **10**

Віталій Чорненький

ЧЕРГОВІ ПОВОЄННІ ПАРЛАМЕНТСЬКІ ТА ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ В УКРАЇНІ:

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ ДЕМОКРАТІЇ **24**

Ірина Юркевич, Арсен Романів

АДМІНІСТРАТИВНА ЮСТИЦІЯ У СХІДНІЙ НІМЕЧЧИНІ В 1945-1990 РР. **36**

Микола Кобилецький, Наталія Паславська

ЗМІСТ, СПРЯМУВАННЯ ТА НАПОВНЕНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ

ГАРАНТІЇ ПРАВА НА СПОРТ **48**

Вероніка Берч

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОГЛЯД / **55**

УДК 342.1

doi.org/10.30970/jcl.1.2023.1

Юрій Бисага

доктор юридичних наук, професор, завідувач
кафедри конституційного права та порівняльного
правознавства Ужгородського національного
університету, заслужений юрист України
E-mail: yuri.bisaga@uzhnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-8797-5665

Олег Придачук

кандидат юридичних наук,
суддя Ужгородського міськрайонного суду
Закарпатської області, Україна
E-mail: inbox@ug.zk.court.gov.ua

НАРОДОВЛАДДЯ В УКРАЇНІ ЯК ПРИНЦИП ФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

PEOPLE'S POWER IN UKRAINE AS A PRINCIPLE OF FORMATION OF STATE AUTHORITIES

Yurii Bysaha | Oleh Prydachuk

Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Constitutional Law and comparative jurisprudence at
Uzhhorod National University, Honored lawyer of Ukraine /
Candidate of Law, Judge of the Uzhgorod district court of the Transcarpathian region, Ukraine

Abstract | It was noted that the exercise of state power by the people is both a criterion for the existence of democracy and one of the central elements of a citizen's political rights, and the realization of popular sovereignty actually occurs in the process of exercise of state power by the people. The level of development of people's power in a specific country, i.e. the real influence of the will of the people on solving issues of state and social life, determines the objective level of democracy of the state. It is noted that when defining the concept of "direct exercise of power by the people", one should start from its main features, in particular, the fact that it is a process of directly revealing the will of the people or part of it, which is carried out in forms that are not directly prohibited by the norms of the Constitution and laws, on issues, which are of public interest, which causes the emergence of legal consequences and participation in which is guaranteed by the state. The functions of institutions of direct people's power are the main directions of influence that express their social purpose.

Based on the analysis of the experience of foreign countries and domestic legislation, the following functions of the direct exercise of power by the people are distinguished: state building; installation; legislative; unifying; cultural and educational; affirmative

The authors point out that the exercise of legal protection of the constitution is part of the powers of the people, which they have the right to exercise both directly and through indirect people's power, and after studying the formation and features of the modern institution of representative and direct people's power, we can conclude about the exceptional role of both forms of implementation of this institution in the effective protect the constitution by the people. It is the interaction and complementarity of direct and indirect people's power that are the conditions for the most perfect formulation and implementation of the people's will, including in the matter of legal protection of the basic law.

Keywords: bodies of state power, judicial power, principle of people's power, organization of judicial power, implementation of direct democracy.

Анотація | Зазначено, здійснення державної влади народом є одночасно критерієм існування демократії та одним з центральних елементів політичних прав громадянина, а реалізація народного суверенітету фактично відбувається в процесі здійснення державної влади народом. Рівень розвитку народовладдя в конкретній країні, тобто реальний вплив волі народу на вирішення питань державного та суспільного життя, визначає об'єктивний рівень демократичності держави.

Відзначається, при визначенні поняття «безпосереднє здійснення влади народом» слід відштовхуватись від основних його ознак, зокрема того, що це процес безпосереднього виявлення волі народу або його частини, який здійснюється у формах, на які немає прямої заборони в нормах Конституції та законів, з питань, що становлять суспільний інтерес, який спричиняє виникнення юридичних наслідків та участь в якому гарантується державою. Функції інститутів безпосереднього народовладдя – це основні напрямки впливу, які виражають їх соціальне призначення.

На підставі аналізу досвіду зарубіжних країн та вітчизняного законодавства виокремлено наступні функції безпосереднього здійснення влади народом: державне будівництво; установча; законотворча; об'єднуюча; культурно-виховна; затверджувальна.

Автори вказують, що здійснення правового захисту конституції входить до повноважень народу, які він вправі здійснювати і безпосередньо, і шляхом опосередкованого народовладдя. Також дослідивши становлення та особливості сучасного інституту представницького та безпосереднього народовладдя, можемо зробити висновок про виняткову роль обох форм реалізації цього інституту у ефективному захисті конституції народом. Саме взаємодія і взаємодоповнення безпосереднього і опосередкованого народовладдя є умовами найдосконалішого формулювання і реалізації волі народу, зокрема і в питанні правового захисту основного закону.

Ключові слова: органи державної влади, судова влада, принцип народовладдя, організація судової влади, здійснення прямої демократії.

Постановка питання. Правова система України ґрунтується на закріпленому статтею 5 Конституції України основоположному принципі, що єдиним джерелом державної влади та носієм суверенітету є народ.

Національна адаптація ідеї правового захисту конституції в Україні задумувалася як один з засобів демократизації нової незалежної держави на засадах верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, гласності, повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень. Водночас практика реалізації цих принципів, як і в багатьох інших сферах суспільного життя в Україні, не завжди відповідала їх декларованим положенням. Адже, враховуючи особливу природу конституції, яка є не тільки юридичним, а й політико-правовим документом, державні органи, на яких покладено функцію здійснення конституційного контролю, нерідко стають заручниками особливостей національного політичного процесу¹.

¹ Придачук О.А., Белов Д.М. Місце та роль судової влади в системі органів державної влади: реалізація принципу народовладдя. Аналітично-порівняльне правознавство. № 1. 2023. С. 101-109.

Тому ефективно функціонування інших реальних і дієвих способів правового захисту Конституції України, зокрема здійснення цієї місії Українським народом, мають значення, яке важко переоцінити.

Питанням конституційно-правового статусу народу, реалізації його функцій та повноважень, зокрема в сфері формування органів державної влади, більшою чи меншою мірою, присвячували свої наукові праці такі вітчизняні вчені як: Д.М. Белов, Л.В. Бориславський, С. Головатий, М.В. Громовчук, І.М. Жаровська, В.С. Журавський, В.М. Кампо, М. Козюбра, В.Д. Людвік, О.Г. Мурашин, П.М. Рабінювич, С.В. Різник, О.В. Радченко, М.Д. Савенко, М.В. Савчин, М.В. Селіванов, І.Д. Сліденко, П.Б. Стецюк, Ю.М. Тодика, В.Л. Федоренко, О.Ф. Фрицький, В.М. Шаповал, С.В. Шевчук, Ю.С. Шемшученко та ін.

Автори ставлять собі за **мету** розглянути інститут народовладдя в Україні, як принцип формування органів державної влади.

Виклад матеріалу дослідження. Правова система України ґрунтується на підході, що єдиним джерелом державної влади та носієм суверенітету є народ, що закріплено статтею 5 Конституції України, тому вкрай важливо дослідити юридичні інструменти та форми здійснення народом своєї влади.

Пріоритет прав людини, визнання людини найвищою соціальною цінністю, вирішення державних справ на основі волі більшості, при одночасному гарантуванні правового статусу меншості, є тими складовими, які в сукупності становлять основу та умови існування демократичного режиму. Хоча дослівно з латинської термін «демократія» означає «влада народу», все ж не будемо вдаватися до розмиття меж між концепціями демократичного режиму та здійснення народовладдя, адже ці поняття належить до різних площин: демократія – це режим, а здійснення влади народом – це політико-правовий процес².

Цікавим для юридичної науки є також співвідношення категорій «політичні права громадянина» та «здійснення влади народом». Зазначимо, що народний суверенітет визначається як правосу́б'єктність народу в таких питаннях, як формування своєї держави, визначення конституційної моделі характеристик держави, обрання представників до органів держави та місцевого самоврядування, володіння, користування та розпорядження ресурсами, а також вирішення інших питань державного буття. Оскільки Український народ – це сукупність громадян України різних національностей, систему політичних прав та обов'язків громадян можна справедливо вважати основою для здійснення влади народом³.

Зв'язок між політичними правами окремого громадянина та здійсненням державної влади народом є нерозривним, адже політичні права громадянина є інструментом для здійснення волі народу; натомість режим, за якого державна влада реалізується народом (демократія), є гарантією забезпечення політичних прав громадян.

Отже, здійснення державної влади народом є одночасно критерієм існування демократії та одним з центральних елементів політичних прав громадянина, а реалізація народного суверенітету фактично відбувається в процесі здійснення державної влади народом. Рівень розвитку народовладдя в конкретній країні, тобто реальний вплив волі народу на вирішення питань державного та суспільного життя, визначає об'єктивний рівень демократичності держави.

В науці конституційного права поширене вживання звороту «участь громадян в управлінні державними справами», під яким П. Грабильніков розуміє можливість, гарантовану Конституцією України та законодавством безпосередньо або через представників брати участь у здійсненні влади народу, державної влади, місцевого самоврядування, доступу до несення державної служби,

² Белов Д.М., Белова М.В. Система захисту прав і свобод людини і громадянина: доктринальні та нормативні основи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2022. Вип. 74. С. 85-90.

³ Белов Д.М., Громовчук М.В. Конституційно-правові засади статусу особи: окремі аспекти. *Аналітично-порівняльне право*. № 1. 2021. С. 21-26.

до здійснення правосуддя, прирівнюючи його таким чином до здійснення влади народу⁴ [22, с. 197]. Право на управління державними справами є лише елементом масиву політичних прав, відмінною ознакою якого є участь кожного громадянина особисто та безпосередньо.

Погоджуючись з тим, що право на управління державними справами є складовою політичних прав громадян, які включають також право на свободу об'єднання громадян (в політичні партії та громадські формування), на мирні беззбройні збори, походи, мітинги, демонстрації, на спрямування індивідуальних та колективних письмових звернень або на особисте звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування та посадових і службових осіб, висловлюємо переконання, що громадяни можуть здійснювати управління державними справами не лише безпосередньо, але й через обраних представників (народних депутатів, Президента України, депутатів місцевих рад, міських голів).

Здійснення влади народом включає не лише управління державними справами (формування складу органів держави та місцевого самоврядування, здійснення державної влади на постах державного апарату, участь в правосудді через присяжних та народних засідателів, прийняття рішень та законів на референдумах), але й реалізацію установчої влади народом шляхом прямої демократії, в результаті здійснення якої і створюється держава, управління справами якої належить до можливостей народу. У міжнародно-правових документах (Загальна декларація прав людини 1948 р. та Міжнародний пакт про громадянські політичні права 1966 р.) містяться такі поняття як «управління власною країною» та «ведення справ держави». На нашу думку, за своїм змістом ці поняття можна прирівняти до передбаченої законодавством України концепції «участь в управлінні державними справами».

Здійснення народної влади відбувається у двох загальновизнаних формах: безпосередній (прямій, особистій) та опосередкованій (непрямій, представницькій) – через виборні установи або представницькі органи.

Основою здійснення безпосереднього народовладдя є природно-правовий підхід, який визнає народ джерелом влади, а безпосереднє народовладдя – пріоритетним та безумовним способом її здійснення. Загальна декларація прав людини 1948 року встановила право кожної людини (не залежно від громадянства) брати участь в «управлінні власною країною безпосередньо або через вільно обраних представників»⁵.

Здійснення влади народу у безпосередній формі історично передувало виникненню інститутів представницького народовладдя – так зразками безпосереднього здійснення влади народу є народні збори в Давній Греції, віча в Київській Русі, загальні збори в Україні часів Гетьманщини, збори громадян міст, які були наділені Магдебурзьким правом. Здійснення народовладдя передбачає чотири обов'язкові елементи: ініціативу народу; активність, спрямовану на реалізацію ініціативи; пряму участь у вирішенні питань державного життя та усвідомлення моральної відповідальності народу за наслідки здійснення своєї волі.

Здійснення влади народу є провідною категорією конституціоналізму, проявом установчої влади, яка належить виключно народу, та є первинною відносно всіх інших інститутів держави. Вибори та референдум є найдосконалішими формами здійснення безпосереднього народовладдя, адже в результаті їх проведення воля народу щодо певного питання державного життя не лише формується, проявляється, обробляється та фіксується, а й набуває юридичної сили, тобто легітимізується. В Конституції України інститути виборів та референдуму отримали регламентацію в

⁴ Грабильніков А.В. Громадянин України – суб'єкт політичної системи. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 24. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. с. 196-204.

⁵ Загальна декларація прав людини і громадянина : міжнародний документ від 10 грудня 1948 р. // URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_01

окремому розділі, процес внесення змін в який є суттєво ускладненим, а їх значимість підкреслюється логічним розміщенням розділу III «Вибори. Референдум» відразу після розділів, які визначають загальні засади конституційного ладу і правовий статус людини і громадянина⁶.

Водночас повноваження державних органів у питаннях ініціювання, призначення виборів та референдумів, залучення суб'єктів виборчого процесу, юридичного гарантування активного виборчого права регулюються розділами IV, V, VI та XXI Конституції України.

Концепція безпосереднього народовладдя у вітчизняній науці та конституційній практиці перебуває на етапі становлення, адже виборче законодавство зазнає постійних змін, що свідчить про те, що оптимальну модель наразі не віднайдено. Прийняття Конституції 1996 року, яка закріпила основоположні засади здійснення прямого народовладдя в Україні стало фундаментальною подією та відправною точкою в цьому процесі.

Щодо самого поняття «безпосереднє народовладдя», то в доктрині присутні різні підходи до його визначення. За В. Погорілком, цей термін означає пряме волевиявлення народних мас при розробці і прийнятті державних рішень, а також пряма участь в їх впровадженні у життя та здійсненні контролю⁷ [95, с. 602], а Г. Шахназаров визначає пряме народовладдя як порядок, за якого пряме і конкретне волевиявлення громадян є основою для прийняття всіх рішень.

При визначенні поняття «безпосереднє здійснення влади народом» слід відштовхуватись від основних його ознак, зокрема того, що це процес безпосереднього виявлення волі народу або його частини, який здійснюється у формах, на які немає прямої заборони в нормах Конституції та законів, з питань, які становлять суспільний інтерес, який спричиняє виникнення юридичних наслідків та участь в якому гарантується державою. Функції інститутів безпосереднього народовладдя – це основні напрямки впливу, які виражають їх соціальне призначення.

На підставі аналізу досвіду зарубіжних країн та вітчизняного законодавства, можна виокремити наступні функції безпосереднього здійснення влади народом:

- державне будівництво (утворення держави, забезпечення недоторканості суверенітету, цілісності та неподільності держави, прийняття основного закону);
- установча (створення системи органів державної влади і місцевого самоврядування);
- законотворча (підготовка, прийняття загальнообов'язкових правил поведінки, які поширюються на громадян країни або громадян країни у певній адміністративно-територіальній одиниці);
- об'єднуюча (інтеграція всіх елементів народу в міцне об'єднання, вирішення проблемних аспектів їх соціального співжиття, вироблення національної самоідентифікації);
- культурно-виховна (залучення народу до різних проявів культурного життя, підвищення загального рівня освіченості, зокрема правової свідомості, розвиток інститутів громадянського суспільства);
- затверджувальна (схвалення або опротестування народом рішень органів державної влади та місцевого самоврядування).

За результатами здійснення безпосереднього народовладдя приймаються акти, які входять до системи права та одночасно до правової системи, на рівні із правосвідомістю, правовою культурою та принципами права. Акти безпосереднього народовладдя є обов'язковою ланкою цього ланцюга, адже можуть одночасно служити цілєю правовою системою та її засобом. Безпосередня правотворчість, як юридично закріплена процедура, спрямована на легітимацію волі народу, її формування та трансформування у загальнообов'язкові правила поведінки, складається з двох етапів: власне формування волі народу, що не створює юридичних прав та обов'язків; та надання цій волі юридичної сили, що потребує по-перше, розробки, обговорення і схвалення проекту, по-друге, його

⁶ Данко В.Й., Белов Д.М. Правові позиції Конституційного Суду України: аналіз правової доктрини. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». Випуск 73(5). 2022. С. 33-39.

⁷ Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Референдне право України : навч. посіб. К. : Ліра, 2006. 366 с.

прийняття в ході здійснення безпосереднього народовладдя, і по-третє, офіційного опублікування⁸.

Щодо змістовних обмежень здійснення народовладдя встановлено, що влада народу поширюється на всі суспільні відносини: політичні, економічні, культурні, соціальні тощо. Однак статтею 74 Конституції України передбачене коло питань, які не можуть вирішуватись шляхом референдуму, зокрема податки, бюджет та амністія, натомість рішення про зміну території України, згідно зі статтею 73 Конституції України, може прийматись винятково на всеукраїнському референдумі. Отож, всі суспільно значущі питання внутрішнього та зовнішнього життя держави, окрім вказаних викнятков, можуть вирішуватись шляхом здійснення безпосереднього народовладдя за процедурою референдуму.

Делегування влади при здійсненні безпосереднього народовладдя характеризується через наступні змістовні ознаки: по-перше, існує елемент свідомого волевиявлення, адже народ безпосередньо обирає модель владних відносин, яка відповідає його волі та об'єктивно існуючим обставинам суспільного життя. По-друге, елемент безпосередності участі народу займає домінуюче становище відносно опосередкованості. По-третє, безпосередня форма народовладдя наділена імперативним характером, при врахуванні тієї обставини, що існують дорадчі види безпосереднього здійснення влади народом (такі як громадські обговорення, петиції, протести), які не є винятком з правила, а навпаки сприяють легітимності тих процедур, рішення, прийняті під час яких, є загальнообов'язковими (референдуми та вибори)⁹.

Передбачене процедурне обмеження здійснення народовладдя, адже влада народу має здійснюватися у формах, юридично закріплених основним законом. Форми здійснення безпосереднього народовладдя – це способи виявлення волі народу щодо питань державного життя, від яких залежить юридична сила та політичні наслідки результатів народного волевиявлення. Формами безпосереднього здійснення влади народу, які є найпоширенішими в країнах сучасного світу, безперечно є вибори та референдум.

Стаття 69 Конституції України передбачає, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум, а також інші форми безпосередньої демократії. Хоча жодних наукових дискусій не виникає щодо того, що вибори та референдум є пріоритетними формами здійснення влади народу, доцільно було б також визначити перелік «інших форм безпосередньої демократії», на які є посилання в Конституції.

Практиці конституціоналізму відомі такі форми народовладдя, як громадські слухання, обговорення, відкликання обранців з посад, збори громадян, демонстрації, мітинги, протести та навіть повстання. Юридична природа цих інститутів різниться залежно від імперативності виконання вираженої волі народу, адже законом може бути встановлене їх обов'язкове виконання або навпаки, дорадчий характер, натомість здійснення народовладдя в насильницькій формі, нехтування при цьому недоторканими правами та свободами людини та громадянина може бути підставою визнання нелегітимності таких дій. Процедура організації, проведення, виявлення результатів прямого волевиявлення регламентується спеціальними законами.

Висновки. Обґрунтувавши, що здійснення правового захисту конституції входить до повноважень народу, які він вправі здійснювати і безпосередньо, і шляхом опосередкованого народовладдя, а також дослідивши становлення та особливості сучасного інституту представницького та безпосереднього народовладдя, можемо зробити висновок про виняткову роль обох форм реалізації цього інституту у ефективному захисті конституції народом. Саме взаємодія і взаємодоповнення безпосереднього і опосередкованого народовладдя є умовами найдосконалішого формування і реалізації волі народу, зокрема і в питанні правового захисту основного закону.

⁸ Шипілов Л.М. Принцип народовладдя і його здійснення в Україні : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2004. 19 с.

⁹ Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм : монографія; Юридична фірма Салком, Науково-аналітичний центр. К. : Юріком Інтер, 2005. 560 с.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Белов Д.М. Белова М.В. Система захисту прав і свобод людини і громадянина: доктринальні та нормативні основи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2022. Вип. 74. С. 85-90.
2. Белов Д.М., Громовчук М.В. Конституційно-правові засади статусу особи: окремі аспекти. Аналітично-порівняльне право. № 1. 2021. С. 21-26.
3. Грабильніков А. В. Громадянин України – суб'єкт політичної системи. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 24. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. с. 196-204.
4. Данко В.Й., Белов Д.М. Правові позиції Конституційного Суду України: аналіз правової доктрини. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». Випуск 73(5). 2022. С. 33-39.
5. Загальна декларація прав людини і громадянина: міжнародний документ від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_01
6. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Референдне право України: навч. посіб. К.: Ліра, 2006. 366 с.
7. Придачук О.А., Белов Д.М. Місце та роль судової влади в системі органів державної влади: реалізація принципу народовладдя. Аналітично-порівняльне правознавство. № 1. 2023. С. 101-109.
8. Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм: монографія; Юридична фірма Салком, Науково аналітичний центр. К.: Юрінком Інтер, 2005. 560 с.
9. Шипілов Л. М. Принципи народовладдя і його здійснення в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.01; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2004. 19 с.

References

Bibliography:

1. Bielov D.M. Bielova M.V. Systema zakhystu prav i svobod liudyny i hromadianyna: doktrynalni ta normatyvni osnovy. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Pravo». 2022. Vyp. 74. S. 85-90.
2. Bielov D.M., Hromovchuk M.V. Konstytutsiino-pravovi zasady statusu osoby: okremi aspekty. Analitychno-porivnialne pravo. № 1. 2021. S. 21-26.
3. Danko V.Y., Bielov D.M. Pravovi pozytsii Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy: analiz pravovoi doktryny. Naukovyi visnyk UzhNU. Seriiia «Pravo». Vypusk 73(5). 2022. C. 33-39.
4. Hrabylnikov A. V. Hromadianyn Ukrainy – subiekt politychnoi systemy. Derzhava i pravo: Zbirnyk naukovykh prats. Yurydychni i politychni nauky. Vyp. 24. K.: Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2004. s. 196-204.
5. Pohorilko V. F., Fedorenko V. L. Referendne pravo Ukrainy: navch. posib. K.: Lira, 2006. 366 s.
6. Prydachuk O.A., Bielov D.M. Mistse ta rol sudovoi vlady v systemi orhaniv derzhavnoi vlady: realizatsiia pryntsypu narodovladdia. Analitychno-porivnialne pravoznavstvo. № 1. 2023. S. 101-109.
7. Shapoval V.M. Suchasnyi konstytutsionalizm: monohrafiia; Yurydychna firma Salkom, Naukovo analitychnyi tsentr. K.: Yurinkom Inter, 2005. 560 s.
8. Shypilov L. M. Pryntsyp narodovladdia i yoho zdiisnennia v Ukraini: avtoref. dys. kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.01; Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. KH., 2004. 19 s.
9. Zahalna deklaratsiia prav liudyny i hromadianyna: mizhnarodnyi dokument vid 10 hrudnia 1948 r. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_01

УДК 342.5

doi.org/10.30970/jcl.1.2023.2

Віталій Чорненький

кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права
юридичного факультету Львівського національного університету
імені Івана Франка, Україна
ORCID ID: 0000-0001-5067-0844
E-mail: vitaliy.chornenkyi@lnu.edu.ua

ЗАБОРОНА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЇЇ ВІДПОВІДНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНИМ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СТАНДАРТАМ

PROHIBITION OF POLITICAL PARTIES UNDER MARTIAL LAW AND ITS COMPLIANCE WITH CONSTITUTIONAL AND EUROPEAN STANDARDS

Vitalii Chornenkyi

PhD in Law, Associate Professor in the Department of Constitutional Law,
Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Abstract | The article proposes to examine the legislative and institutional transformations that took place in the area of restricting the activities of political parties in Ukraine during martial law. As it turned out, neither the legislation nor the public authorities were fully prepared to respond to the threats posed by political associations of citizens that were oriented towards the interests of the aggressor state in their political program or activities.

Therefore, the author of the article attempts to examine the changes introduced after the beginning of the full-scale invasion of Russia regarding the prohibition of political parties in the light of their compliance with constitutional and European standards. In particular, the article offers a critical assessment of the President's decisions to suspend the activities of political parties for the period of martial law, which may trigger a discussion on their compliance with the Constitution of Ukraine and European standards.

Given the introduction in spring 2022 of new grounds for banning political parties in court, the author substantiates the compliance of such changes with constitutional and European standards, in particular, through the previous legal positions of the Constitutional Court of Ukraine. It is established that the dissemination of information containing justification, recognition of the legitimacy, and denial of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine is an attempt to justify the denial of constitutional principles and democratic values, the protection of which is the duty of all public authorities, among which the rights and freedoms of man and citizen, independence and territorial integrity of Ukraine are prominent.

The article analyses certain court decisions of the Eighth Administrative Court of Appeal, which under martial law considers cases of banning political parties as a court of first instance, and the Supreme Court, which considered these cases on appeal. The author draws conclusions about the trends in the development of judicial practice regarding the prohibition of political parties under martial law.

Keywords: prohibition of political parties, Constitutional Court of Ukraine, European Court of Human Rights, martial law.

Анотація | У статті пропонується розглянути законодавчі та інституційні трансформації, які відбулися у сфері обмеження діяльності політичних партій в Україні під час воєнного стану. Адже, як виявилось, ні законодавство, ні публічна влада повною мірою не були готові реагувати на загрози, які створювали політичні об'єднання громадян, що у своїй політичній програмі чи діяльності орієнтувалися на інтереси держави-агресора.

Тому автор статті робить спробу дослідити запроваджені після початку повномасштабного вторгнення РФ зміни щодо заборони політичних партій у світлі їх відповідності конституційним та європейським стандартам. Зокрема, у статті пропонується критична оцінка рішень глави держави про призупинення діяльності політичних партій на період воєнного стану, які можуть викликати дискусію щодо їх відповідності Конституції України та європейським стандартам.

Враховуючи запровадження навесні 2022 року нових підстав для заборони політичних партій у судовому порядку, обґрунтовано відповідність таких змін конституційним та європейським стандартам, зокрема, через попередні юридичні позиції Конституційного Суду України. Встановлено, що поширення відомостей, що містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, є спробою виправдати заперечення конституційних принципів і демократичних цінностей, захист яких є обов'язком усіх органів державної влади, серед яких чільне місце займають: права і свободи людини і громадянина, незалежність та територіальна цілісність України.

У статті проаналізовано окремі судові рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду, який в умовах воєнного стану розглядає справи про заборону політичних партій як суд першої інстанції, та Верховного Суду, який розглядав ці справи під час апеляційного перегляду. Зроблено висновки про тенденції у розвитку судової практики щодо заборони діяльності політичних партій в умовах воєнного стану.

Ключові слова: заборона політичних партій, Конституційний Суд України, Європейський суд з прав людини, воєнний стан.

До конституційних цінностей традиційно прийнято зараховувати побудову суспільного життя в Україні на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Такі гарантії створюють середовище для активного формування політичних партій, які в умовах політичної багатоманітності повинні сприяти формуванню і вираженню політичної волі громадян та брати участь у виборах.

Хоч межі свободи політичної діяльності в сучасних державах конституційної демократії є широкими, плюралізм поглядів на загальнонаціональний вектор розвитку навіть в таких суспільствах підлягає певним обмеженням. Так, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (надалі – Конвенція) разом із свободою об'єднання з іншими особами передбачає допустимість встановлення законом обмежень цього права, які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб¹.

Конституції України (надалі також Конституція або Основоположний Закон) та іншим актам національного права також відомі заходи, які можуть застосовуватися до об'єднань громадян, у разі допущення ними істотних порушень. Проте до 2014 року українська правова система мала до-

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed20210801#Text (25.07.2022).

свід припинення діяльності політичних партій лише з процедурних підстав. Йдеться про анулювання реєстраційного свідоцтва, наприклад, коли політична партія не висуває своїх кандидатів на вибори Президента України чи народних депутатів України протягом десяти років. Лише в період з 2014 по 2018 роки діяльність чотирьох політичних партій в Україні потрапила під заборону або була припинена через субстантивні порушення². Ці процеси були пов'язані з забороною партій російського спрямування, очільники та члени яких сприяли анексії АР Крим та порушенням законодавства про заборону та засудження комуністичного та нацистського режимів.

Розпочатий 24 лютого 2022 року правовий режим воєнного стану розділив життя України та Українського народу на «до та після». Загроза втрати державності та ризик чергового поневолення північно-східним сусідом зуміли консолідувати націю та владу в цьому нелегкому протистоянні. Незважаючи на це, в українському суспільстві продовжили свою роботу деструктивні сили, які з ідеологічних або інших причин спрямовували свою діяльність на піддрив внутрішньої єдності та згуртованості, зокрема, шляхом виправдання діяльності агресора. Про загострення проблеми свідчить повідомлення Міністерства юстиції про те, що на кінець червня 2022 року в Україні заборонили вже 10 «проросійських партій», заборона ще семи – у процесі³.

Водночас, як виявилось після початку війни, ні українське законодавство, ні інституційна система не були готові оперативно реагувати на виклики, що виникли у сфері політичної свободи громадян, в першу чергу – діяльності політичних партій. Для підтвердження цієї тези пропонуємо розглянути законодавчі та інституційні зміни, які відбулися у сфері свободи політичної діяльності після 24 лютого 2022 року. Передісторією таких змін можна вважати Указ Президента України (далі – Президент) від 19 березня 2022 року № 153/2022, яким введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України (далі – РНБО) від 18 березня 2022 року «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій»⁴.

Цим рішенням Президент та РНБО на період дії воєнного стану призупинили будь-яку діяльність в Україні окремих політичних партій «проросійського» спрямування⁵. Хоч таке рішення отримало позитивну оцінку більшості співвітчизників⁶, запроваджені заходи потребують фахової юридичної оцінки. Так, у наукових виданнях уже висловлена думка про те, що очевидним недоліком рішення РНБО є відсутність у ньому як чітких аргументів щодо призупинення діяльності кожної окремо з політичних партій, так і обґрунтування, які саме дії конкретної політичної сили дають підстави для застосування до неї обмежувального впливу держави⁷.

² Бернацький Б. Національні та європейські стандарти щодо заборони політичних партій. Український часопис конституційного права №4/2018. с. 123. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2018-4/pdfs/5-bohdan-bernatskyi-natsionalni-yevropeiski-standarty-shchodo-zaborony-politychnykh-partii.pdf> (15.07.2022).

³ Інтернет-видання Радіо Свобода, 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-zaborona-10-prorosiiski-partii/31908143.html> (26.07.2022).

⁴ Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій» від 19 березня 2022 року № 153/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153/2022#Text> (06.07.2022).

⁵ Йдеться про наступні політичні партії: «ОПОЗИЦІЙНА ПЛАТФОРМА-ЗА ЖИТТЯ», «ПАРТІЯ ШАРІЯ», «ДЕРЖАВА», «ЛІВА ОПОЗИЦІЯ», «ПРОГРЕСИВНА СОЦІАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ», «СОЮЗ ЛІВИХ СИЛ», «СОЦІАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ», «СОЦІАЛІСТИ», «ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК», «НАШІ» та «БЛОК ВОЛОДИМИРА САЛЬДО».

⁶ За результатами Восьмого загальнонаціонального опитування: Україна в умовах війни (6 квітня 2022), проведеного Соціологічна група «РЕЙТИНГ», абсолютна більшість (90%) підтримують ініціативу позбавлення мандатів депутатів із проросійських партій. 86% підтримують повну заборону їхньої діяльності в Україні. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1200_ua_042022_v__i_press.pdf (12.08.2022).

⁷ Куцюруба О. Вплив держави на політичні партії: погляд крізь призму агресії російської федерації проти України. Український часопис конституційного права №2/2022. С. 29. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2022-2/pdfs/3-olha-kotsiuruba-vplyv-derzhavy-politychni-partii-pohliad-kriz-pryzmu-ahresii-rosiiskoi-federatsii.pdf> (08.09.2022)

Водночас, з огляду на важливу роль політичних партій у забезпеченні плюралізму та належного функціонування демократії, будь-який захід, який вживається проти них, впливає як на свободу об'єднання, так і на демократію у відповідній державі⁸. Тому не випадково у Керівних принципах Венеційської комісії щодо заборони і розпуску політичних партій зафіксовано, що правові заходи, спрямовані на заборону політичних партій, повинні бути результатом судового рішення та мати надзвичайний характер, а також відповідати принципу пропорційності⁹.

Неодноразово звертаючи увагу на цей Указ у справах про заборону політичних партій, Восьмий апеляційний адміністративний суд наголошував, що це рішення Президента прийняте **«в умовах прямої військової агресії з боку Російської Федерації, з урахуванням антиукраїнської політичної та організаційної діяльності, пропаганди війни, публічної заяви та закликів до зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, реальної загрози порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підризу її безпеки, а також дій, спрямованих на незаконне захоплення державної влади, демонстрації проявів колабораціонізму, насильства, зважаючи на програмні та статутні цілі, що містять антиукраїнську позицію, поширення відомостей про виправдування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України окремими політичними партіями»**¹⁰.

Проте ні Конституція, ні Закон України «Про політичні партії в Україні» не передбачають такого механізму захисту конституційних цінностей від окреслених загроз як призупинення діяльності політичної партії. Розглядаючи «призупинення» відповідних об'єднань автономно, не можна виключати, що із врахуванням фактичних обставин (наприклад, тривалості) таке призупинення може бути визнано способом приховання припинення об'єднання. Своєю чергою, стаття 19 Основного Закону вимагає, щоб органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи діяли лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами.

З одного боку, винятків з цього правила навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану не передбачено. З іншого – стаття 64 Конституції допускає встановлення окремих обмежень прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень в умовах воєнного або надзвичайного стану. Слід врахувати, що пункт 5 частини першої статті 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає, що в Указі Президента про запровадження воєнного стану зазначається вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку із введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень¹¹. Тому хоча стаття 64 Основного Закону передбачає можливість встановлювати додаткові обмеження прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану, сам лише факт запровадження одного з таких правових режимів не є достатньою правовою підставою для їх застосування.

Наведене зумовлює необхідність аналізу наступних положень Указу Президента від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про запровадження воєнного стану» (із наступними змінами):

«У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимча-

⁸ Посібник за статтею 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Перше видання – 2019 рік. пункт 165. с. 29. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2019/12/Guide_Art_11_UKR_2019.pdf (25.07.2022).

⁹ Венеціанська комісія. Керівні принципи щодо заборони і розпуску політичних партій (Венеція 10-11 грудня 1999 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_159#Text (26.07.2022).

¹⁰ Див., наприклад, Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду від 23.06.2022 року у справі № П/857/5/22, від 16.06.2022 року у справі № П/857/1/22 тощо.

¹¹ Закон України «Про правовий режим воєнного стану» 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n36> (06.07.2022).

сові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»¹²».

Привертає увагу той факт, що в переліку статей Розділу II Конституції «Права, свободи і обов'язки людини і громадянина» відсутні статті, які встановлюють конституційні засади утворення, діяльності та заборони політичних партій в Україні. Зокрема, в Указі Президента не встановлено додаткових обмежень щодо статті 37 Конституції, яка передбачає можливість заборони політичних партій виключно в судовому порядку¹³, а стаття 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає лише повноваження глави держави порушувати питання про заборону діяльності політичних партій.

Наведене дозволяє стверджувати, що навіть в нинішніх умовах воєнного стану конституційність рішення глави держави та РНБО щодо призупинення діяльності окремих політичних партій є дискусійним. Адже відсутність в законодавстві підстав та порядку призупинення діяльності політичних партій ставить під сумнів дотримання принципу верховенства права, який, на думку Конституційного Суду України (далі – Конституційний Суд), вимагає законодавчого закріплення механізму запобігання свавільному втручання органів публічної влади при здійсненні ними дискреційних повноважень у права і свободи особи¹⁴.

Уже 3 травня 2022 року набрали чинності зміни до статті 60 Закону України «Про регламент Верховної Ради України», яка містить згадку про «затвердження Президентом України рішення Ради національної безпеки і оборони України про зупинення діяльності політичної партії», що має наслідком зупинення у Верховній Раді України діяльності депутатської фракції, яка утворена такою партією¹⁵. Проте і тут не все просто. Адже окрім того, що норми набрали чинності після прийняття відповідного рішення главою держави, виданий в лютому Указ Президента використовує поняття «призупинення діяльності», в той час як у наведених змінах йдеться про «зупинення діяльності».

Можемо припустити, що рішення Президента було лише тимчасовим та вимушеним кроком для збереження конституційних цінностей (незалежності, територіальної цілісності) в умовах цілком реальної загрози їх знищення. Позаяк навіть такі обставини не дозволяють органам публічної влади використовувати «напівправові» інструменти для вирішення складних питань. Наведене також дозволяє підтвердити висновок, що законодавство виявилось не готовим до викликів, які готувала повномасштабна війна, що спонукало органи влади гнучко реагувати та приймати рішення.

Тому перша спроба привести Закон України «Про політичні партії в Україні» до воєнних умов та вимог належної правової процедури відбулася 15 березня 2022 року, коли набрав чинності Закон № 2107-IX¹⁶. Ці зміни полягали у забороні діяльності політичної партії у разі засудження її уповноважених осіб за вчинення кримінального правопорушення проти основ національної безпеки України, передбаченого статтею 111-1 Кримінального кодексу України (колабораційна діяльність). Проте таку зміну слід оцінювати досить критично. Адже засудження особи є результатом кримінального провадження, яке є тривалим і складним процесом, що аж ніяк не сприятиме опе-

¹² Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року № 64/2022 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n34> (06.07.2022).

¹³ Конституція України від 28.06.1996 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (17.09.2021).

¹⁴ Рішення Конституційного Суду України 11 жовтня 2018 року № 7-п/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-18#Text> (15.07.2022).

¹⁵ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій» від 3 травня 2022 року № 2243-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2243-20#n70> (16.07.2022).

¹⁶ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність» від 03.03.2022 року № 2107-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2107-20#Text> (06.07.2022).

ративності в питанні обмеження політичної діяльності «проросійських» об'єднань. Тому уже наступного дня, 16 березня, набрали чинності положення Закону № 2109-IX, які замість згаданої підстави для заборони політичної партії передбачили – «поширення відомостей, що містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України»¹⁷.

Варто звернути увагу, що в Конституції ні першу, ні другу підставу заборони політичної партії не згадано. Натомість у статті 37 зазначено, що:

*«Утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на (1) ліквідацію незалежності України, (2) зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, (3) порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, (4) підриє її безпеки, (5) незаконне захоплення державної влади, (6) пропаганду війни, (7) насильства, (8) на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, (9) посягання на права і свободи людини, (10) здоров'я населення, забороняються»*¹⁸.

Загальновідомо, що норми Конституції є нормами прямої дії. На думку Конституційного Суду, пряма дія норм Конституції означає, що ці норми застосовуються безпосередньо. Законами України та іншими нормативно-правовими актами можна лише розвивати конституційні норми, а не змінювати їх зміст¹⁹. Тому не можна виключати, що в майбутньому можуть з'явитися зацікавлені особи, які бажатимуть оскаржити описані зміни законодавства як такі, що передбачають додаткову підставу для обмеження здійснення політичної діяльності. Роблячи крок на випередження, пропонуємо проаналізувати це питання у світлі цінностей конституціоналізму та європейських стандартів.

З одного боку, усталена практика тлумачення Конвенції та Конституції виробила позицію, що підстави обмеження прав людини слід інтерпретувати максимально вузько задля уникнення свавілля. З іншого – складно погодитися із тим, що сама лише наявність в Законі підстави, яка текстуально не відображена в Конституції, робить її такою, що не відповідає Основоположному Закону. У цьому контексті орієнтиром може бути Рішення Конституційного Суду від 16 липня 2019 року № 9-р/2019, яке стосувалося Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». Цим Законом, серед іншого, заборонено утворення та діяльність політичних партій, які пропагандують комуністичний та/або націонал-соціалістичний (нацистський) тоталітарні режими та їх символіки²⁰.

З'ясовуючи легітимність мети оспорюваного Закону, Конституційний Суд чи не вперше в своїй практиці здійснив історичний огляд, а саме: становлення української незалежної держави, злочинів комуністичного та нацистського режимів в ХХ столітті. Це дозволило зробити висновок про «антигуманну, людиноненависницьку і агресивну сутність» цих режимів. На підставі цього Конституційний Суд встановив, що Україна має право обстоювати конституційні принципи, у тому числі й шляхом заборони пропаганди цих тоталітарних режимів та використання їхньої символіки²¹.

¹⁷ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо заборони виготовлення та поширення інформаційної продукції, спрямованої на пропагування дій держави-агресора» від 03.03.2022 року № 2109-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-20/ed20220316#n13> (07.07.2022).

¹⁸ Конституція України від 28.06.1996 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (07.07.2022).

¹⁹ Рішення Конституційного Суду України від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-16#Text> (07.07.2022).

²⁰ Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 9 квітня 2015 року № 317-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (25.07.2022).

²¹ Рішення Конституційного Суду України від 16 липня 2019 року № 9-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-19#Text> (07.07.2022).

Застосовуючи такий історичний підхід до оцінки сучасної війни РФ проти України, слід визнати за очевидне, що «за масштабами, підходами та ідеологічно РФ наслідує принципи, запроваджені фашистськими та нацистськими мілітаристськими режимами Гітлера, Муссоліні та інших»²². Тому під час вирішення питання про конституційність запроваджених у 2022 році обмежень щодо діяльності політичних партій, які поширюють відомості, що містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, слід врахувати наступні позиції органу конституційного контролю:

«Політична партія, в установчих, програмних та інших офіційних документах якої містяться заклики до ліквідації української незалежної держави, порушення її територіальної цілісності або ж до іншої мети, що не відповідає демократичній сутності змісту Конституції України, не може бути легітимною, а для її легалізації в Україні немає юридичного підґрунтя»;

«Пропаганда комуністичного режиму, який зухвало й цинічно заперечував цінність людського життя та людської гідності, становить реальну загрозу для сучасної незалежної української державності. Виправдання комуністичного режиму та замовчування його злочинів створюють сприятливий ґрунт для мобілізації та об'єднання антиукраїнських сил, які прагнуть зруйнувати демократичний конституційний лад в Україні»;

«Для стабільності демократичного конституційного ладу держава може здійснювати конкретні заходи з метою його захисту. Європейський суд з прав людини наголосив на прийнятності концепції «демократії, здатної захистити себе».

Історики часто дискутують про циклічність історії, а біблійний проповідник Екклезіяст писав у своїй книзі: «Що було, воно й буде, і що робилося, буде робитись воно, і немає нічого нового під сонцем!»²³. На жаль, російський тоталітарний режим підтвердив ці слова, повторивши чи не усі злочини комуністичного та нацистського режимів. Тому, застосовуючи уже апробовані підходи Конституційного Суду до сучасної ситуації, слід констатувати, що поширення відомостей, що містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, є спробою виправдати заперечення конституційних принципів і демократичних цінностей, захист яких є обов'язком усіх органів державної влади, серед яких чільне місце займають: права і свободи людини і громадянина, незалежність та територіальна цілісність України.

Зауважимо, що у справі щодо заборони комуністичного та нацистського режимів Конституційний Суд обмежився дослідженням лише легітимної мети для встановлення конституційності оспорюваного правового акта. Розвиваючи позицію Суду в потенційній справі про заборону «російськоорієнтованих» партій, можна додатково розкрити інші критерії, необхідні для обмеження конституційних прав. Адже попередня практика як самого Конституційного Суду, так і Європейського суду з прав людини (далі – Євросуд) вимагають встановлення «передбаченості законом» та пропорційності (у практиці Євросуду цей критерій іменується «необхідність в демократичному суспільстві»). Зокрема, у Висновку від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019 Конституційний Суд зазначив, що будь-яке втручання в права людини навіть за наявності легітимної мети, всупереч вимозі домірності, неодмінно спричинятиме скасування або обмеження прав і свобод людини. У світлі вимоги домірності варто згадати усталену позицію Євросуду, за якою рішучі заходи, такі як розпуск цілої політичної партії, можуть бути вжиті лише в найсерйозніших випадках, зокрема загрози політичному плюралізму або фундаментальним демократичним принципам²⁴.

²² Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про заборону пропаганди російського неонацистського тоталітарного режиму, акту агресії проти України з боку Російської Федерації як держави-терориста, символіки, яка використовується збройними та іншими воєнними формуваннями Російської Федерації у війні проти України» URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7214&skl=10 (07.07.2022).

²³ Біблія в пер. Івана Огієнка. Книга Екклесіястова. Глава 1, вірш 9. URL: <https://only.bible/bible/ubio/ecc-1/> (25.07.2022).

²⁴ Посібник за статтею 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Перше видання – 2019 рік. пункт 166. с. 29.

Іншим аспектом, який потребує дослідження у світлі обмеження діяльності політичних партій, є інституційна система захисту засад конституційного ладу. Станом на лютий 2022 року усі справи про заборону політичних партій в Україні розглядав Окружний адміністративний суд міста Києва (далі також – ОАСК), належне здійснення судочинства яким тривалий час викликає сумніви. Зокрема, 30 липня 2020 року на веб-сайті Офіційного інтернет-представництва Президента було оприлюднено електронну петицію № 22/102742-еп «Щодо ліквідації Окружного адміністративного суду м. Києва», яку підтримало понад 25 тисяч громадян України. Автори петиції зазначили про повну втрату авторитету ОАСКу, зокрема через зміст опублікованих Національним антикорупційним бюро України в липні 2019 року та в липні 2020 року записів розмов керівництва цього суду²⁵.

Підтримавши цю петицію, глава держави вніс до парламенту законопроект про ліквідацію ОАСКу та утворення Київського міського окружного адміністративного суду²⁶. Проте станом на час написання цієї статті законопроект опрацьовується в комітеті. З одного боку, це викликано гарантіями права на справедливий суд, які включають широкий спектр запобіжників від свавільного звільнення суддів. В умовах недостатньої зрілості сучасної правової системи України це не дозволяє оперативно вирішити питання із встановленням обґрунтованості пред'явлених суддям обвинувачень згідно зі стандартами належної правової процедури.

З іншого – після початку повномасштабної війни проблеми із діяльністю окремих політичних партій загострилися, а жодної впевненості в тому, що ОАСК зможе розглянути резонансні справи про їх заборону у відповідності до належної правової процедури (зокрема у розумні строки) не було. Крім того, як звертає увагу Б. Бернацький, в минулому розглядаючи справи про заборону політичних партій, ОАСК не дослідив практику Євросуду по цій категорії справ; не використовував трискладовий тест, зокрема не визначав, чи було втручання у свободу об'єднань необхідним у демократичному суспільстві тощо²⁷.

Шукаючи вихід із цієї ситуації та прагнучи уникнути описаних ризиків, законодавець забрав із виключної підсудності ОАСКу справи про заборону політичних партій. Відтепер ці справи як суд першої інстанції має розглядати апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, до якого належить місто Київ. Проте на період воєнного стану ці справи тимчасово підсудні апеляційному адміністративному суду в апеляційному окрузі, до якого належить місто Львів²⁸.

За період з 24 лютого 2022 року по час написання цієї статті Восьмий апеляційний адміністративний суд (далі – Апеляційний адміністративний суд або Суд) виніс понад десяток таких рішень. Важливим для цієї категорії справ є наявність конкретних, належно задокументованих доказів, які вказують на конкретні факти протиправної діяльності, яка, в розумінні Закону України «Про політичні партії в Україні», ставить під сумнів правомірність діяльності такої політичної партії та наділяє повноваженнями суб'єкта владних повноважень звертатись до суду про заборону діяльності такої партії²⁹.

²⁵ Електронна петиція № 22/102742-еп «Щодо ліквідації Окружного адміністративного суду м. Києва» на офіційному веб-сайті інтернет-представництва Президента. <https://petition.president.gov.ua/petition/102742> (15.07.2022).

²⁶ Мотивувальна записка до Проекту Закону 5369 від 13.04.2021 року про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського окружного адміністративного суду. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71646 (15.07.2022).

²⁷ Бернацький Б. Національні та європейські стандарти щодо заборони політичних партій. Український часопис конституційного права №4/2018. С. 123.

²⁸ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій» 3 травня 2022 року № 2243-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2243-20#n11> (15.07.2022).

²⁹ Постанова Касаційного адміністративного суду у справі №П/857/7/22 від 29 вересня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106621200> (14.11.2022).

Одна з перших справ про заборону політичної партії стосувалася політичної партії «Опозиційний Блок». Рішенням від 8 червня 2022 року Апеляційний адміністративний суд частково задовільнив позов Міністерства юстиції України та заборонив діяльність політичної партії «Опозиційний Блок». Звернемо увагу, що дослідники попередньої судової практики ОАСКу щодо заборони політичних партій вказували, що суди навіть контекстуально не звертались до статті 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод³⁰. Своєю чергою у справі про заборону політичної партії «Опозиційний Блок» та інших політичних партій, Апеляційний адміністративний суд неодноразово звертався до практики Євросуду, що разом із оперативністю розгляду справи доводить правильність обраного законодавцем підходу щодо зміни підсудності.

Так, Апеляційний адміністративний суд обґрунтовував своє рішення у справі про заборону політичної партії «Опозиційний Блок», серед іншого, концепцією «демократії, що здатна сама себе захистити», напрацюваннями Євросуду щодо пропорційності втручання у свободу об'єднань (справу *Refah Partisi (The Welfare Party) and Others v. Turkey*). Окрему увагу Суд звернув на поведінку і заклики членів організації, щодо якої постало питання про припинення:

«Із відкритих джерел відомо, що після тимчасового захоплення Мелітополя російськими окупантами депутатка від політичної партії «Опозиційний Блок» ОСОБА_4 закликала мешканців співпрацювати з ними».

«у місті Каховка на Херсонщині озброєні військові Росії призначили кількох колаборантів «керувати» захопленим населеним пунктом. Окупанти повідомили, зокрема, що від сьогодні керувати містом буде ексдепутат Херсонської обласної ради від «Опоблоку».

Оцінюючи ці факти, Суд врахував, що будь-який обмежувальний захід, вжитий щодо політичної партії на підставі поведінки її членів, повинен бути підтверджений доказами, що відповідна особа діяла за підтримки цієї партії або що така поведінка була наслідком партійної програми чи політичних цілей. Досліджуючи матеріали справи, Суд встановив, що поведінка і заклики членів політичної партії не викликали осуду зі сторони керівництва партії, а навпаки – існувала мовчазна згода. Всупереч вимогам Статуту партія не вживала заходів впливу до своїх членів, коли згідно цього ж Статуту члени партії зобов'язані дотримуватись його вимог, Програми та інших внутрішніх документів партії. Тому Суд дійшов висновку, що виступи і дії членів партії стосуються партії загалом і формують цілісну картину розбудови політики, несумісної з концепцією демократичного суспільства. Відповідач у цій справі рішення не оскаржував³¹.

У справі про заборону політичної партії «Союз лівих сил» відповідач також намагався відмежуватися від поведінки своїх членів, вказуючи, що індивідуальна відповідальність окремих членів партії не може бути перенесена на всю партію. Однак Апеляційний адміністративний суд слушно зауважив, що відповідач не надав доказів щодо вжиття заходів впливу партією до її членів, які провадили антиукраїнську діяльність і риторику, та засудження партією таких дій членів партії³². У цій справі відповідач подав апеляційну скаргу. Проте у її задоволенні було відмовлено. Підтримавши суд першої інстанції, Верховний Суд оцінював програмні цілі у зіставленні передусім з публічними висловлюваннями та діями лідерів та членів партії та ставленням до них самої партії. Як наголосив Суд, тільки так можна зрозуміти і оцінити справжню мету і суть діяльності політичної партії³³.

Аналізуючи справи про заборону політичних партій «проросійського спрямування» під час воєнного стану, можна прослідкувати певну типовість їх фактичних обставин. Так, у справі

³⁰ Бернацький Б. Національні та європейські стандарти щодо заборони політичних партій. Український часопис конституційного права №4/2018. С. 126.

³¹ Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду у справі №П/857/12/22 від 8 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104694066> (01.08.2022).

³² Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду у справі № П/857/7/22 від 17 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104856332> (10.08.2022).

³³ Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 29 вересня 2022 року у справі № П/857/7/22, § 111. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106621200> (15.11.2022).

№ П/857/9/22 Суд встановив, що лідер політичної партії «Наші» після початку повномасштабної війни «відстоював позицію країни-агресора щодо федералізації України, припинення військового конфлікту на Донбасі у вигідному для РФ руслі та капітуляції України у російсько-українській війні».

Як і в попередніх справах Суд встановив, що «будь-яких виступів на противагу висловам голови партії, члени партії не висловлювали ні у засобах масової інформації, ні у соціальних мережах чи інших загальнодоступних засобах комунікації». Тому Суд дійшов висновку, що «всупереч вимог Статуту партії заходи впливу до Голови Партії не вживались, хоча згідно Статуту, члени партії зобов'язані дотримуватись його вимог, Програми та інших внутрішніх документів партії, що відповідно свідчить про те, що поведінка та вислови Голови партії, які суперечать Статуту партії, не викликали зі сторони керівництва партії, її членів осуду чи спростування, а навпаки свідчать про мовчазну згоду з такими діями та висловами голови партії». Таким чином, Суд встановив існування реальної загрози зі сторони політичної партії «Наші» конституційному ладу та основним правам і свободам громадян України, державній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності України.

Цікаво, що в якості аргументу для такого висновку Суд зазначив, що в діях партії убачається виправдування окупаційних дій РФ у медійному просторі³⁴. З одного боку, наведений факт віднедавна є самостійною підставою для заборони політичної партії. З іншого – такий підхід Суду опосередковано свідчить про те, що хоча Конституція такої підстави обмеження політичної діяльності не містить, названа в законі «додаткова» підстава лише конкретизує текст Конституції, не змінюючи його зміст.

Наведеного огляду достатньо, щоб помітити тенденцію до використання так званого принципу «мовчазної згоди» політичної партії із висловлюваннями її членів за відсутності жодної реакції з її боку. На думку Восьмого апеляційного адміністративного суду, це свідчить про згоду партії із позицією її члена. За такої умови пунктом IV Керівних принципів щодо заборони і розпуску політичних партій та подібних заходів передбачено, що жодна політична партія не повинна нести відповідальність за поведінку її членів. Будь-який обмежувальний захід, вжитий щодо політичної партії на підставі поведінки її членів, повинен бути підтверджений доказами, що відповідна особа діяла за підтримки цієї партії або що така поведінка була наслідком партійної програми чи політичних цілей. Якщо такий взаємозв'язок відсутній або не може бути встановлений, уся відповідальність повинна покладатися цілком лише на членів партії³⁵. Тому застосування заходів відповідальності до політичних партій у зв'язку із діями їх членів може викликати подальші дискусії.

Розглядаючи цю категорію справ, Верховний Суд у справі №П/857/1/22 взяв до увагу позицію Євросуду, за якою висловлювання лідерів партії та осіб, яких партія висувала кандидатами на виборах, визнаються такими, що відображають реальну політичну позицію партії. Розвиваючи такий підхід у світлі національного законодавства, колегія суддів вказала, що Закон України «Про політичні партії в Україні» суб'єктами такого утворення визнає громадян, які є прихильниками певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку. Тому партія – це не «фікція», а спільнота громадян-одномисльців, вчинки і публічні висловлювання яких і дають розуміння, в чому полягає діяльність утвореної ними політичної партії, й на які реальні цілі вона спрямована. Тому публічна діяльність партійців, особливо тих, які займають керівні, провідні позиції в партії або є її загально визнаними ідейними лідерами, не тільки «звужує» їхній приватний простір, що закономірно, але й покладає додаткову відповідальність за свої вчинки, а надто за свої ідеї та заклики, проголошені у публічному просторі³⁶.

³⁴ Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду у справі № П/857/9/22 від 14 червня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb9_2705-22#Text (15.08.2022).

³⁵ Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: пер. з англ. за ред. Ю. Ключковського. Вид. 2-е, випр. і доповн. К., 2009. С. 295. URL: <https://www.venice.coe.int/files/CDL-election-opinions-UKR.pdf> (08.09.2022).

³⁶ Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у справі №П/857/1/22 від 06 вересня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106164240> (14.11.2022).

Поширеним у цій категорії справ є врахування політичних програм відповідних політичних партій. Зокрема, в справі про заборону політичної партії «Держава» Восьмий апеляційний адміністративний суд встановив, що «в політичній програмі політичної партії задекларовані принципи політичної діяльності, які фактично відстоюють антиукраїнську політичну позицію країни-агресора РФ: всебічне об'єднання слов'янських народів як основи для інтернаціоналізму, надання російській мові статусу другої національної або статусу мови міжнаціонального спілкування, скасування закону про декомунізацію, блокування «втягування» України в НАТО ...»³⁷.

Доречно звернути увагу, що Євросуд у своїй практиці не виключає можливості політичних партій вести дискусії про зміни конституційного ладу держави, оскільки навіть в таких випадках політичні партії продовжують користуватися захистом статті 11 Конвенції. Проте такий захист надається їм при дотриманні двох умов: 1) засоби, що використовуються партіями з метою зміни законодавства чи конституційного ладу, є законними і демократичними з усіх точок зору і 2) пропонувані зміни мають узгоджуватися із фундаментальними демократичними принципами. Таким чином, політичні партії, лідери яких закликають до застосування насильства чи вимагають змін, котрі в принципі несумісні з однією чи декількома засадами демократії або мають на меті знищити демократію чи обмежити права інших, не можуть посилатися на статтю 11 Конвенції як засіб захисту права на свободу об'єднання³⁸.

Наведена позиція Євросуду дозволяє зробити висновок, що самого встановлення факту наявності програмних цілей або дій політичної партії, які критикують конституційно-правовий порядок недостатньо для встановлення пропорційності заборони. Необхідним є також обґрунтування, що вони завдають шкоди самій демократії. У контексті справи про заборону діяльності політичної партії «Держава» Восьмий апеляційний адміністративний суд врахував численні випадки виправдовування її головою та членами російської агресії, дискредитації Збройних Сил України, виступів за референдуми щодо скасування декомунізації, надання російській мові статусу національної. На підставі цього Суд зробив висновок, що такі дії спрямовані на завдання шкоди державній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності України.

Складно не погодитися із Верховним Судом, який в іншій справі за подібних обставин зазначив, що політична партія, яка зареєстрована в Україні, і створена, як вимагається Законом, з метою формування і вираження політичної волі громадян, участі у виборах та інших політичних заходах (в Україні), однак яка в дійсності сповідує і пропагує антиукраїнські (проросійські) ідеї і сприяє у такий спосіб окупантам у втіленні їхніх намірів, становить реальну загрозу національній безпеці, конституційному ладу України, її суверенітету і територіальній цілісності³⁹.

Висновки. На початку війни ні українське законодавство, ні інституційна система не були готові оперативного реагувати на наявні виклики у сфері політичної свободи громадян, насамперед – діяльності політичних партій. Це спонукало органи влади гнучко реагувати та ухвалювати рішення. Зокрема, були прийняті закони, які забороняли діяльність політичних об'єднань, програма та дії яких спрямовувалися на виправдовування російської агресії. Крім того, були внесені зміни до інституційної системи запобігання діяльності таких партій (змінено підсудність справ про заборону політичних партій).

Такі зміни є вкрай важливими у світлі викликів сьогодення, оскільки поширення відомостей, що містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, є намаганням виправдати заперечення конституційних принципів і демократичних цінностей, захист яких є обов'язком для усіх органів державної влади, серед яких чільне місце займають: права і свободи людини і громадянина, незалежність та територіальна цілісність України.

³⁷ Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду у справі № П/857/4/22 від 14 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104818413#> (15.08.2022).

³⁸ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Партія добробуту (Refah Partisi), Ербакан, Казан та Текдаль проти Туреччини». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_046#Text (15.08.2022).

³⁹ Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 29 вересня 2022 року у справі № П/857/7/22, § 122. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106621200> (15.11.2022).

Що ж до тенденції судової практики, то в останніх рішеннях у справах про заборону політичних партій суди неодноразово зверталися до практики Євросуду, що разом із оперативністю розгляду справ доводить правильність обраного законодавцем підходу щодо зміни підсудності. Хоч окремі позиції суду першої інстанції в цій категорії справ можуть викликати подальші дискусії у світлі дотримання європейських стандартів у сфері політичних свобод, показовим є те, що усі проаналізовані рішення, які були оскаржені в апеляційному порядку, успішно пройшли перегляд у Верховному Суді. Останній лише підсилив аргументацію та зменшив рівень гостроти дискусій щодо правомірності заборони відповідних політичних утворень. Усе це є необхідним для утвердження України як демократичної та правової держави, у якій поняття «rule of law» є не просто гаслом, а не порушним принципом побудови державного та суспільного життя.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: пер. з англ. за ред. Ю.Ключковського. Вид. 2-е, випр. і доповн. К., 2009. С. 500. URL: <https://www.venice.coe.int/files/CDL-election-opinions-UKR.pdf> (08.09.2022).
2. Бернацький Б. Національні та європейські стандарти щодо заборони політичних партій. Український часопис конституційного права №4/2018. С. 122-131. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2018-4/pdfs/5-bohdan-bernatskyi-natsionalni-yevropeiski-standarty-shchodo-zaborony-politychnykh-partii.pdf> (15.07.2022).
3. Біблія в пер. Івана Огієнка. Книга Еклезіястова. URL: <https://only.bible/bible/ubio/ecc-1/> (25.07.2022).
4. Веб-сторінка Інтернет-видання Радіо Свобода. В Україні заборонили вже 10 проросійських партій, на черзі є ще сім – Мін'юст. 2022 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-zaborona-10-prorosiiskih-partii/31908143.html> (26.07.2022).
5. Куцюруба О. Вплив держави на політичні партії: погляд крізь призму агресії російської федерації проти України. Український часопис конституційного права №2/2022. С. 29. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2022-2/pdfs/3-olha-kotsiuruba-vplyv-derzhavy-politychni-partii-pohliad-kriz-pryzmu-ahresii-rosiiskoi-federatsii.pdf> (08.09.2022).
6. Посібник за статтею 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Перше видання – 2019 рік. пункт 165. С. 29. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2019/12/Guide_Art_11_UKR_2019.pdf (25.07.2022).

Перелік юридичних документів:

7. Венеціанська комісія. Керівні принципи щодо заборони і розпуску політичних партій (Венеція 10-11 грудня 1999 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_159#Text (26.07.2022).
8. Електронна петиція № 22/102742-еп «Щодо ліквідації Окружного адміністративного суду м. Києва» на офіційному веб-сайті інтернет-представництва Президента. <https://petition.president.gov.ua/petition/102742> (15.07.2022).
9. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність» від 3 березня 2022 року № 2107-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2107-20#Text> (06.07.2022).
10. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій» 3 травня 2022 року № 2243-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2243-20#n11> (15.07.2022).
11. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо заборони виготовлення та поширення інформаційної продукції, спрямованої на пропагування дій держави-агресора» від 3 березня 2022 року № 2109-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-20/ed20220316#n13> (07.07.2022).
12. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 9 квітня 2015 року № 317-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (25.07.2022).
13. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n36> (06.07.2022).
14. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed20210801#Text (25.07.2022).

15. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (17.09.2021).
16. Мотивувальна записка до Проект Закону 5369 від 13.04.2021 року про ліквідацію Округного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського округного адміністративного суду. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71646 (15.07.2022).
17. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у справі №П/857/1/22 від 06 вересня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106164240> (14.11.2022).
18. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 29 вересня 2022 року у справі № П/857/7/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106621200> (15.11.2022).
19. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Партія добробуту (Refah Partisi), Ербакан, Казан та Текдаль проти Туреччини». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_046#Text (15.08.2022).
20. Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду у справі № П/857/4/22 від 14 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104818413#> (15.08.2022).
21. Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду у справі № П/857/7/22 від 17 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104856332> (10.08.2022).
22. Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду у справі № П/857/9/22 від 14 червня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb9_2705-22#Text (15.08.2022).
23. Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду у справі № П/857/9/22 від 14 червня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb9_2705-22#Text (15.08.2022).
24. Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду у справі №П/857/12/22 від 08 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104694066> (01.08.2022).

References

Bibliography:

1. Bernatskiy B. Natsionalni ta yevropeiski standarty shchodo zaborony politychnykh partii. Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava №4/2018. S. 122-131. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2018-4/pdfs/5-bohdan-bernatskiy-natsionalni-yevropeiski-standarty-shchodo-zaborony-politychnykh-partii.pdf> (15.07.2022).
2. Bibliia v per. Ivana Ohienka. Knyha Ekkleziiastova. URL: <https://only.bible/bible/ubio/ecc-1/> (25.07.2022).
3. Kutsiuruba O. Vplyv derzhavy na politychni partii: pohliad kriz pryzmu ahresii rosiiskoi federatsii proty Ukrainy. Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava №2/2022. S. 29. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2022-2/pdfs/3-olha-kutsiuruba-vplyv-derzhavy-politychni-partii-pohliad-kriz-pryzmu-ahresii-rosiiskoi-federatsii.pdf> (08.09.2022).
4. Posibnyk za statteiu 11 Konventsii pro zakhyst prav liudyny ta osnovopolozhnykh svobod. Pershe vydannia – 2019 rik. punkt 165. S. 29. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2019/12/Guide_Art_11_UKR_-2019.pdf (25.07.2022).
5. Veb-storinka Internet-vydannia Radio Svoboda. V Ukraini zaboronyly vzhe 10 prorosiiskykh partii, na cherzi ye shche sim – Miniust. 2022 r. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-zaborona-10-prorosiiskii-partii/31908143.html> (26.07.2022).
6. Yevropeyskiy demokratchnyy dorobok u haluzi vyborchoho prava: Materialy Venetsianskoї Komisii, Parlamentskoї Asamblei, Komitetu Ministriv, Konhresu mistsevykh i rehionalnykh vlad Rady Yevropy: per. z anh. za red. YU.Kliuchkovskoho. Vyd. 2-e, vypr. i dopovn. K., 2009. C. 500. URL: <https://www.venice.coe.int/files/CDL-elec-opinions-UKR.pdf> (08.09.2022).

List of legal documents:

7. Elektronna petytsiia № 22/102742-ep «Shchodo likvidatsii Okruzhnogo administratyvnoho sudu m. Kyieva» na ofitsiinomu veb-saiti internet-predstavnytstva Prezidenta. <https://petition.president.gov.ua/petition/102742> (15.07.2022).
8. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku (zi zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (17.09.2021).
9. Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 r., ratyfikovano Zakonom № 475/97-VR vid 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed20210801#Text (25.07.2022).
10. Motyvuvalna zapyska do Proekt Zakonu 5369 vid 13.04.2021 roku pro likvidatsiiu Okruzhnogo administratyvnoho sudu mista Kyieva ta utvorennia Kyivskoho miskoho okruzhnogo administratyvnoho sudu. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71646 (15.07.2022).
11. Postanova Kasatsiinoho administratyvnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu u spravi №P/857/1/22 vid 06 veresnia 2022 roku. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106164240> (14.11.2022).

12. Postanova Kasatsiinoho administratyvnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 29 veresnia 2022 roku u spravi № P/857/7/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106621200> (15.11.2022).
13. Rishennia Vosmoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu u spravi № P/857/4/22 vid 14 chervnia 2022 roku. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104818413#> (15.08.2022).
14. Rishennia Vosmoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu u spravi № P/857/7/22 vid 17 chervnia 2022 roku. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104856332> (10.08.2022).
15. Rishennia Vosmoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu u spravi № P/857/9/22 vid 14 chervnia 2022 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb9_2705-22#Text (15.08.2022).
16. Rishennia Vosmoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu u spravi № P/857/9/22 vid 14 chervnia 2022 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb9_2705-22#Text (15.08.2022).
17. Rishennia Vosmoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu u spravi № P/857/12/22 vid 08 chervnia 2022 roku. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104694066> (01.08.2022).
18. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Partiia dobrobutu (Refah Partisi), Erbakan, Kazan ta Tekdal proty Turechchyny». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_046#Text (15.08.2022).
19. Venetsianska komisiia. Kerivni pryntsyipy shchodo zaborony i rozpysku politychnykh partii (Venetsiia 10-11 hrudnia 1999 roku). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_159#Text (26.07.2022).
20. Zakon Ukrainy «Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu» 12 travnia 2015 roku № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n36> (06.07.2022).
21. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zaborony vyhotovlennia ta poshyrennia informatsiinoi produktsii, spriamovanoi na propahuvannia dii derzhavy-ahresora» vid 3 bereznia 2022 roku № 2109-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-20/ed20220316#n13> (07.07.2022).
22. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zabezpechennia vidpovidalnosti osib, yaki zdiisniuvaly kolaboratsiinu diialnist» vid 3 bereznia 2022 roku № 2107-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2107-20#Text> (06.07.2022).
23. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zaborony politychnykh partii» 3 travnia 2022 roku № 2243-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2243-20#n11> (15.07.2022).
24. Zakon Ukrainy «Pro zasudzhennia komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsystyskoho) totalitarnykh rezhymiv v Ukraini ta zaboronu propahandy yikhnoi symvoliky» vid 9 kvitnia 2015 roku № 317-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (25.07.2022).

УДК 342.8 (477)

doi.org/10.30970/jcl.1.2023.3

Ірина Юркевич

доктор філософії з права, доцент кафедри кримінального права та процесу, заступниця декана юридичного факультету Західноукраїнського національного університету,
Тернопіль, Україна
E-mail: i.yurkevich@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-8025-8156

Арсен Романів

студент юридичного факультету Західноукраїнського національного університету студент історичного факультету Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка,
Тернопіль, Україна
E-mail: arsromh@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7420-5207

ЧЕРГОВІ ПОВОЄННІ ПАРЛАМЕНТСЬКІ ТА ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ В УКРАЇНІ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ ДЕМОКРАТІЇ

REGULAR POST-WAR PARLIAMENTARY AND PRESIDENTIAL ELECTIONS IN UKRAINE: ORGANIZATIONAL ISSUES AND CHALLENGES FOR DEMOCRACY

Iryna Yurkevych | Arsen Romaniv

Associate Professor of the Criminal Department law and process Deputy Dean of the Faculty of Law West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine /

Student of the Faculty of Law West Ukrainian National University, Student of the Faculty of History Ternopil National Pedagogical University named after V. Hnatyuk, Ternopil, Ukraine

Abstract | The article examines the main challenges for the expected post-war parliamentary and presidential elections in Ukraine. Considerable attention was paid to the issue of the possibility of holding elections on the scheduled date, their dates in accordance with the legislation, the problem of the possible coincidence of statewide election processes in the event of the continuation of martial law. At the same time, a distinction was made between the terms «elections» and «electoral process». The main options for the development of events are defined as: the end of martial law by August 29, 2023 inclusive, the end of martial law between the end of August and the middle of September 2023, the end of martial law by December 31, 2023

inclusive (as a baseline), the extension of martial law after January 1, 2024 year. In addition, the problems related to the extension of martial law beyond these terms (imposition on the next local elections) are outlined. The contradiction of the date of the next parliamentary elections in 2023/2024 was analyzed in the context of the political discourse regarding the material and procedural norms of the Constitution of Ukraine. The main changes to the legislation proposed by the Central Election Commission in the context of the post-war elections are analyzed. Attention was drawn to the Central Election Commission's proposal to grant the National Security and Defense Council of Ukraine the competence to determine territories in terms of polling stations where it is impossible to vote in national and local elections or an all-Ukrainian referendum. Emphasis is placed on some possible threats to democracy in the conditions of post-war elections in Ukraine. Among these are highlighted: the general situation of democracy in wartime and postwar Ukraine, the level of freedom of speech in the Ukrainian mass media in the context of equal access to the media by the participants in the election process, the restoration of the usual political competition based on the pluralism of ideologies and views, issues related to bans on the activities of political parties that threaten national security state.

Keywords: expected post-war parliamentary and presidential elections in Ukraine, electoral law, electoral process, martial law, democracy.

Анотація | У статті досліджено основні виклики для очікуваних повоєнних парламентських та президентських виборів в Україні. Значну увагу приділено питанню можливості проведення виборів у запланований термін, їхні дати відповідно до законодавства, проблемі ймовірного збігу загальнодержавних виборчих процесів у разі продовження воєнного стану. Супутнього проведено розрізнення термінів «вибори» та «виборчий процес». Основними варіантами розвитку подій визначені: завершення воєнного стану до 29 серпня 2023 року включно, завершення воєнного стану в проміжку кінця серпня – середини вересня 2023 року, завершення воєнного стану до 31 грудня 2023 року включно (як базовий), продовження воєнного стану після 1 січня 2024 року. Додатково окреслено проблеми, пов'язані із продовженням воєнного стану понад ці строки (накладення на чергові місцеві вибори). Проаналізовано суперечність дати чергових парламентських виборів 2023/2024 року в контексті політичного дискурсу щодо матеріальної та процесуальної норм Конституції України. Проаналізовано основні запропоновані Центральною виборчою комісією зміни до законодавства в контексті післявоєнних виборів. Звернено увагу на пропозицію Центральної виборчої комісії щодо наділення Ради національної безпеки і оборони України компетенцією визначення територій в розрізі виборчих дільниць, де неможливо провести голосування на загальнодержавних та місцевих виборах чи всеукраїнському референдумі. Акцентовано на деяких ймовірних загрозах для демократії в умовах післявоєнних виборів в Україні. Серед таких виділено: загальне становище демократії воєнної та післявоєнної України, рівень свободи слова в українських ЗМІ в контексті рівного доступу учасників виборчого процесу до медіа, відновлення звичної політичної конкуренції на основі плюралізму ідеологій й поглядів, питання щодо заборон діяльності політичних партій, що загрожують національній безпеці держави.

Ключові слова: очікувані повоєнні парламентські і президентські вибори в Україні, виборче право, виборчий процес, воєнний стан, демократія.

Постановка проблеми. Вибори є основним способом звершення народовладдя в Україні, їхнє існування гарантує змінність влади внаслідок народного волевиявлення та недопущення встановлення недемократичних політичних режимів. В Україні загалом відбулось 7 президентських та 8 (не враховуючи вибори 1990 року) парламентських виборів, з них чотири виборчі кампанії (президентські та парламентські у 2014 та 2019 роках) проводились у час загрози державній безпеці у зв'язку із агресією РФ у Донецькій та Луганській областях. Однак тоді воєнного стану не було введено, а тому вибори відбувались. Інша ситуація складається із парламентськими виборами у 2023 році та президентськими у 2024 році – воєнний стан триває понад рік, а повномасштабне вторгнення РФ в Україну не збавляє обертів і загрожує реалізації звичного виборчого процесу в Україні. Не лише це питання постає перед державою – окрім їхньої організації, необхідно забезпечити демократію в умовах післявоєнного потрясіння. Прогнозовані вибори доволі близькі в часовому

проміжку до нас, а тому моделювання можливих варіантів розвитку подій навколо парламентських виборів 2023 року та президентських виборів 2024 року в Україні є доволі актуальним для держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основною джерельною базою цієї наукової праці є Конституція України та Виборчий кодекс України. Серед дослідників вітчизняного виборчого права варто відзначити публікації В.М. Венгера, Ю.Б. Ключковського, О.В. Марцеляка, В.Ф. Нестеровича, С. Ю. Обрусної, О. В. Совгирі, М. І. Ставнійчук та ін.

Метою статті є моделювання можливих організаційних проблем, пов'язаних із очікуваними парламентським і президентським виборчими процесами у 2023 і 2024 роках, а також висвітлення викликів для демократії під час проведення згаданих виборчих кампаній.

Виклад основного матеріалу. Організаційні питання. Можливість проведення виборів є центральним питанням навколо виборів у 2023 та 2024 роках. Згідно із ст. 20 Виборчого кодексу України, у разі введення в Україні воєнного стану виборчий процес загальнодержавних виборів припиняється з дня набрання чинності відповідним указом Президента України¹. Згідно з Указом Президента «Про введення воєнного стану в Україні», воєнний стан було введено із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб². Однак його було декілька разів продовжено, востаннє – згідно з Указом Президента від 6 лютого 2023 року № 58/2023 з 05 години 30 хвилин 6 лютого 2023 року строком на 90 діб³. Це є зрозумілим та раціональним кроком у зв'язку із продовженням агресії Російської Федерації проти України. Воєнний стан – результат викликів для державності, а тому Україна під час його дії не може в повному обсязі забезпечити основні демократичні засади виборчого процесу, а відтак – легітимності виборів. Є всі підстави вважати, що активні бойові дії триватимуть весь 2023 рік – про це стверджують В. Залужний та М. Забродський в аналітичній статті «Перспективи забезпечення воєнної кампанії 2023 року: український погляд»⁴. Згідно з прийнятим Державним бюджетом України на 2023 рік, кошти на проведення парламентських виборів не закладено, а у прикінцевих положеннях визначено, що Кабінету Міністрів України разом з Центральною виборчою комісією після припинення чи скасування воєнного стану в Україні необхідно подати на розгляд ВРУ пропозиції щодо внесення змін до держбюджету в частині передбачення видатків на підготовку та проведення чергових виборів народних депутатів України⁵. З огляду на це перспективи продовження воєнного стану протягом усього 2023 року і неможливість проведення парламентських виборів є очевидними. Окрім такого «базового сценарію», можливо змоделювати декілька варіантів розвитку подій.

Перед моделюванням варто розрізнити поняття «вибори» і «виборчий процес». Виборчий кодекс України не дає чіткого поняття «виборів», зазначаючи в ч. 1 ст. 1, що вибори в Україні є основною формою народного волевиявлення, способом безпосереднього здійснення влади Українським народом. Поняття виборчого процесу є більш чітким і визначеним у ст. 20 Виборчого кодексу України як здійснення протягом встановленого цим Кодексом періоду часу суб'єктами, визначеними ст. 22 цього Кодексу, виборчих процедур, пов'язаних із підготовкою і проведенням відповід-

¹ Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 р. № 396-ІХ. Дата оновлення : 15.03.2022.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

² Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022.

URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 12.12.2022).

³ Про продовження строку дії воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 06.02.2023 р. №58/2023.

URL: <https://www.president.gov.ua/documents/582023-45757> (дата звернення: 06.02.2023).

⁴ Перспективи забезпечення воєнної кампанії 2023 року: український погляд.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3566162-ak-zabezpeciti-voennu-kampaniu-u-2023-roci-ukrainskij-poglad.html> (дата звернення: 12.12.2022).

⁵ Про Державний бюджет України на 2023 рік : Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-ІХ.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

них виборів, встановленням та офіційним оголошенням (офіційним оприлюдненням) їх результатів⁶. Законодавство у сфері виборів оперує обома поняттями, фактично синонімізуючи терміни. До прикладу, і Виборчий кодекс України, і Закон України «Про правовий режим воєнного стану» накладають тимчасову заборону на проведення виборів під час воєнного стану, однак Виборчий кодекс України робить це через поняття «виборчий процес», а вищезгаданий Закон – через «вибори»⁷⁻⁸. Тому вибори і виборчий процес співвідносяться як категорії змісту і форми⁹. В цьому ключі ч. 4 ст. 3 Виборчого кодексу України, яка не дозволяє проводити загальнодержавні вибори одночасно із всеукраїнським референдумом, іншими черговими чи позачерговими загальнодержавними виборами, черговими місцевими виборами, забороняє й одночасно проводити виборчі процеси¹⁰. Важливо зауважити, що прийняття ВРУ постанови про проведення виборів Президента України й оголошення ЦВК запуску виборчого процесу можливо здійснювати під час воєнного стану на дати, які воєнний стан не охоплює, адже виборчий процес не охоплює ці дії суб'єктів.

На проблему накладання строків загальнодержавних виборів уже звертали увагу автори науково-практичного коментаря до Виборчого кодексу України в контексті збігу строків проведення чергових місцевих виборів у разі відповідного зсуву років проведення чергових виборів народних депутатів України внаслідок проведення їх позачергових виборів. Також, на їхню думку, суміщення чергових президентських і парламентських виборів, в разі, якщо одні із них було проведено позачергово, неможливе через встановлені Конституцією дні їх проведення¹¹. Однак це твердження є не зовсім правильним, адже попри розмежування дат в Конституції надзвичайний або воєнний стан може призвести до накладення строків.

Воєнний стан триває до 29 серпня 2023 року включно і не продовжуватиметься. Якщо воєнний стан завершиться до цієї дати, це означатиме, що жодних перешкод у проведенні обох кампаній немає, насамперед найближчої – парламентської. Згідно із ч. 1 ст. 77 Конституції, чергові вибори до ВРУ відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень ВРУ¹². Такою датою буде 29 жовтня 2023 року. Виборчий процес чергових виборів депутатів розпочинається за шістьдесят днів до дня голосування, а ЦВК оголошує про початок виборчого процесу не пізніше як за шістьдесят один день до дня голосування, відповідно до ч. 2 ст. 136 Виборчого кодексу України¹³. Тобто, якщо воєнний стан триватиме до 29 серпня 2023 року, що відповідає даті оголошення початку парламентського виборчого процесу і його настання наступного дня після оголошення початку, жодні строки не переносяться і не накладаються, вибори проведуться в порядку черговості.

Воєнний стан триває до кінця серпня – першої половини вересня 2023 року і не продовжуватиметься. Якщо воєнний стан завершиться до цієї дати, це означатиме, що вибори до ВРУ будуть зірвані, натомість жодних перешкод для чергових виборів Президента немає. Згідно із ч. 5 ст. 103

⁶ Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX. Дата оновлення : 15.03.2022.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

⁷ Там само.

⁸ Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Дата оновлення : 29.09.2022.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

⁹ Виборчий кодекс України. Книга перша. Загальна частина. Науково-практичний коментар / за ред. Ю. Б. Ключковського. Київ : К.І.С., 2021. С. 161.

¹⁰ Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX. Дата оновлення : 15.03.2022.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

¹¹ Виборчий кодекс України. Книга перша. Загальна частина. Науково-практичний коментар / за ред. Ю. Б. Ключковського. Київ : К.І.С., 2021. С. 36-37.

¹² Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення : 01.01.2020.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

¹³ Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX. Дата оновлення : 15.03.2022.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

Конституції, чергові вибори Президента проводяться в останню неділю березня п'ятого року повноважень Президента¹⁴. Такою датою буде 31 березня 2024 року. Виборчий процес чергових виборів Президента розпочинається за дев'яносто днів до дня голосування, а ЦВК оголошує про початок виборчого процесу шляхом прийняття рішення не пізніше як за дев'яносто один день до дня голосування, відповідно до ч. 3 ст. 78 Виборчого кодексу України¹⁵. Перед оголошенням початку виборчого процесу ВРУ призначає чергові вибори Президента не пізніше як за сто днів до дня виборів відповідною постановою¹⁶. Тому жодних перешкод для виборів Президента немає. Однак постає питання з проведенням парламентських виборів. Вони були проведені у відведений період. Згідно із ст. 20 Виборчого кодексу України, рішення щодо призначення виборів, виборчий процес яких не розпочався у зв'язку з введенням воєнного стану, якщо для проведення виборів законом не вимагається окремого рішення про їх призначення, про початок відповідного виборчого процесу оголошує ЦВК не пізніше місяця з дня припинення або скасування воєнного стану¹⁷. Окреслюється приблизно такий розрахунок часових проміжків: не більше місяця для ЦВК для призначення виборів після завершення воєнного стану + початок виборчого процесу за 60 днів до дня голосування + час, необхідний для підрахунку голосів виборців, встановлення підсумків голосування + 15 днів після дня офіційного оприлюднення ЦВК результатів виборів депутатів. При умові розумних строків можливо оминати хаос, аби виборчий процес зірваних парламентських виборів не співпав із виборчим процесом чергових незірваних президентських виборів.

Воєнний стан триває до першої половини вересня – 31 грудня 2023 року і не продовжуватиметься (наразі базовий сценарій). За такої умови або при порушенні розумних строків у попередній моделі, президентська виборча кампанія ідеально вписується у строки, але парламентська ще не була проведена у зв'язку із воєнним станом або була проведена, але строки її виборчого процесу наклались на строки початку президентського. Виникає проблема – як провести президентську кампанію, строки якої чітко вписались в часові рамки і не можуть бути відсунуті, та парламентські вибори, строки яких посунув воєнний стан, але Виборчий кодекс України зобов'язує розпочати виборчий процес не пізніше місяця з дня припинення або скасування воєнного стану?

Воєнний стан продовжуватиметься з 1 січня 2024 року й надалі. Така умова виключає проведення парламентської і президентської виборчих кампаній. У цьому разі однозначно матиме місце накладення виборчих кампаній, що було згадано у попередній моделі.

У зв'язку із воєнним станом у 2024 році постає проблема визначення дати чергових місцевих виборів в Україні (мала ймовірність). В такому разі на парламентські і президентські вибори накладатимуться і чергові місцеві, які проводяться згідно з статтею 141 Конституції в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень відповідної ради чи відповідного голови, обраних на чергових виборах, і виборчий процес яких розпочинається за п'ятдесят днів до дня голосування, відповідно до ч. 1 ст. 195 Виборчого кодексу України¹⁸⁻¹⁹. Датою голосування буде 26 жовтня 2025 року, оголошення початку виборчого процесу – 6 вересня 2025 року. Попри це необхідний певний термін часу між виборчим процесом чергових місцевих виборів та виборчим процесом для парламентських і президентських виборів, що не проводились. Встановлення їхньої остаточної дати залежить і від проміжку часу, коли процес запустить ВРУ для президентських і ЦВК для парламентських. Знову ж

¹⁴ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення : 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

¹⁵ Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX. Дата оновлення : 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

¹⁶ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення : 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

¹⁷ Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX. Дата оновлення : 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

¹⁸ Там само.

¹⁹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення : 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

виникає аналогічне питання, пов'язане із проведенням загальнодержавних виборів і накладенням строків.

Воєнний стан у 2025 році зриває чергові місцеві вибори в Україні (мала ймовірність). Накладення аж трьох загальнодержавних виборчих кампаній вирішити надзвичайно складно. Додаткову проблему створює правова колізія у строках прийняття ВРУ постанови про проведення чергових місцевих виборів. Виборчий кодекс України визначає такий строк у статті 20 (не пізніше місяця з дня припинення або скасування воєнного стану), натомість Закон України «Про правовий режим воєнного стану» вказує на інший строк у ч. 2 ст. 19 Закону (не пізніше ніж у дев'яностоденний строк з дня припинення чи скасування воєнного стану)²⁰⁻²¹. Цю суперечність слід вирішити на користь Виборчого кодексу України як основного кодифікованого виборчого акта.

Не лише у дії воєнного стану є проблема під час визначення строків. Напередодні повномасштабного російського вторгнення в Україну в січні 2022 року в політичному просторі виникла дискусія щодо дати чергових парламентських виборів, і для вирішення питання група народних депутатів збиралась просити Конституційний Суд України надати роз'яснення. Представники влади (Р. Стефанчук, О. Корнієнко, О. Шуляк) висловили думку про вибори у 2023 році, натомість інші представники (Ф. Веніславський) підтримали ініціативу щодо необхідності роз'яснення, вважавши 2024 рік роком парламентських виборів. Президент В. Зеленський під час прес-марафону для українських ЗМІ 26 листопада 2021 року зауважив, що народні депутати за бажання можуть звернутися до КСУ щодо тлумачення дати парламентських виборів²². Проблему спричинили матеріальна (строк повноважень ВРУ становить п'ять років; ч. 5 ст. 76) і процесуальна (чергові вибори до ВРУ відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень ВРУ; ч. 1 ст. 77) норми Конституції²³. На нашу думку, у разі звернення депутатів щодо роз'яснення, дату виборів з високою імовірністю визначать згідно з процесуальною нормою – 29 жовтня 2023 року, якщо воєнний стан не внесе корективи. Якщо ж датою визначать 2024 рік, моделі розвитку подій прості: якщо воєнний стан не накладеться на виборчий процес президентських виборів 2024 року, то президентські і парламентські вибори пройдуть вчасно, а якщо накладеться – залежить від часу проведення президентських виборів, які можуть накласти або ні на парламентські.

При зверненні до КСУ щодо роз'яснення дати парламентських виборів може виникнути інша проблема, з якою Україна могла стикнутись у 2019 році. У кінці травня 2019 року до КСУ надійшло конституційне подання народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 21 травня 2019 року № 303/2019²⁴. Розгляд справи припав на виборчий процес дострокових парламентських виборів 21 липня 2019 року. КСУ підтвердив конституційність цього Указу. Проте було запитання – що робитимуть із виборчим процесом, якщо КСУ визнає вищезгаданий Указ неконституційним?

Роль КСУ у виборчому процесі, на відміну від іншої форми народного волевиявлення – всеукраїнського референдуму, не окреслена. У попередньому виборчому законодавстві не було положення про те, що виборчий процес є безперервним та не може бути скасованим, зупиненим або

²⁰ Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX. Дата оновлення : 15.03.2022.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

²¹ Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Дата оновлення : 29.09.2022.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

²² Коли Зеленський та «слуги народу» планують влаштувати нові вибори до Ради. URL: <https://vesti.ua/uk/strana-uk/kogda-zelenskij-i-slugi-naroda-planiruyut-ustroit-novye-vybory-v-radu> (дата звернення: 20.12.2022).

²³ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення : 01.01.2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

²⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 20.06.2019. № 6-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-19#Text> (дата звернення: 20.12.2022).

перенесеним, але тодішні очільниця ЦВК Т. Сліпачук та представник президента у ВРУ Р. Стефанчук зазначали, що фактично виборчий процес зупинити неможливо²⁵. Однак невідомо: якщо Указ Президента України № 303/2019 було б визнаним неконституційним, а виборчий процес продовжено, чи було б нове скликання ВРУ легітимним? До того ж, рішення та висновки, ухвалені КСУ, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені, згідно зі статтею 151-2 Конституції, а умисне невиконання службовою особою рішення КСУ або умисне недодержання нею висновку КСУ карається відповідно до ч. 4 ст. 382 Кримінального кодексу України²⁶⁻²⁷.

Випадок, що мав місце у 2019 році, на сьогоднішній момент не має відповіді у зв'язку із законодавчою прогалиною щодо впливу КСУ на виборчий процес, тому це питання може знову актуалізуватись у випадку звернення суб'єктів конституційного подання щодо дати чергових парламентських виборів.

Окрім ключового питання дати виборів, є ще низка організаційних питань, які постануть у післявоєнний період. ЦВК усвідомлює всю складність чергових виборів і тому підготувала проекти змін до Виборчого кодексу України та інших законів, спрямованих на забезпечення підготовки та проведення виборів після припинення чи скасування воєнного стану. Пріоритетними питаннями стануть проведення парламентських виборів за новою виборчою системою, можливість проведення місцевих виборів у разі відновлення контролю на Автономною Республікою Крим та частинами Донецької та Луганської областей, непідконтрольних із 2014 року, впорядкування даних у Державному реєстрі виборців, організація голосування внутрішньо переміщених осіб та біженців за кордоном, правові наслідки заборони політичної партії, регулювання обмежень щодо участі у виборчому процесі осіб, які загрожують національній безпеці України та низка інших моментів²⁸.

Цікавою є пропозиція ЦВК щодо наділення Ради національної безпеки і оборони України компетенцією визначення територій в розрізі виборчих дільниць, де неможливо провести голосування на загальнодержавних та місцевих виборах чи всеукраїнському референдумі. В проекті змін такими вказуються прилеглі території до лінії зіткнення та/або адміністративної межі між тимчасово окупованою територією та іншою територією України, та/або території, які зазнали безпосереднього негативного впливу збройних формувань РФ, та/або прилеглі до державного кордону з РФ, Республікою Білорусь, в розрізі виборчих дільниць, утворених на постійній основі на цих територіях²⁹. Це може вказувати на ймовірність того, що на час можливого проведення виборів воєнний стан скасується чи збройна агресія РФ перейде у заморожений конфлікт із наявністю деяких непідконтрольних Україні територій та ризиком подальшої ескалації. У першому випадку ситуація нагадує проведення президентських і парламентських виборів 2014 року під час російської агресії у Донецькій та Луганській областях, однак зона бойових дій охоплювала лише ці території, а не всю Україну. Враховуючи широке застосування РФ авіаударів, проведення виборів під час повномасштабної війни несе великий ризик для виборців і членів дільничних виборчих комісій. У другому випадку ситуація частково нагадує проведення президентських і парламентських виборів 2019 року під час замороженої фази збройного конфлікту, однак тоді голосування у населених пунктах поблизу лінії розмежування з ОРДЛО відбулось.

²⁵ КСУ підтвердить конституційність указу Зеленського, — Стефанчук.

URL: https://espresso.tv/news/2019/06/20/ksu_vyznaye_konstytuciynist_ukazu_zelenskogo_stefanchuk (дата звернення: 20.12.2022).

²⁶ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення : 01.01.2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

²⁷ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення : 29.12.2022.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.12.2022).

²⁸ Про пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, спрямовані на забезпечення підготовки та проведення виборів після припинення чи скасування воєнного стану в Україні : постанова Центральної виборчої комісії від 27.09.2022 р. № 102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0102359-22#Text> (дата звернення: 20.12.2022).

²⁹ Там само.

Виклики для демократії. Забезпечення державою реалізації демократичних принципів проведення виборів гарантує їхню легітимність та сприйняття з боку громадянського суспільства. Тобто необхідна демобілізація усіх сфер життя держави, яка повертатиме Україну до демократичного політичного режиму, за якого вибори будуть реальним волевиявленням. До того ж, Україна є кандидатом в члени Європейського Союзу, тому демократичні стандарти післявоєнних виборів будуть доказом небезпідставності надання такого статусу, враховуючи, що опитувальник ЄС для набуття Україною статусу кандидата в ЄС містив низку питань щодо демократії в Україні та виборчих систем³⁰. На жаль, попри декларування України як демократичної держави Конституцією, світові індекси демократії не визнають Україну як таку. До прикладу, авторитетний рейтинг від британського видання *The Economist* за 2021 рік визначив Україну як «гібридний режим», при тому зазначивши, що це стало наслідком функціонування уряду в умовах загрози війни, однак рейтинги за попередні роки не були більш оптимістичними – із 2011 року Україна, попри коливання оцінок, стабільно перебуває у групі держав із «гібридним режимом»³¹. Є підстави вважати, що обмеження під час воєнного стану знизять місце України в рейтингу, але демократичні післявоєнні вибори разом із скасуванням обмежень конституційних прав громадян покращать становище держави.

Можливість проведення виборів та їхня дата є центральним не лише як організаційне питання, а й демократичне. Представники влади стверджують, що для проведення післявоєнних виборів необхідний певний перехідний період (впродовж декількох місяців) для впорядкування справ і запуску виборчого процесу³². Водночас це суперечить ст. 20 Виборчого кодексу України, яка зобов'язує зробити це впродовж місяця³³. Лише в разі, якщо буде затверджена пропозиція ЦВК про збільшення строку між датою припинення чи скасування воєнного стану та обов'язкових запуском виборчих процесів, які не відбулись, такі заяви будуть правомірними³⁴. З іншого боку, якщо воєнний стан завершиться до початку запланованого виборчого процесу (як у випадку парламентських виборів 2023 року – до 29 серпня 2023 року), збільшення строку між датою припинення чи скасування воєнного стану та обов'язкових запуском виборчих процесів, які не відбулись, ніяк не впливатиме на проведення виборів, адже виборчий процес не може бути перенесеним.

Не варто виключати ймовірності того, що воєнний стан – можливість скасування виборів на доволі тривалий час задля свідомого перенесення виборів та узурпації влади. Це є посяганням на ст. 5 Конституції, яка вказує на те, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ і ніхто не може узурпувати державну владу³⁵. Задля запобігання загрози узурпації ст. 22 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» гарантує неприпустимість використання правового режиму воєнного стану для захоплення влади та порушення прав і свобод громадян, тому будь-які спроби використати введення воєнного стану для захоплення влади тягнуть за собою відповідальність згідно із законом³⁶. Керуючись ККУ, особи притягуватимуться до відповідальності

³⁰ Questionnaire. Information requested by the European Commission to the Government of Ukraine for the preparation of the Opinion on the application of Ukraine for membership of the European Union. Part I. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/ukraine_questionnaire_part_i_1.pdf (дата звернення: 29.12.2022).

³¹ Democracy Index 2021: the China challenge. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021/> (дата звернення: 29.12.2022).

³² Точка відліку — перемога: як війна змінює дату парламентських виборів. URL: <https://ua.korrespondent.net/articles/4543801-tochka-vidliku-peremoha-yak-viina-zminuiie-datu-parlamentskykh-vyboriv> (дата звернення: 13.12.2022).

³³ Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX. Дата оновлення : 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

³⁴ Про пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, спрямовані на забезпечення підготовки та проведення виборів після припинення чи скасування воєнного стану в Україні : постанова Центральної виборчої комісії від 27.09.2022 р. № 102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0102359-22#Text> (дата звернення: 20.12.2022).

³⁵ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення : 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

³⁶ Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Дата оновлення : 29.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

згідно з ч. 1 ст. 109 ККУ (дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, а також змова про вчинення таких дій)³⁷.

Попри можливі ризики реальна імовірність використання воєнного стану для посягання на демократичний режим практично дорівнює нулю. По-перше, процедура запровадження чи продовження воєнного стану проходить через декілька органів (РНБО, Президента, ВРУ), тому у разі незгоди на одному з рівнів, указ Президента про введення воєнного стану не вводиться в дію. Роль ВРУ у розгляді питання воєнного стану суттєва, адже у системі стримування і противаг гарантує недопущення нецільового використання воєнного стану. По-друге, велика частка громадян України вважають проведення демократичних виборів після завершення воєнного стану пріоритетним. Про це свідчать результати соціологічного опитування Київського міжнародного інституту соціології, проведеного у липні 2022 року. Згідно із даними, 40% респондентів вважають проведення вільних та чесних виборів після воєнного стану важливим³⁸. По-третє, не варто виключати світовий вплив на необхідність проведення виборів, в першу чергу – з боку ЄС, який спонукатиме до цього як до кроку в подальших євроінтеграційних процесах. По-четверте, представники української влади запевнили, що вибори будуть – питання лише в часі.

Іншим викликом післявоєнних виборів є низка питань, пов'язаних із забезпеченням основних принципів демократичних виборів – рівність учасників виборчого процесу, вільні та чесні вибори. В першу чергу, для цього необхідно припинення чи скасування воєнного стану та відновлення конституційних прав, обмежених у період його тривалості. Найвагомішими серед них для демократичних виборів є свобода думки і слова, вільне вираження своїх поглядів та переконань (стаття 34), право на свободу формування політичних партій та конституційні основи їхньої діяльності (статті 36 та 37)³⁹.

Забезпечення статті 34 Конституції після припинення чи скасування воєнного стану полягає у плюралізмі поглядів у суспільстві та ЗМІ зокрема. Рівний доступ до медіа суб'єктами виборчого процесу є складовою їхньої загальної рівності. Не менш вагомим є і загальні поняття та правила ведення агітації. Згідно з ч. 1 ст. 54. Виборчого кодексу України, передвиборна агітація з використанням засобів масової інформації проводиться з дотриманням принципу рівних умов та в порядку, передбаченому цим Кодексом⁴⁰. Крізь призму цієї норми постає питання про подальшу долю телемарафону «Єдині новини», який став інструментом інформаційної боротьби із російською інформаційно-пропагандистською кампанією. В умовах воєнного стану обмеження свободи слова на телебаченні виправдане Конституцією та рішенням РНБО «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану» від 18 березня 2022 року, однак під час післявоєнних виборів важливо забезпечити дискусійні площадки у ЗМІ для кандидатів⁴¹. Громадська організація «Детектор медіа», яка слідкує за «Єдиними новинами» із початку травня 2022 року, фіксує низку пору-

³⁷ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення : 29.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.12.2022).

³⁸ Демократія, права і свободи громадян та медіаспоживання в умовах війни: Результати опитування КМІС для ОПОРИ. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1132&page=5> (дата звернення: 31.12.2022).

³⁹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення : 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

⁴⁰ Диво, що затягнулося. Телемарафон «Єдині новини» у 2022 році. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/206445/2022-12-28-dyvo-shcho-zatyagnulosya-telemarafon-iedyni-novyny-u-2022-rotsi> (дата звернення: 02.01.2023).

⁴¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану» : Указ Президента України від 19.03.2022. №152/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1522022-41761> (дата звернення: 02.01.2023).

шень журналістської етики учасниками телемарафону, явний чи прихований політичний піар, недостатнє висвітлення всіх суспільно важливих новин⁴². У такий спосіб контроль держави над єдиним інформаційним телеканалом України в подальшому створює загрозу його перетворення в адмінресурс. Саме тому після завершення або скасування воєнного стану вітчизняне телебачення повинно перестати мовити в телемарафоні та повернутись до звичного режиму із забезпеченням рівного доступу суб'єктів виборчого процесу до передвиборчої агітації та її форми, визначеної Законом.

Ще одним викликом для ЗМІ під час виборів є контраверсійний закон «Про медіа». Його прийняття є однією із євроінтеграційних вимог ЄС, допомагає боротись із ворожим впливом на вітчизняний інфопростір, а також вдосконалює норми ведення передвиборчої агітації. Однак його норми піддані критиці міжнародними та українськими ЗМІ як спробу контролю над медіа та втручання у діяльність журналістів⁴³.

Також питанням забезпечення конкурентності на виборах є активна політична діяльність політиків та партій. Необхідний перехід від умовної відсутності політичної опозиції під час війни до представлення різних програм розвитку держави на виборах – як і владних, так і опозиційних. Попри це наявність вороже налаштованих до України політичних партій неприпустиме, що вказано у ч. 1 ст. 37 Конституції. Водночас ліквідація таких політичних партій повинна відбуватись лише у судовому порядку, згідно з Конституцією⁴⁴. Це справедливо, адже судова гілка влади як політично нейтральна може оцінити ступінь загрози політичній партії державності, не вдаючись у політичні зв'язки таких партій із іншими учасниками політичного життя. Цілком слушно, що громадяни України, які посягнули на основи національної безпеки України, не можуть бути суб'єктами виборчого процесу, тому пропозиції ЦВК щодо заборони таким особам бути суб'єктами виборчого процесу (окрім як виборцями) доречні⁴⁵.

Висновки і пропозиції. Чергові парламентські вибори 2023 року і президентські вибори 2024 року в Україні, на які очікує держава, ставлять великі виклики перед усіма нами. Ключове питання – можливість їхнього проведення в заплановані дати, визначені згідно з Конституцією України та Виборчим кодексом України. Ймовірний запуск виборчих процесів повністю залежить від ситуації на фронті, з якої дата виборів стане яснішою. Із початком виборчого процесу буде зрозуміліше, які організаційні виклики постануть для їхнього проведення. Важливо, щоб прийдешні післявоєнні вибори були демократичними, що буде підтвердженням євроінтеграційних намагань України.

Пропозиції ЦВК щодо вдосконалення виборчого законодавства та пов'язаних питань є ґрунтовними, заслуговують на увагу та схвалення. Остаточного вирішення потребує норма щодо строків призначення виборів, виборчий процес яких був припинений або не розпочався у зв'язку з введенням воєнного або надзвичайного стану. Невирішеними є питання про накладення виборчих процесів загальнонаціональних виборів, які не відбулись у зв'язку із введенням воєнного чи надзвичайного станів, роль КСУ у виборчому процесі, колізійність Виборчого кодексу України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» у нормі щодо призначення чергових місцевих

⁴² Диво, що затягнулося. Телемарафон «Єдині новини» у 2022 році. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/206445/2022-12-28-dyvo-shcho-zatyagnulosya-telemarafon-iedyni-novyny-u-2022-rotsi> (дата звернення: 02.01.2023).

⁴³ Critics say a new media law signed by Zelensky could restrict press freedom in Ukraine. URL: <https://www.nytimes.com/2022/12/30/world/europe/zelensky-journalism-law-free-speech.html> (дата звернення: 02.01.2023).

⁴⁴ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення : 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.12.2022).

⁴⁵ Про пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, спрямовані на забезпечення підготовки та проведення виборів після припинення чи скасування воєнного стану в Україні : постанова Центральної виборчої комісії від 27.09.2022 р. № 102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0102359-22#Text> (дата звернення: 20.12.2022).

виборів, які не відбулись у зв'язку із введенням воєнного стану. Нормативне розв'язання вищезгаданих проблем позбавить неприємностей, що можуть виникнути в під час ймовірних чергових парламентських виборів 2023 року і президентських виборів 2024 року та в подальшому.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Critics say a new media law signed by Zelensky could restrict press freedom in Ukraine. URL: <https://www.nytimes.com/2022/12/30/world/europe/zelensky-journalism-law-free-speech.html> (дата звернення: 02.01.2023).
2. Democracy Index 2021: the China challenge. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021/> (дата звернення: 29.12.2022).
3. Виборчий кодекс України. Книга перша. Загальна частина. Науково-практичний коментар / за ред. Ю. Б. Ключковського. Київ: К.І.С., 2021. 768 с.
4. Демократія, права і свободи громадян та медіаспоживання в умовах війни: Результати опитування КМІС для ОПОРИ. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr=reports=1132=5> (дата звернення: 31.12.2022).
5. Диво, що затягнулося. Телемарафон «Єдині новини» у 2022 році. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/206445/2022-12-28-dyvo-shcho-zatyagnulosya-telemarafon-iedyni-novyny-u-2022-rotsi> (дата звернення: 02.01.2023).
6. КСУ підтвердить конституційність указу Зеленського, — Стефанчук. URL: https://espreso.tv/news/2019/06/20/ksu_vyznaeye_konstytuciynist_ukazu_zelenskogo_stefanchuk (дата звернення: 20.12.2022).
7. Коли Зеленський та «слуги народу» планують влаштувати нові вибори до Ради. URL: <https://vesti.ua/uk/strana-uk/kogda-zelenskij-i-slugi-naroda-planiruyut-ustroit-novye-vybory-v-radu> (дата звернення: 20.12.2022).
8. Перспективи забезпечення воєнної кампанії 2023 року: український погляд. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3566162-ak-zabezpeciti-voennu-kampaniu-u-2023-roci-ukrainskij-poglad.html> (дата звернення: 12.12.2022).
9. Точка відліку — перемога: як війна змінює дату парламентських виборів. URL: <https://ua.korrespondent.net/articles/4543801-tochka-vidliku-peremoha-yak-viina-zminuiie-datu-parlamentskykh-vyboriv> (дата звернення: 13.12.2022).

Перелік юридичних документів:

10. Questionnaire. Information requested by the European Commission to the Government of Ukraine for the preparation of the Opinion on the application of Ukraine for membership of the European Union. Part I. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/ukraine_questionnaire_part_i_1.pdf (дата звернення: 29.12.2022).
11. Виборчий кодекс України: Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX. Дата оновлення: 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 12.12.2022).
12. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.12.2022).
13. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 29.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.12.2022).
14. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (дата звернення: 12.12.2022).
15. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 12.12.2022).
16. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Дата оновлення: 29.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 12.12.2022).
17. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 06.02.2023 р. №58/2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/582023-45757> (дата звернення: 06.02.2023).
18. Про пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, спрямовані на забезпечення підготовки та проведення виборів після припинення чи скасування воєнного стану в Україні: постанова Центральної виборчої комісії від 27.09.2022 р. № 102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0102359-22#Text> (дата звернення: 20.12.2022).
19. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану»: Указ Президента України від 19.03.2022. №152/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1522022-41761> (дата звернення: 02.01.2023).

20. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 20.06.2019. № 6-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-19#Text> (дата звернення: 20.12.2022).

References

Bibliography:

1. Critics say a new media law signed by Zelensky could restrict press freedom in Ukraine. URL: <https://www.nytimes.com/2022/12/30/world/europe/zelensky-journalism-law-free-speech.html> (data zvernennia: 02.01.2023).
2. Democracy Index 2021: the China challenge. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021/> (data zvernennia: 29.12.2022).
3. Demokratsiia, prava i svobody hromadian ta mediaspozhyvannia v umovakh viiny: Rezultaty opytuvannia KMIS dlia OPORY. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr=reports=1132=5> (data zvernennia: 31.12.2022).
4. Dyvo, shcho zatiahnulosa. Telemarafon «Yedyni novyny» u 2022 rotsi. URL: <https://detector.media/shchodennitelenovini/article/206445/2022-12-28-dyvo-shcho-zatyagnulosya-telemarafon-iedyni-novyny-u-2022-rotsi> (data zvernennia: 02.01.2023).
5. KSU pidtverdyl konstyuttsiunist ukazu Zelenskoho, — Stefanchuk. URL: https://espreso.tv/news/2019/06/20/ksu_vyznaye_konstyuttsiunist_ukazu_zelenskogo_stefanchuk (data zvernennia: 20.12.2022).
6. Koly Zelenskyi ta «sluhy narodu» planuiut vlashtuvaty novi vybory do Rady. URL: <https://vesti.ua/uk/strana-uk/kogda-zelenskij-i-slugi-naroda-planiruyut-ustroit-novye-vybory-v-radu> (data zvernennia: 20.12.2022).
7. Perspektyvy zabezpechennia voiennoi kampanii 2023 roku: ukrainskyi pohliad. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3566162-ak-zabezpeciti-voennu-kampaniu-u-2023-roci-ukrainskij-poglad.html> (data zvernennia: 12.12.2022).
8. Tochka vidliku — peremoha: yak viina zminuiie datu parlamentskykh vyboriv. URL: <https://ua.korrespondent.net/articles/4543801-tochka-vidliku-peremoha-yak-viina-zminuiie-datu-parlamentskykh-vyboriv> (data zvernennia: 13.12.2022).
9. Vyborchyi kodeks Ukrainy. Knyha persha. Zahalna chastyna. Naukovo-praktychnyi komentar / za red. YU. B. Kliuchkovskoho. Kyiv: K.I.S., 2021. 768 s.

List of legal documents:

10. Konstyuttsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. Data onovlennia: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 12.12.2022).
11. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 2341-III. Data onovlennia: 29.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (data zvernennia: 29.12.2022).
12. Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2023 rik: Zakon Ukrainy vid 03.11.2022 r. № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (data zvernennia: 12.12.2022).
13. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 r. № 389-VIII. Data onovlennia: 29.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (data zvernennia: 12.12.2022).
14. Pro prodovzhennia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 06.02.2023 r. №58/2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/582023-45757> (data zvernennia: 06.02.2023).
15. Pro propozytsii shchodo vdoskonalennia zakonodavstva Ukrainy, spriamovani na zabezpechennia pidgotovky ta provedennia vyboriv pislia pryypynennia chy skasuvannia voiennoho stanu v Ukraini: postanova Tsentralnoi vyborchoi komisii vid 27.09.2022 r. № 102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0102359-22#Text> (data zvernennia: 20.12.2022).
16. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 18 bereznia 2022 roku «Shchodo realizatsii yedynoi informatsiinoi polityky v umovakh voiennoho stanu»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 19.03.2022. №152/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1522022-41761> (data zvernennia: 02.01.2023).
17. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.02.2022 r. №64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (data zvernennia: 12.12.2022).
18. Questionnaire. Information requested by the European Commission to the Government of Ukraine for the preparation of the Opinion on the application of Ukraine for membership of the European Union. Part I. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/ukraine_questionnaire_part_i_1.pdf (data zvernennia: 29.12.2022).
19. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravii za konstytutsiinym podanniam 62 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro dostrokovye pryypynennia povnovazhen Verkhovnoi Rady Ukrainy ta pryznachennia pozacherhovyykh vyboriv» vid 20.06.2019. № 6-r/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-19#Text> (data zvernennia: 20.12.2022).
20. Vyborchyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 19.12.2019 r. № 396-IX. Data onovlennia: 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (data zvernennia: 12.12.2022).

УДК 342.9

doi.org/10.30970/jcl.1.2023.4

Микола Кобилецький

професор, доктор юридичних наук, завідувач
кафедри адміністративного та фінансового права
Львівського національного університету
ім. Івана Франка Львів, Україна
E-mail: afl.dep.law@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-0365-8513

Наталія Паславська

кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри адміністративного та фінансового права,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна
E-mail: natalya.paslavska@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-1450-9970

АДМІНІСТРАТИВНА ЮСТИЦІЯ У СХІДНІЙ НІМЕЧЧИНІ В 1945-1990 РР.

ADMINISTRATIVE JUSTICE IN EAST GERMANY IN 1945-1990

Mykola Kobyletskyi | Nataliia Paslavska

Doctor of legal Sciences, Professor, Head of the Department of Administrative and financial law at
Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine /
Associate Professor Department of Administrative and Financial Law,
Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Abstract | The article highlights the process of creation of administrative courts in the East German lands that entered the Soviet zone of occupation after the end of the Second World War. The activity of administrative courts in certain East German states: Saxony, Saxony Anhalt, Thuringia, Mecklenburg and Brandenburg was analyzed. Considerable attention was paid to the procedure for appointing judges, the procedure for consideration of certain categories of administrative cases and the jurisdiction of the administrative courts of East Germany could only take place after its consideration in all administrative instances provided for by law. Most of the judicial decisions of the administrative courts adopted in the post-war period were related to economic and residential cases and the confiscation of movable and immovable property.

The process of liquidation of administrative courts and the creation of antidemocratic bodies that performed the functions of administrative justice on the model of the Soviet Union is shown. Complaints to public authorities and administrative justice have been regulated since 1953 by decrees of the government of the GDR, since 1961 specified by the State Council of the GDR. And since 1975 - a law adopted by the People's Chamber of the GDR.

Keywords: administrative justice, Germany, administrative justice, complaint, constitution, public authorities, law, court.

Анотація | У статті висвітлюється процес створення адміністративних судів на східнонімецьких землях, які увійшли до радянської зони окупації після закінчення Другої світової війни. Проаналізовано діяльність адміністративних судів в окремих східнонімецьких землях: Саксонія, Саксонія-Ангальт, Тюрінгія, Мекленбург і Бранденбург. Значну увагу звернено на порядок призначення суддів, порядок розгляду окремих категорій адміністративних справ та юрисдикцію адміністративних судів Східної Німеччини, що могло відбутись лише після її розпаду в усіх передбачених законом адміністративних інстанціях. Більшість судових рішень адміністративних судів, прийнятих у післявоєнний період, стосувалися господарських і житлових справ та конфіскації рухомого і нерухомого майна. Показано процес ліквідації адміністративних судів та створення демократичних органів, які виконували функції адміністративної юстиції на зразок Радянського Союзу. Подання скарг до органів публічної влади та адміністративної юстиції врегульовувалось з 1953 р. постановами уряду НДР, з 1961р. указами Державної Ради НДР. А з 1975 р. – законом, прийнятим Народною палатою НДР.

Ключові слова: адміністративне судочинство, Німеччина, адміністративна юстиція, скарга, конституція, органи публічної влади, право, суд.

Постановка проблеми. Реформування судової системи України потребує об'єктивного вивчення та використання національного і міжнародного правового досвіду, що допоможе створити модель судової системи України відповідно до міжнародно-правових стандартів. Також цікавим може бути досвід інших країн, які перейняті від судової системи тоталітарних держав до правової системи демократичних країн. Значний інтерес у цьому випадку становить функціонування адміністративного судочинства та адміністративної юстиції у Німецькій Демократичній Республіці (НДР).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемами функціонування адміністративного судочинства і адміністративної юстиції в Східній Німеччині у 1945-1980 р. р. працювали та продовжують працювати німецькі дослідники.

Після поразки нацистської Німеччини у Другій Світовій війні та підписання нею акту капітуляції 8 травня 1945 р. з 17 липня по 2 серпня 1945 року відбувалася Потсдамська конференція за участі керівників держав-переможців США, Великої Британії та Радянського Союзу¹. На підставі рішення даної конференції територію Німеччини було поділено на чотири зони. Над однією з них повинен був здійснювати управління Радянський Союз, тому її називали «східною зоною». Верховну владу в ній очолювала радянська воєнна адміністрація Німеччини². Одним із перших її рішень стало відновлення Комуністичної партії Німеччини на чолі з В. Ульбріхтом³. Східна зона охоплювала п'ять земель: Саксонія, Саксонія-Ангальт, Тюрінгія, Мекленбург і Бранденбург. Після проголошення 23 травня 1949 р. ФРН, 7 жовтня 1949 р. під контролем Радянського Союзу було проголошено Німецьку демократичну республіку та затверджено і уведено в дію Конституцію даної сепаратної залежної від СРСР держави⁴.

Власні конституції мали землі, які входили до складу НДР. Зовні, як пише професор Львівського національного університету Борис Тищик, все виглядало демократично, хоча насправді автономія земель була фікцією, як і фіктивною вважалася автономія союзних республік у Союзі РСР: усі важливі справи вирішувались, не звертаючись до місцевих очільників земель, у Берліні, в погодженні безумовно з Москвою⁵. У конституції також закріплювалася судова система (судді обирались Народною палатою НДР та місцевими представницькими органами (місцеві суди). У НДР, як і

¹ Тищик Б. Історія державності та права (IX ст.- початок XX ст.) – Львів 2011, С. 297.

² Lubini J., Verwaltungsrechtsschutz in Ostdeutschland nach 1945 Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgewalt in Deutschland und Europa. S. 338.

³ Тищик Б. Історія державності та права (IX ст.- початок XX ст.) – Львів 2011, С. 338.

⁴ Ibid. с. 342.

⁵ Ibid. с. 344.

в інших країнах так званої народної демократії, тобто сателітів СРСР, розпочалось «успішне будівництво» (насаджування соціалізму), до того ж у викривленому, прорадянському варіанті. Отже, на місці політичних, економічних й ідеологічних структур нацистського тоталітаризму постали структури сталінського тоталітаризму⁶.

Усі соціально-економічні й політичні перетворення в НДР мали одну мету – будівництво соціалістичного суспільства за радянським зразком. У квітні 1968 року була прийнята нова Конституція НДР. У даній конституції також передбачалось створення судової системи, яку очолював Верховний суд, членів якого призначав парламент, а місцеві суди призначались відповідними місцевими представницькими органами влади⁷.

Функціонування органів адміністративного судочинства було передбачено у Конституції НДР 1953 року, де у розділі «Здійснення правосуддя» вказувалось про контроль з боку народних представників (парламентарів) і лише після цього говорилось про діяльність адміністративних судів. У Конституції був також відсутній один із принципів правової держави – принцип поділу влади. Адміністративна юстиція у даній конституції розглядалась як допоміжні органи при виконавчій та законодавчій владі⁸.

Керівництво правлячої Соціалістичної єдиної партії Німеччини неодноразово заявляло, що вони підтримують створення адміністративних судів навіть без відповідного рішення адміністрацій чотирьох окупаційних держав. На думку професора Юліана Лубіні, вони приймали усі свої важливі рішення лише зі згоди органів влади СРСР⁹. Першим відновив свою діяльність адміністративний суд землі Тюрінгії у Єні. Після утворення НДР він був замінений адміністративним судом, який відповідав конституції та законам НДР. Впродовж трьох років після проголошення у 1949 році НДР були скасовані адміністративні суди. Структурно дані суди складались з президентів, віце-президентів та радників. Усі судді обирались парламентами земель на термін їхніх повноважень¹⁰. У землях Брандербург, Саксонія-Антальт та Тюрінгія термін повноважень тривав чотири роки, а у Маклебурзі п'ять років¹¹. Судді могли бути відправлені у відставку у Мекленбурзі-Саксонії за грубе порушення принципів демократії, у Саксонії-Антальт навіть за порушення законів, в Тюрінгії за рішенням більшості земельного парламенту (Ландтагу), а в Брандербурзі двома третинами голосів Ландтагу¹². У даних судах також не вимагалось навіть вищої юридичної освіти у суддів. Для отримання посади судді достатньою підставою була наявність адміністративного досвіду роботи. Тільки у Саксонському адміністративному суді вимагалось наявність вищої юридичної освіти у президента даного суду, але це положення було скасоване після прийняття у 1949 році конституцій НДР¹³.

Брандербурзький адміністративний суд був створений у 1947 році та розташовувався у передмісті Берліна Потсдамі. У зв'язку з тим, що судді не могли обирати голову (президента) даного суду, виконуючим обов'язки голови було призначено члена правлячої партії Мартіна Левенталя¹⁴. Частина функцій адміністративного суду землі Брандербургу було передано відповідному земельному суду. У місті Шверін у Макленбурзі також було створено адміністративний суд, який розпочав

⁶ Stolleis M., Rechtsstaat oder Beschwerdestaat? – Verwaltungsrechtsschutz in der DDR –, in: Recht in Ost und West 1987, S. 265, 274 / Michael Stolleis, Sozialistische Gesetzlichkeit, München 2009, S. 345.

⁷ Тищик Б. Історія державності та права (IX ст.- початок XX ст.) – Львів 2011, С. 350.

⁸ Lubini J., Verwaltungsrechtsschutz in Ostdeutschland nach 1945 Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa. S. 960.

⁹ Ibid.

¹⁰ Heil T., Die Verwaltungsgerichtsbarkeit in Thüringen 1945–1952, Tübingen 1996, S. 59.

¹¹ Lubini J., Verwaltungsrechtsschutz in Ostdeutschland nach 1945 Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa. S. 960.

¹² Heil T., Die Verwaltungsgerichtsbarkeit in Thüringen 1945–1952, Tübingen 1996, S. 60.

¹³ Ibid. s. 60.

¹⁴ Lubini J., Verwaltungsrechtsschutz in Ostdeutschland nach 1945 Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa. S. 966.

свою роботу у січні 1948 року. Президентом даного суду було призначено члена правлячої партії професора адміністративного та конституційного права Арно Гюбнера. Він працював в університеті міста Росток, а з 1950 р. університеті міста ЄНА. У Саксонії повноваження президента адміністративного суду спочатку виконувала юрист доктор Курт Еберт, а пізніше банкір Йозеф Рембо. Наступним президентом даного суду було призначення «прогресивного» члена Єдиної соціалістичної партії Німеччини фармацевта Магкуса Дебека¹⁵.

Після утворення у 1949 р. ФРН та НДР органи влади НДР продовжували діяльність щодо розбудови державно-правових інститутів на зразок Радянського Союзу, одним із етапів даної діяльності стали ліквідації класичної адміністративної юстиції та створення органів адміністративного контролю за радянським зразком. Вже у липні 1952 року вищі органи влади НДР прийняли рішення про будівництво планової економіки та проведення адміністративної реформи. Внаслідок чого було ліквідовано автономію земель та створено округи НДР¹⁶. Також було ліквідовано окружні та земельні адміністративні суди, проте не було створено Вищого адміністративного суду НДР¹⁷. Ліквідація адміністративних судів НДР, на думку професора Юліана Лубіні, відбулася на основі усної вказівки від вищого партійного керівництва НДР¹⁸. Відповідно ліквідація адміністративного судочинства у НДР відбулася з порушенням конституції та законів НДР, що стало свідченням ще більшого поширення на територію НДР радянської моделі влади. Під час десталінізації та перебуванні на посаді керівника Радянського Союзу М. Хрущова в НДР відбулися певні зміни щодо функціонування системи адміністративного судочинства¹⁹. Так, у 1957 р. в НДР вийшов перший підручник із загальної частини адміністративного права за редакцією професора Лейпцизького університету Карла Беннінгера. Дані позитивні ідеї були зупинені у 1958 р., коли партійний і державний керівник НДР Вальтер Ульбріхт заявив на партійній конференції у Бабельсберзі про скасування буржуазного адміністративного права та «витіснення на узбіччя вчених ревізіоністів»²⁰.

До ліквідації системи адміністративних судів згідно конституції та законодавства НДР адміністративне судочинство «слугувало захисту громадян від неправомірних адміністративних рішень». З метою збереження незалежного адміністративного судочинства було зроблено спроби розширення повноваження судів першої інстанції. Їхні функції мали виконувати так звані коригувальні ради, які мали знаходитись у районах та великих містах. Дану ідею підтримував один із партійних ідеологів Східної Німеччини. Незважаючи на вплив партійних і державних органів на функціонування судової системи Східної Німеччини, судді, якими були особи, що виконували свої повноваження ще в період Веймарської Республіки у судочинстві, продовжували дотримуватись принципів судочинства, які діяли в демократичних державах. Вони розглядали не тільки адміністративні справи, але в окремих випадках і конституційно-правові справи²¹.

На початку 1950 року кількість справ у адміністративних судах значно зменшилась, а в 1952 р. в провадженні адміністративних судів залишилось тільки декілька адміністративних справ²².

Це було пов'язано не з відсутністю порушення прав фізичних та юридичних осіб зі сторони органів публічної влади, а небажанням настання негативних наслідків та репресій за звернення до суду. Юрисдикція адміністративних судів визначалась на основі принципу виключного переліку

¹⁵ Ibid. s. 966.

¹⁶ Lubini J., *Die Verwaltungsgerichtsbarkeit in den Ländern der SBZ/DDR 1945–1952*, Tübingen 2015, S. 42.

¹⁷ Heil T., *Die Verwaltungsgerichtsbarkeit in Thüringen 1945–1952*, Tübingen 1996, S. 61.

¹⁸ Lubini J., *Verwaltungsrechtsschutz in Ostdeutschland nach 1945 Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa*. S. 966.

¹⁹ Hochbaum H., *Zum allgemeinen Rechtsmittelverfahren in der Verwaltung*, in: *Demokratischer Aufbau*, 1956, S. 673.

²⁰ Stolleis M., *Rechtsstaat oder Beschwerdestaat? – Verwaltungsrechtsschutz in der DDR –*, in: *Recht in Ost und West* 1987, S. 265, 274 / Michael Stolleis, *Sozialistische Gesetzlichkeit*, München 2009, S. 25-27.

²¹ Schäfermeyer R., *Sinn und Zweck der Verwaltungsgerichtsbarkeit*, in: *Demokratischer Aufbau* 1947, S. 257-258.

²² Lubini J., *Verwaltungsrechtsschutz in Ostdeutschland nach 1945 Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa*. S. 968.

справ, які могли розглядати адміністративні суди земель. Даний перелік був різний у кожній з земель. Так, перелік справ, який входив до юрисдикції адміністративних судів Брандебургу і Мекленбургу та Тюрінгії, був досить значний, а в Саксонії і Саксонії-Ангальт до юрисдикцій адміністративних судів входили окремі категорії справ. Відповідно адміністративні суди Тюрінгії, Мекленбургу і Брандебургу розглядали велику кількість адміністративних справ, а у Саксонії протягом року лише по декілька справ²³. В Саксонії-Ангальт через відсутність адміністративного суду адміністративні справи розглядалися судами загальної юрисдикції. Відсутність адміністративних судів у даний період могло призвести до перевантаження судів та збільшення кількості суддів і допоміжного апарату судів. Зокрема, положення про поліцейські накази, які були зареєстровані у Брандебурзі і Мекленбурзі, та положення з питань торговельного права у Саксонії-Ангальт значно збільшилися кількість звернень до адміністративних судів²⁴. В інших регіонах Східної Німеччини юрисдикція адміністративних судів обмежувалась другорядними питаннями адміністративного права, такими як право на проїзд залізничним транспортом, водне або рибальське право. Крім того до юрисдикції адміністративних судів відносились правовідносини, які були врегульовані загальнодержавними нормативно-правовими актами Східної Німеччини. Незалежно від юрисдикції адміністративних судів вони не могли розглядати земельні спори, які виникали із нормативно-правових актів, прийнятих у післявоєнний період та щодо проведення земельної реформи у зв'язку із закінченням строків звернення до суду. Окрім даних нормативно-правових актів винятки містились і в інших нормативно-правових актах. Так, земельними парламентами Саксонії, Саксонії-Ангальт, Тюрінгії заборонялось оскаржувати нормативно-правові акти, прийняті урядами даних земель. Окрім того попереднє передання нормативно-правового акту або адміністративної справи до земельного парламенту (Ландтагу) виключала прийняття рішень у даних справах адміністративними судами. Дані положення було пов'язане із особливою роллю, яку відігравали земельні парламенти у Східній Німеччині до їх ліквідації. Так, усі скарги, в яких оскаржувались дії та бездіяльність представницьких та виконавчих органів в останній інституції, мали подаватись до земельного парламенту в Мекленбурзі та Брандебурзі. У Тюрінгії, Саксонії та Саксонії-Ангальт необхідно було звертатись до земельного уряду. Чітких положень щодо дискреційних повноважень не було і відповідно земельні парламенти і земельні уряди могли лише перевіряти законність прийняття рішення представницьких і виконавчих органів влади²⁵.

Подання скарги до адміністративних судів могла відбуватись лише після розгляду даної справи в усіх передбачених законом інстанціях. Призупинення виконання після звернення в адміністративних судів виконання рішення в адміністративній справі призупинялося. Однак в окремих випадках дані положення адміністративно-процесуального права не застосовувались. Зокрема у землях Брандебург, Мекленбург і Тюрінгія у справах щодо суспільного інтересу²⁶.

Під час розгляду справ в адміністративних судах використовувались принципи офіційного розгляду справ в усіх передбачених законом адміністративних інстанціях та принцип усності. Рішення адміністративних судів мали бути обґрунтованими, а судові витрати покривались у встановленому законодавством порядку. Змістом судового рішення було скасування нормативно-правового акту та зобов'язання його виконання. У справах щодо бездіяльності органів публічної влади до суду можна було звернутись протягом шестимісячного терміну позовної давності. У незначних справах суди могли приймати так зване мотивоване попереднє рішення без усного розгляду справи. Примусове виконання судового рішення відбувалося на основі положення про примусове виконання рішень адміністративних судів. Для виконання судових рішень використовувались положення закону «Про суди» і цивільно-процесуального кодексу Німеччини, прийняті у період Німецької імперії та Веймарської республіки²⁷.

²³ Ibid. s. 968.

²⁴ Ibid. s. 969.

²⁵ Ibid. s. 969.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid. s. 970.

Незважаючи на будівництво у Східній Німеччині тоталітарної держави за радянським зразком, адміністративні суди, до складу яких входили судді, що виконували свої повноваження в часи Веймарської республіки, надавали правовий захист з дотриманням принципів судочинства, притаманним демократичним державам. Рішення судів часто мали політичний характер, але у цих випадках вони були юридично обґрунтовані. Винятком могли бути деякі справи, які були прийняті під політичним тиском із порушенням діючого законодавства²⁸.

Більшість судових рішень адміністративних судів, прийнятих у післявоєнний період, стосувалися господарських, житлових питань, конфіскації речей домашнього вжитку, сільськогосподарського реманенту тощо. Особливо часто адміністративні суди приймали рішення щодо господарської діяльності шляхом видання або скасування ліцензій. При розгляді даної категорії справ, попри будівництво у Східній Німеччині тоталітарної соціалістичної держави, адміністративні суди загалом приймали рішення, у яких захищались інтереси приватних осіб. Воно, на думку проф. Юліана Лубіні, стало однією з причин ліквідації адміністративних судів у НДР²⁹.

Утворення адміністративних судів було передбачено в конституціях усіх п'яти земель Східної Німеччини, а пізніше і в першій конституції НДР. Усі землі також прийняли закони про адміністративні суди, а в Тюрінгії спочатку було відновлено попередній адміністративний кодекс. У Тюрінгії, Меленбурзі, Саксонії, Бранденбурзі діяли одноінстанційні адміністративні суди кожної землі. У Саксонії-Ангальт діяли кілька адміністративних судів у містах Єна, Шверін та Дрезден.

У Східній Німеччині не було створено Вищого адміністративного загальнодержавного суду. Впродовж функціонування адміністративних судів у Східній Німеччині у післявоєнний період у їх складі працювало 33 судді безстроково та на постійній основі (з яких шість адміністративних судів у Тюрінгії і п'ять у Постдамі). Посади голів (президентів) суддів обіймали вісім осіб (у Саксонському адміністративному суді посаду президента обіймали троє осіб, двоє з яких не були юристами, у Тюрінгії двоє осіб). Переважна більшість суддів адміністративних судів були юристами і складала два державних екзамени із права, а майже половину їх складу мали науковий ступінь доктора права. Двоє суддів були професорами права. Майже усі судді були членами правлячої Німецької єдиної соціалістичної партії, що було легальним доступом для займання посади, а лише шість суддів де займання посад були членами християнсько-демократичної партії Німеччини та ліберально-демократичної партії Німеччини³⁰.

На думку німецьких дослідників, у період функціонування земельних адміністративних судів у їхніх провадженнях знаходилось близько 1000 справ. Аналогічна кількість справ окремо знаходилось у провадженні адміністративного суду Тюрінгії у період 1946 по 1948 рр.

У порівнянні із зверненнями громадян до різних органів публічної влади земельних парламентів позовні заяви до адміністративних судів складали незначну кількість. Найбільшу кількість справ розглянув адміністративний суд Тюрінгії, на розгляді якого у 1948-1952 рр. перебувало 400 справ. Майже таку саму кількість справ розглянув адміністративний суд Шверіна. Адміністративний суд Нотердаму розглянув близько 300 судових справ.

У післявоєнній Східній Німеччині організовувались різноманітні способи правового захисту щодо оскарження дій чи бездіяльності органів публічної влади. До вже існуючих способі правового захисту додавались нові. Так спеціальні процедури застосовувались у податкових справах та у справах щодо соціального забезпечення. Справи спочатку розглядались у трудових судах, а в процесі провадження податкової реформи були утворені податкові суди³¹.

З початку 1950 р. розпочинається ще більший вплив функціонуючої у Радянському Союзі державно-правової моделі на НДР. До скасування у 1952 р. системи адміністративних судів вищими

---

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid. s. 971.

інстанціями для розгляду адміністративних справ у землях діяли комітети народних представників³². У землі Саксонія у випадку відхилення скарги адміністративними органами її можна було оскаржити до комітетів народних представників, які утворювались у районах і містах. У Саксонії, Ангальт і Тюрінгії, якщо скарга була відхилена, то її необхідно було подати до відповідного місцевого представницького органу влади для розгляду по суті. У Брандербурзі рішення місцевих органів влади, які входили до складу районів, можна було оскаржити до районної влади. У Макленбурзі рішення міністерства можна було оскаржити до земельного адміністративного суду³³.

Подання скарг також врегульовувалось з 1953 р. постановою уряду НДР, у 1961 та 1969 рр. – указами Державної Ради, а у 1975 р. законом, прийнятим Народною партією НДР³⁴. Видання даних нормативно-правових актів не стало свідченням підвищення ролі права у вирішенні правових спорів. Перевагу у соціалістичній державі, як пишуть німецькі науковці, надавали вирішенню спорів в адміністративних інстанціях. Із зверненням з усіх життєвих обставин можна було звертатись до усіх державних підприємств, організацій, навіть не маючи з даної проблематики власного інтересу, або діяти в інтересах суспільства³⁵. Кількість підприємств, установ, організацій, до яких можна було звертатись постійно, зростало після переходу економіки до державної форми власності. Внаслідок чого звернення до органів публічної влади значно перевищували кількість позовних до адміністративних, фінансових судів з розгляду трудових справ у Федеративній Республіці Німеччина.

Особливістю вищезгаданої постанови уряду НДР від 6 лютого 1953 р. «Про розгляд пропозицій і скарг трудящих» стала відсутність встановлених до видання даного нормативно-правового акту термінів подання скарг до органів публічної влади, також можливість розгляду скарги органом влади, рішення якого оскаржувалось. Дана постанова уряду була доповнена указом Державної Ради «Про звернення громадян та їх розгляд органами державної влади», після чого термін скарги до органів публічної влади був замінений на термін звернення³⁶. Розділ 1 даного указу встановлював гарантію для громадян НДР на звернення до органів публічної влади, а 2 значно розширив поняття звернення, і його було поширено на звернення територіальних громад і на критику місцевих органів публічної влади, керівництва підприємств, установ, організацій. Це також стосувалось радіопередач, листів до редакцій або заяв депутатів різних рівнів представницької влади та законодавчої влади. Положення даного указу також поширювались і на інші сфери соціального, культурного, освітнього, наукового та економічного життя³⁷.

Після чого у НДР відбуваються певні позитивні зміни у розвитку науки адміністративного права. Було видано цілий ряд підручників та монографій. У новому законі про звернення громадян від 19 червня 1975 р. з'являється поняття звернення і скарга. Було також проведено поділ заяв громадян на пропозиції, зауваження, прохання, скарги. Окрім громадян НДР із заявами могли звертатись і іноземні громадяни, зокрема ФРН³⁸.

Окрім функцій захисту інтересів громадян в основі даних нормативних актів було покладено контроль вищих органів влади за нижчими. Положення нормативно-правових актів про зміцнення соціалістичної законності, як і в інших країнах так званого соціалістичного табору, мало лише пропагандистський та демагогічний характер законодавства про звернення громадян. Це мало лише формально показати так званий демонстративізм соціалістичної держави.

Дані положення містились в Конституції НДР 1968 р., де у статті 103 вказувалось про «високий моральний обов'язок кожного громадянина реалізувати право на спільне визнання і спільний вплив на діяльність органів публічної влади, підприємств, установ, організацій. Недоліком системи

³² Bernet W., Verwaltungsakte und Rechtsmittel/Rechtsbehelfe im Systemwandel, in: LKV 1992, S. 346.

³³ Zimmermann K. Rechtsmittel in Verwaltungsangelegenheiten nach dem sächsischen Verwaltungsgerichtsbarkeitsgesetz, in: Demokratischer Aufbau 1950, S. 140.

³⁴ Bernet W., Verwaltungsakte und Rechtsmittel/Rechtsbehelfe im Systemwandel, in: LKV 1992, S. 415.

³⁵ Ibid.

³⁶ Hoeck J., Verwaltung, Verwaltungsrecht und Verwaltungsrechtsschutz in der DDR, Berlin 2003, S. 204.

³⁷ Bernet W. Eingaben als Ersatz für Rechte gegen die Verwaltung in der DDR, in: U.-J., S. 410.

³⁸ Menzel W., Das Vorschlags- und Beschwerderecht der Werktätigen in der DDR, Berlin (Ost), 1956, S. 51.

контролю за діяльністю місцевих органів публічної влади через звернення громадян було те, що громадяни звертались не до своїх місцевих органів рад, а до вищих органів влади та депутатів місцевих рад, до вищої державної влади НДР³⁹. Недоліком законодавства про звернення громадян з точки зору громадян була непередбачуваність при прийнятті рішень на звернення громадян вищими органами влади. Роль скромного скаржника у неправовій НДР була більш вигідною, ніж роль громадянина, який самостійно пробував захищати свої права і критикував органи влади. Громадяни, які публічно заявляли про свою лояльність до влади, мали більше шансів на позитивне вирішення для своїх клопотань. У цих випадках мала вигоди неправова держава, яка через вирішення скарг могла впливати на місцеві органи публічної влади та формувати лояльні до влади категорії осіб.

Система скарг громадян вищих органів влади та її контролю з боку держави сприяла централізації влади у НДР та способам впливу на нижчі органи державної влади та органи місцевого самоврядування⁴⁰.

Відповідно до законодавства про місцеве самоврядування не було встановлено контроль за діяльністю виконавчих органів місцевого самоврядування, якими були відповідні районні і міські ради. Так у Саксонії районна рада на основі поданих скарг могла скасувати рішення відповідних виконавчих органів місцевого самоврядування, якщо воно суперечить закону. Місцеві органи самоврядування та їх виконавчі органи могли звертатись з відповідним зверненням до парламентарів. Але дане звернення не зупиняло прийняття рішення місцевих рад. Дані справи розглядались комітетами з справ органів місцевого самоврядування. І вони могли приймати рішення в усіх справах, що стосувались органів місцевого самоврядування. Можливість вирішення скарг громадян у вищезгаданому порядку втратило своє значення після ліквідації земельного устрою в НДР та земельних парламентів⁴¹.

Закон «Про місцеві органи державної влади» від 18 січня 1957 р. закріпив принцип демократичного централізму, який функціонував у Радянському Союзі і інших країнах так званого радянського блоку⁴².

Даний закон надавав право вищим органам влади НДР скасовувати рішення нижчих органів публічної влади та місцевих органів представницької влади. Місцевим органам представницької влади було надано право оскаржувати рішення вищестоящих органів влади до народного представництва.

Закон «Про місцеве самоврядування» НДР від 17 травня 1990 р. припинив дію відповідного закону про народні представництва НДР від 4 липня 1985 р. На його основі було скасовано порядок оскарження рішень місцевих органів представницької влади та органів публічної влади до народного представництва НДР⁴³.

На прикладі Радянського Союзу в НДР було створено і інші органи, які мали контролюючі функції. До них відносились центральна комісія державного контролю, яка була створена на основі комітету народного контролю, який діяв у 1947 р. Окрім того було утворено різні інспекції та органи контролю за різними сферами державного та суспільного життя. До них відносились комісії партійного контролю та робітничо-селянська інспекція, які мали свої структури на місцях. Контролюючі функції держави було поділено на категорії внутрішнього, зовнішнього, загального і спеціального контролю. До видів контролю відносились ревізія, нагляд, інспектування, перевірки. Також було проведено розмежування між органами контролю, які підпорядковувалися уряду Раді Міністрів (управління технічного нагляду), членами уряду (санітарна, транспортна, екологічна комісії), керівниками державних органів зі спеціальним статусом (приймальна комісія інвестиційних

³⁹ Hoeck J., *Verwaltung, Verwaltungsrecht und Verwaltungsrechtsschutz in der DDR*, Berlin 2003, S. 441.

⁴⁰ Ibid. s. 162.

⁴¹ Menzel W., *Das Vorschlags- und Beschwerderecht der Werktätigen in der DDR*, Berlin (Ost), 1956, S. 154.

⁴² Lubini J., *Verwaltungsrechtsschutz in Ostdeutschland nach 1945 Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa*. S. 978.

⁴³ Ibid.

проектів), місцевими органами влади (районна аптечна інспекція). Дана модель дублювала Радянський Союз, який будував свою діяльність, керуючись працями Володимира Леніна. Фундамент державного управління СРСР було побудовано на основі обліку і контролю⁴⁴.

Ще одним впливом СРСР на правову систему НДР стало запровадження загального нагляду прокуратури, який був запроваджений у законі «Про прокуратуру» від 23 травня 1952 р.. Згідно даного закону прокуратура мала здійснювати загальний нагляд за дотриманням законодавства усіма міністерствами, відомствами та підпорядкованими їм організаціями, установами, підприємствами та їх посадовими особами. Прокуратура НДР здійснювала загальний нагляд під час перевірок, а також реагувала на заяви громадян, юридичних осіб, державних органів, органів місцевого самоврядування, преси тощо. Фактично прокуратура включила до своїх повноважень усі функції адміністративної юстиції⁴⁵.

За Конституцією та законодавством НДР прокуратура була відокремлена від судової та виконавчої влади і мала статус незалежного органу державної влади. І як прокуратура СРСР, вона була жорстко централізованою структурою і фактично, на думку німецьких науковців, була четвертою гілкою влади. Прокуратура в системі органів державної влади була привілейованою структурою. Контроль за її діяльністю здійснювали фактично лише партійні органи. Прокуратура не могла скасовувати рішення органів публічної влади, підприємств, установ, організацій, але у випадку порушення закону могла звертатися з протестом або поданням для їх усунення. Орган публічної влади, місцевого самоврядування, установа, підприємство, організація після отримання подання або протесту прокурора мали усунути порушення законодавства та повідомити про це прокурора⁴⁶.

На думку німецьких науковців, вплив прокуратури на функціонування органів публічної влади був незначний у зв'язку із невеликим штатом працівників в органах прокуратури, що не дозволяло ефективно здійснювати перевірку прийнятих органами публічної влади, підприємствами, установами, організаціями рішень. Основною частиною діяльності органів прокуратури НДР було розслідування кримінальних справ. Закон «Про загальний нагляд за виконанням законів» 1963 р. вже не містив термін загальний нагляд за виконанням законів органами прокуратури, а лише вказував на дотримання законів органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та їх посадовими особами і громадянами⁴⁷. Якщо у підручнику прокуратури 1955 року вказувалось, що прокурор є захистом прав народу і охоронцем законності, то у підручнику 1977 року говорилось про обмеження загального нагляду прокуратури. У законі 1963 року говорилось, що загальний нагляд органів прокуратури направлений на охорону народного господарства, соціалістичної власності, захист законних прав і інтересів громадян. На практиці загальний нагляд органів прокуратури НДР був незначний і малоефективний, був скасований конституційним законом від 5 липня 1990 р.⁴⁸.

Позови з розгляду адміністративних справ можна було подавати і до судів загальної юрисдикції, до яких відносились районні (міські) суди, окружні суди та Верховний Суд НДР. Однак суди загальної юрисдикції могли розглядати тільки незначну категорію адміністративних справ. Дана судова практика будувалась на рішеннях Верховного Суду НДР, де вказувалось, що перегляд рішень органів публічної влади має здійснюватися народними представниками як вищими органами державної влади на основі 138 статті Конституції НДР 1949 року. Окремі адміністративні справи згідно цивільно-процесуального кодексу та інших нормативно-правових актів могли розглядати суди загальної юрисдикції. Особливістю правової системи НДР була наявність судів з розгляду трудових спорів або трудові суди.

⁴⁴ Funke D. Die sozialökonomische Rechtsstellung des Bürgers in der DDR, Köln 1991, S. 110.

⁴⁵ Bönninger K., Kontrolle und Aufsicht über die staatliche Leitungstätigkeit, Leipzig 1974, S. 111-115.

⁴⁶ Hochbaum U.U.- Die Kontrolle der staatlichen Verwaltung in der DDR durch die Organe der Staatsanwaltschaft, in: Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich-Schiller-Universität Jena 1952/53, S. 236.

⁴⁷ Hoeck J., Verwaltung, Verwaltungsrecht und Verwaltungsrechtsschutz in der DDR, Berlin 2003, S. 168.

⁴⁸ Lubini J., Verwaltungsrechtsschutz in Ostdeutschland nach 1945 Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa. S. 981.

Згідно декрету «Про здійснення правосуддя» 1963 р. у випадку порушення закону з боку органів публічної влади, при розгляді судових справ суди зобов'язувались виносити окремі ухвали для усунення порушення законодавства. У законі «Про судоустрій» НДР 1963 р. також було передбачено обов'язок для судів виносити окремі ухвали при порушенні органами публічної влади. У новому законі «Про судоустрій» 1974 р. вже тільки вказувалось про заходи щодо усунення порушень законів, їх причин та наслідків⁴⁹.

На відміну від загального нагляду прокуратури, за діяльністю органів публічної влади та їх посадових осіб, підприємств, установ, організацій контроль за діяльністю органів публічної влади з боку судів загальної юрисдикції був незначний.

Усі спроби провести певні демократичні реформи в НДР зазнали краху і завершилися рішеннями Бабельської партійної конференції 1958 р., де говорилось не про адміністративне право, а про адміністративну діяльність і суб'єктивне право, державно-управлінську діяльність і інтереси громадян. Певні зміни відбулись вже після проведення XX та XXII з'їздів КПРС, які безпосередньо вплинули на функціонування органів влади у так званому соціалістичному таборі. Так у 1961 р. було піддано критиці концепцію права радянського юриста і сталінського прокурора А. Вишинського. У 1966 р. керівник НДР Віллі Штоф закликав наповнити адміністративне право новим реальним змістом. Ідея повернення адміністративного судочинства також підтримувалось в Академії політичних наук і права НДР та на юридичних факультетах університетів.

Після приходу до влади у 1971 р. Еріха Хонеккера термін адміністративне право знову стає загальним⁵⁰.

Вже у 1975 р. під час підготовки закону «Про звернення громадян» у вищих партійних структурах СЄПН розглядалось питання про запровадження судового адміністративного контролю. На цей момент в НДР лише в одному випадку можна було скасувати адміністративний акт у судовому порядку. Він стосувався виключення громадянина зі списку виборців. Внаслідок чого у вищезгаданий закон було внесено положення, що «громадяни мають право на оскарження рішень державних органів, які порушують права та інтереси громадян у порядку, встановленому законом. У випадках, передбачених законом, вони мають право вимагати судового оскарження рішень державних органів»⁵¹.

З такою позицією були незгідні частина державного і партійного керівництва НДР. Так заступник голови Державної Ради НДР Фрідріх Еберт, який критично відносився до судового контролю за діяльністю органів державної влади і місцевого самоврядування, писав, що «серйозні зазіхання на права громадян: примусовий обмін квартир і примусове розселення, позбавлення права користуватись земельними ділянками, що перебували у державній власності, на яких збудовано житло, вилучення земельних ділянок, будівель у державну власність, а також анулювання виданої на законних підставах ліцензії на ведення підприємницької діяльності мало вирішуватись в адміністративному порядку». Після фактичного відновлення адміністративного права як науки та навчальної дисципліни в НДР у 70-80х роках XX століття знову розпочалась дискусія щодо відновлення діяльності адміністративних судів. Після чого з'явилась низка фундаментальних праць східно-німецьких науковців з адміністративного права, до яких можна віднести праці професора Вольфганта Берне⁵².

---

⁴⁹ Schneider O., Verwaltungsrecht in der DDR, in: I. Spittmann/G. Helwig (Hrsg.), Die DDR im 40. Jahr, Köln 1989, S. 63.

⁵⁰ Mollnau K.A., Normdurchsetzung in osteuropäischen Nachkriegsgesellschaften, Bd. 5, Halbbd. 2, Frankfurt a.M. 2004, S. 119.

⁵¹ Hochbaum U.U.- Die Kontrolle der staatlichen Verwaltung in der DDR durch die Organe der Staatsanwaltschaft, in: Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich-Schiller-Universität Jena 1952/53, S. 567.

⁵² Ibid. s. 569.

У 1985 р. Державна Рада НДР видала рекомендації місцевим органам самоврядування щодо розгляду ними заяв і скарг та щодо їхнього конституційного обов'язку забезпечувати розгляд петицій відповідно до так званої соціалістичної законності шляхом ефективного і постійного контролю.

Серед осіб, які не мали юридичної освіти в НДР, дедалі частіше лунали вимоги щодо забезпечення верховенства права та судового адміністративного контролю. Починаючи з 1987 року, громадські організації, протестанська та католицька церкви, науковці НДР вимагали запровадження адміністративної юстиції. Створенню адміністративних судів в НДР сприяла ситуація, яка склалася в інших державах так званого соціалістичного блоку, в яких вже функціонували адміністративні суди. Адміністративні суди вже діяли в Польщі, Угорщині, Чехословаччині⁵³.

Внаслідок чого правляча єдина соціалістична партія Німеччини в особі її керівних органів змушена була підтримати ідею створення адміністративної юстиції. У 1989 р. було прийнято закон про судоустрій, який набув чинності з 1 липня 1989 р. та передбачав розгляд адміністративних справ у районних та міських судах. Рішення даних судів в адміністративних справах не передбачало їх оскарження. Одночасно не було відновлено систему адміністративних судів, які діяли до 1952 р., та не було прийнято адміністративно-процесуального законодавства. Юрисдикція місцевих судів в адміністративних справах регулювалась законом «Про внесення змін до положень про звернення громадян і визначення юрисдикції щодо перегляду адміністративних справ» від 14 грудня 1988 року. У питаннях функціонування адміністративної юстиції НДР значно відставала від Польщі, Угорщини та Чехословаччини, де вже повноцінно діяли адміністративні суди та було прийнято адміністративно-процесуальне законодавство⁵⁴.

Ще до падіння Берлінської стіни німецькі вчені-юристи у своїх працях підтримували ідею прийняття нового адміністративного та адміністративно-процесуального законодавства, врегулювання дискреційних повноважень органів публічної влади тощо.

До 30 вересня 1989 р. місцевими судами НДР було розглянуто 750 справ, переважна більшість яких стосувались питання еміграції⁵⁵.

Договір про створення валютного, економічного і соціального союзу між Федеративною Республікою Німеччини і Німецькою Демократичною Республікою від 18 травня 1990 р. зобов'язував останню надати правовий захист відповідно до Конституції НДР. На його основі було прийнято новий закон від 29 червня 1990 року «Про юрисдикцію та порядок діяльності суддів з перегляду адміністративних справ», який передбачав створення системи адміністративних судів⁵⁶.

З жовтня 1990 р. після об'єднання Німеччини у п'яти нових федеративних землях ФРН було поширено Кодекс адміністративного судочинства Німеччини.

На східнонімецьких землях, які після завершення Другої світової війни входили до радянської зони окупації до 1953 р., було сформовано систему адміністративних судів. Дані суди функціонували під впливом партійних і державних органів НДР.

Після ліквідації адміністративних судів було утворено, за зразком Радянського Союзу, цілий ряд органів, які виконували функції адміністративної юстиції.

Адміністративні суди на східнонімецьких землях були відновлені після об'єднання Німеччини у 1990 р.

⁵³ Bernet W. Eingaben als Ersatz für Rechte gegen die Verwaltung in der DDR, in: U.-J., S. 824.

⁵⁴ Hoeck J., Verwaltung, Verwaltungsrecht und Verwaltungsrechtsschutz in der DDR, Berlin 2003, S. 402.

⁵⁵ Bernet W., Verwaltungsakte und Rechtsmittel/Rechtsbehelfe im Systemwandel, in: LKV 1992, S. 417.

⁵⁶ Ibid. s. 426.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Bernet W. Eingaben als Ersatz für Rechte gegen die Verwaltung in der DDR, in: U.-J.
2. Bernet W., Verwaltungsakte und Rechtsmittel/Rechtsbehelfe im Systemwandel, in: LKV 1992.
3. Bönninger K., Kontrolle und Aufsicht über die staatliche Leitungstätigkeit, Leipzig 1974.
4. Funke D. Die sozialökonomische Rechtsstellung des Bürgers in der DDR, Köln 1991, S. 194.
5. Heil T., Die Verwaltungsgerichtsbarkeit in Thüringen 1945–1952, Tübingen 1996.
6. Hochbaum H., Zum allgemeinen Rechtsmittelverfahren in der Verwaltung, in: Demokratischer Aufbau, 1956.
7. Hochbaum U.U.- Die Kontrolle der staatlichen Verwaltung in der DDR durch die Organe der Staatsanwaltschaft, in: Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich-Schiller-Universität Jena 1952/53, S. 111, 115.
8. Hoeck J., Verwaltung, Verwaltungsrecht und Verwaltungsrechtsschutz in der DDR, Berlin 2003.
9. Lubini J., Die Verwaltungsgerichtsbarkeit in den Ländern der SBZ/DDR 1945–1952, Tübingen 2015.
10. Lubini J., Verwaltungsrechtsschutz in Ostdeutschland nach 1945 Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa. s.959-988.
11. Menzel W., Das Vorschlags- und Beschwerderecht der Werktätigen in der DDR, Berlin (Ost), 1956.
12. Mollnau K.A., Normdurchsetzung in osteuropäischen Nachkriegsgesellschaften, Bd. 5, Halbbd. 2, Frankfurt a.M. 2004.
13. R. Dreier/J. Eckert/K. A. Mollnau/H. Rottleuthner (Hrsg.), Rechtswissenschaft in der DDR 1949–1971, Baden-Baden 1996, S. 20 f.
14. Schneider O., Verwaltungsrecht in der DDR, in: I. Spittmann/G. Helwig (Hrsg.), Die DDR im 40. Jahr, Köln 1989.
15. Schäfermeyer R., Sinn und Zweck der Verwaltungsgerichtsbarkeit, in: Demokratischer Aufbau 1947, S. 257 ff.
16. Stolleis M., Rechtsstaat oder Beschwerdestaat? – Verwaltungsrechtsschutz in der DDR –, in: Recht in Ost und West 1987, S. 265, 274 / Michael Stolleis, Sozialistische Gesetzlichkeit, München 2009.
17. Zimmermann K. Rechtsmittel in Verwaltungsangelegenheiten nach dem sächsischen Verwaltungsgerichtsbarkeitsgesetz, in: Demokratischer Aufbau 1950.
18. Тищик Б. Історія державності та права (IX ст.- початок XX ст.) – Львів 2011 – 352.

References

Bibliography:

1. Bernet W. Eingaben als Ersatz für Rechte gegen die Verwaltung in der DDR, in: U.-J.
2. Bernet W., Verwaltungsakte und Rechtsmittel/Rechtsbehelfe im Systemwandel, in: LKV 1992.
3. Bönninger K., Kontrolle und Aufsicht über die staatliche Leitungstätigkeit, Leipzig 1974.
4. Funke D. Die sozialökonomische Rechtsstellung des Bürgers in der DDR, Köln 1991, S. 194.
5. Heil T., Die Verwaltungsgerichtsbarkeit in Thüringen 1945–1952, Tübingen 1996.
6. Hochbaum H., Zum allgemeinen Rechtsmittelverfahren in der Verwaltung, in: Demokratischer Aufbau, 1956.
7. Hochbaum U.U.- Die Kontrolle der staatlichen Verwaltung in der DDR durch die Organe der Staatsanwaltschaft, in: Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich-Schiller-Universität Jena 1952/53, S. 111, 115.
8. Hoeck J., Verwaltung, Verwaltungsrecht und Verwaltungsrechtsschutz in der DDR, Berlin 2003.
9. Lubini J., Die Verwaltungsgerichtsbarkeit in den Ländern der SBZ/DDR 1945–1952, Tübingen 2015.
10. Lubini J., Verwaltungsrechtsschutz in Ostdeutschland nach 1945 Handbuch der Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Deutschland und Europa. s.959-988.
11. Menzel W., Das Vorschlags- und Beschwerderecht der Werktätigen in der DDR, Berlin (Ost), 1956.
12. Mollnau K.A., Normdurchsetzung in osteuropäischen Nachkriegsgesellschaften, Bd. 5, Halbbd. 2, Frankfurt a.M. 2004.
13. R. Dreier/J. Eckert/K. A. Mollnau/H. Rottleuthner (Hrsg.), Rechtswissenschaft in der DDR 1949–1971, Baden-Baden 1996, S. 20 f.
14. Schneider O., Verwaltungsrecht in der DDR, in: I. Spittmann/G. Helwig (Hrsg.), Die DDR im 40. Jahr, Köln 1989.
15. Schäfermeyer R., Sinn und Zweck der Verwaltungsgerichtsbarkeit, in: Demokratischer Aufbau 1947, S. 257 ff.
16. Stolleis M., Rechtsstaat oder Beschwerdestaat? – Verwaltungsrechtsschutz in der DDR –, in: Recht in Ost und West 1987, S. 265, 274 / Michael Stolleis, Sozialistische Gesetzlichkeit, München 2009.
17. Tyshchyk B. Istorii derzhavnosti ta prava (IX st.- pochatok XX st.) – Lviv 2011 – 352.
18. Zimmermann K. Rechtsmittel in Verwaltungsangelegenheiten nach dem sächsischen Verwaltungsgerichtsbarkeitsgesetz, in: Demokratischer Aufbau 1950.

УДК 342.7

doi.org/10.30970/jcl.1.2023.5

Вероніка Берч

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства, Ужгородський національний університет, Україна

ORCID ID: 0000-0002-3837-4724

E-mail: veronyka.kotskulych@uzhnu.edu.ua

ЗМІСТ, СПРЯМУВАННЯ ТА НАПОВНЕНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ГАРАНТІЇ ПРАВА НА СПОРТ

CONTENT, DIRECTION AND COMPLETENESS OF THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL GUARANTEE OF THE RIGHT TO SPORT

Veronika Berch

Candidate of Law, Associate Professor, Department of Constitutional Law and Comparative Jurisprudence, Uzhhorod National University, Ukraine

Abstract | Sport plays an important role in the life of society and protection of the rights, freedoms and interests of its members. Through sport and its principles of equality, respect and fair play, we can unite people across borders and overcome social, cultural and economic barriers. Sports can teach us valuable lessons about non-discrimination and inclusion, and can show us what equal participation should look like. Sport can challenge stereotypes, helping us to break down barriers in society and promote progress on issues that are fundamental to the exercise and realization of fundamental human rights. At any level, sport can bring enormous value—for the competition, the participants, and the fans. Sports have powerful tools not only for changing the human experience of life, but also for uniting nations, cultures and communities from around the world. Speaking at an international conference on sports, Pope Francis recognized that: «... sports is a human activity of great value that can enrich people’s lives...». An important characteristic of sports, the Pope noted, is: «...the beauty and joy present in sports, whether playing or watching, is something that benefits and unites everyone, regardless of religion, ethnic group, nationality or disability».

Within the framework of the national normative array, sports guarantees are given a lot of attention, in particular, among the current acts that regulate and mention the right to sport, we can list: Laws of Ukraine «On physical culture and sports», «On support of the Olympic, Paralympic movement and sports of the highest achievements in Ukraine», «On the rehabilitation of persons with disabilities in Ukraine», «On the management of state-owned objects», «On advertising», Decrees of the President of Ukraine «On the development and support of the Paralympic movement in Ukraine», «On measures for physical culture and sports rehabilitation persons with disabilities and support of the Paralympic and Deaflympic movement in Ukraine», «On state

scholarships to champions and prize-winners of the Olympic, Paralympic and Deaflympic Games», «On scholarships of the President of Ukraine for children with disabilities who have high achievements in all-Ukrainian sports competitions, and their coaches », etc., as well as numerous bylaws.

Thus, with regard to enshrining the guarantee of the right to sport in the Constitution of Ukraine, it is worth noting that such a guarantee can contribute to increasing the level of physical culture and sports in the country. The national constitution contains principles that must be followed in all areas of the country's life, and sports in this case is no exception.

This constitutional guarantee can serve as an additional means of protecting the right to sport, as well as provide a legal basis for the development of physical culture and sports in the country. The latter is an important step in the direction of ensuring the availability of sports for all citizens of Ukraine.

In addition, let us add that enshrining the guarantee of the right to sport in the Constitution of Ukraine is expedient, provided that it will be implemented in practice and will have a sufficient legal basis for its protection.

Keywords: The Constitution of Ukraine, law, legal regulation, constitutional guarantee, right to sport, sports policy.

Анотація | Вказується на важливу роль спорту у житті суспільства та захисті прав, свобод та інтересів його членів. Завдяки спорту та його принципам рівності, поваги та чесної гри ми можемо об'єднати людей понад кордонами та подолати соціальні, культурні та економічні бар'єри. Спорт може надати нам цінні уроки щодо недискримінації та інклюзивності, а також може показати, яким чином повинна виглядати рівноправна участь. Спорт може кинути виклик стереотипам, що допомагає нам подолати перепони в суспільстві та сприяти прогресу в питаннях, які мають фундаментальне значення для здійснення та реалізації основоположних прав людини. На будь-якому рівні спорт може принести величезну цінність — для змагань, учасників і вболівальників. Спорт володіє впливовими інструментами не тільки щодо зміни життєвого досвіду людини, але й щодо об'єднання нації, культури та спільноти з усього світу. Папа Франциск, виступаючи на міжнародній конференції зі спорту, підкреслив, що: «... спорт — це людська діяльність великої цінності, яка здатна збагатити життя людей...». Важливою характеристикою спорту, зазначив Папа, є: «...присутні у спорті краса і радість, будь то гра чи перегляд, це те, що приносить користь і об'єднує всіх, незалежно від релігії, етнічної групи, національності чи інвалідності».

Відзначено, в рамках національного нормативного масиву спортивним гарантіям приділяється чимала увага, зокрема серед чинних актів, що регулюють та згадують право на спорт, можна назвати: Закони України «Про фізичну культуру і спорт», «Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», «Про управління об'єктами державної власності», «Про рекламу», Укази Президента України «Про розвиток та підтримку паралімпійського руху в Україні», «Про заходи щодо фізкультурно-спортивної реабілітації осіб з інвалідністю та підтримки паралімпійського і дефлімпійського руху в Україні», «Про державні стипендії чемпіонам і призерам Олімпійських, Паралімпійських та Дефлімпійських ігор», «Про стипендії Президента України для дітей з інвалідністю, які мають високі досягнення у всеукраїнських спортивних змаганнях, та їх тренерів» тощо, а також численні підзаконні нормативні акти.

Зі свого боку, що стосується закріплення права на спорт в Конституції України, то варто зазначити, що така гарантія може сприяти підвищенню рівня фізичної культури та спорту в країні. Національна Конституція містить принципи, які повинні дотримуватися в усіх сферах життя країни, а спорт в даному випадку не є винятком.

Зазначається, прописана конституційна гарантія зможе прослужити додатковим засобом захисту права на спорт, а також забезпечити правову базу для розвитку фізичної культури та спорту в країні. Остання вважається важливим кроком у напрямку забезпечення доступності спорту для всіх громадян України. Автор вказує, закріплення гарантії права на спорт в Конституції України є доцільним за умови, що воно буде реалізовуватися на практиці та матиме достатню правову базу для свого захисту.

Ключові слова: Конституція України, закон, нормативно-правове регулювання, конституційна гарантія, право на спорт, спортивна політика.

Постановка проблеми. Аналізуючи рівень наукового та нормативного врегулювання вітчизняних відносин у сфері професійного спорту, а також намагаючись забезпечити захист інтересів спортсменів, врегулювання тренерських інституцій, арбітражу, конфліктів у спорті та процедур їх вирішення, покращення правових інструментів захисту національних спортивних інтересів України на міжнародній арені, вбачаємо необхідність проведення загальнотеоретичного дослідження спортивного права як цілісного утворення і визначення його місця в правовій системі України. Досліджуючи українську наукову літературу, можемо спостерігати лише окремі фрагментарні аспекти функціонування спортивного права, що лише підкреслює необхідність введення спортивного права як комплексної галузі законодавства.

Право особи на спорт гарантується низкою міжнародно-правових актів, зокрема відповідно до Загальної декларації прав людини право на спорт трактується як складова «участі в культурному житті суспільства»¹. Дане правовідношення також було проголошено правом людини в Європейській спортивній Хартії, яка за головну мету окреслює керівництво урядами у розробці та впровадженні правових і політичних рамок для спорту, що підкреслюють численні індивідуальні та соціальні переваги (зокрема для здоров'я, інклюзії та освіти), а також дотримуються та сприяють цінностям прав людини, демократії та верховенства права, як це закріплено у відповідних стандартах Ради Європи², Міжнародній декларації про права людини та спорт, яка підтримує фізичну активність і спорт для всіх як фундаментальне право кожної людини³, Міжнародній хартії з фізичного виховання, фізичної активності та спорту, що підтверджує фундаментальність прав на фізичне виховання, фізичну активність та спорт⁴ та Олімпійській хартії, суть якої зводиться до гарантування кожному можливості займатися спортом, без будь-якої дискримінації, в дусі Олімпізму, взаєморозуміння, дружби, солідарності та чесної гри⁵.

Відтак держави-члени, які ратифікували відповідні правові договори, пов'язані з охороною та гарантуванням основоположного права особи на спорт, зобов'язуються забезпечувати відповідні права та подавати періодичні звіти до уповноважених органів про свій прогрес у цьому. Однак огляд останніх звітів про прогрес держав-членів показує загальну неспроможність визнати статус спорту як права людини або визнати спортивне право за окрему галузь права. У зв'язку з цим конституційно-правове забезпечення права на спорт є надзвичайно актуальним питанням, яке потребує належної уваги та дослідження.

У науковій статті досліджено зміст, спрямованість та повноту конституційно-правового забезпечення права на спорт у контексті зарубіжних та національно-правових порядків. Результати цього дослідження можуть бути корисними політикам, юристам та іншим зацікавленим особам, які займаються захистом прав людини та сприянням розвитку спортивної політики в межах національного законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепт дослідження генезису спортивного права, нормативно-правового врегулювання змісту та соціального призначення спортивної політики держави складає наступне коло вітчизняних та зарубіжних вчених: В.П. Васькевич, О.Г. Дробницький, Ж. Карбоньє, М. Корнфорт, Р. Макларен, М.М. Марченко, Н.М. Пархоменко, О.В. Петришин, П.М. Рабінович, О.О. Шевченко, Ю.С. Шемшученко, О.І. Ющик та ін.

¹ Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. ООН. *Голос України*. 2008. № 236.

² Recommendation CM/Rec(2021)5 of the Committee of Ministers to member States on the Revised European Sports Charter. URL: <https://rm.coe.int/recommendation-cm-rec-2021-5-on-the-revision-of-the-european-sports-char/1680a43914> (дата звернення: 01.03.2023 р.).

³ International Declaration on Human Rights and Sport (Tbilisi Declaration). URL: <https://www.coe.int/en/web/sport/text-of-the-tbilisi-declaration> (дата звернення: 01.03.2023 р.).

⁴ Міжнародна хартія фізичного виховання, фізичної активності та спорту від 21.11.1978. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_350#Text (дата звернення: 01.03.2023 р.).

⁵ Олімпійська Хартія від 26.06.2019. *Міжнародний Олімпійський Комітет*. URL: <https://lasersailing.com.ua/images/olimpic.pdf> (дата звернення: 01.03.2023 р.).

Метою статті є аналіз нормативно-правового регулювання права на спорт, характеристика змістовного та функціонального наповнення конституційної гарантії права на спорт.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі спорт є не лише важливим видом діяльності, а й важливим соціальним явищем, яке має велике значення для розвитку особистості та суспільства загалом. У багатьох країнах світу «спортивне право» вважається ще не досить розвинутою галуззю національного права, оскільки воно складається з елементів, які притаманні різним галузям права, як-от арбітражне, цивільне, трудове та фінансове. З іншого боку, галузь міжнародного спортивного права вже давно визнана і продовжує розвиватися. До прикладу, Г.Ю. Бордюгова розглядає спортивне право як міжнародне, яке водночас є галуззю права національного⁶, тоді як О.А. Моргунов розглядає його як підгалузь адміністративного права, що не є самостійною галуззю національного права⁷.

У межах наукової літератури склався підхід, згідно з яким нормативно-правову регламентацію права на спорт розглядають крізь призму двох складових:

- *нормативно-правового регулювання у сфері спорту;*
- *регулювання «lex sportiva», що відноситься до комплексу нормативного регулювання, яке не обмежується лише правовими нормами. Це може охоплювати також саморегулювання в галузі спорту між його суб'єктами, локально-корпоративне регулювання в сфері спорту тощо⁸.*

Зазначимо, що рівень нормативно-правової регламентації права на спорт в рамках національного законодавства включає:

- *Конституцію України, яка у контексті статті 22 право на заняття спортом проголошує важливою формою реалізації права на здоровий спосіб життя, що є невід'ємним правом людини на життя, яке гарантується статтею 27 Конституції.*
- *Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 грудня 1993 року №3808-XII, що окреслює загальні правові, організаційні, соціальні та економічні основи діяльності у сфері фізичної культури і спорту та регулює суспільні відносини у створенні умов для розвитку фізичної культури і спорту відповідно.*
- *Низку постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України, що регулюють питання організації та фінансування спортивних заходів.*
- *Різноманітні нормативно-правові акти різних міністерств та відомств, які стосуються питань спорту.*
- *Нормативно-правові акти спортивних організацій, які визначають внутрішні правила та процедури проведення спортивних заходів та взаємовідносин між спортсменами, тренерами та іншими учасниками спортивного процесу.*

Водночас зауважимо, що навіть попри концептуальні підходи щодо виділення спортивного права в окрему галузь права, динамічного розвитку спортивної політики, вбачаємо прогалину у відсутності нормативно-правового врегулювання права на спорт на конституційному рівні. Підкреслимо, що практика гарантування на законодавчому рівні та заразом відсутність прописаного у Конституції права на спорт є поширеною не тільки в межах національного законодавства. У конституціях багатьох держав не закріплено право громадян на спорт. Проте такі держави можуть забезпечувати реалізацію цього права через законодавство, національні політики та програми.

⁶ Бордюгова Г.Ю. Міжнародне спортивне право як основа для формування національної галузі права «Спортивне право України»: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2009. 18 с.

⁷ Моргунов О.А. Адміністративно-спортивне право як підгалузь адміністративного права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2013. 18 с.

⁸ Андрейченко С.С. Міжнародне спортивне право: доктринальне обґрунтування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №4. С.377-380.

До прикладу, Сполучені Штати Америки не містять окремої статті в конституції, що визнає право на спорт, однак федеральне законодавство регулює різні прояви фізичної активності, включаючи закони про доступ до спортивних об'єктів, програми спортивної активності в школах та місцеві ініціативи з підтримки здорового способу життя⁹.

Водночас більшість держав дотримуються позиції визнання права на спорт на конституційному рівні. До прикладу, Конституція Бразилії в Розділі 3 «Освіта, культура та спорт» проголошує обов'язком держави сприяння заняттям формальними та неформальними видами спорту як право кожної людини з належною увагою до:

I – автономії керівних спортивних організацій та асоціацій щодо їх організації та діяльності;

II – виділення державних коштів з метою сприяння на пріоритетній основі освітньому спорту та, в окремих випадках, спорту вищих досягнень;

III – диференційованого підходу до професійних і непрофесійних видів спорту;

IV – захисту і розвитку спорту, створеного в країні¹⁰.

Висновки. Таким чином, право на спорт є одним з соціальних та культурних прав людини, що гарантує право кожної особи на доступ до фізичної активності та спортивної діяльності, зміст якого полягає в забезпеченні кожній людині можливості займатися спортом, отримувати користь для здоров'я та розвивати фізичні та психологічні здібності.

Водночас право на спорт є складовою частиною значно ширшого права на здоровий спосіб життя. Воно підтримує та розвиває фізичну та психічну стійкість, покращує загальний стан здоров'я, зменшує ризик розвитку різноманітних хвороб та сприяє збільшенню тривалості життя. Наповненість права на спорт може включати такі елементи, як доступ до спортивних споруд, територій та обладнання, можливість отримувати спеціальну підготовку та підтримку для участі у спортивних змаганнях та заходах, а також право на належні умови для спортивної діяльності та захист від будь-яких форм дискримінації.

Зміст та спрямування права на спорт можуть варіюватися в залежності від політики та практики кожної держави. Однак загалом дані заходи спрямовані на підтримку здорового способу життя населення, розвитку та скерованості національної спортивної політики та статусу держави на міжнародній арені.

Отже, окресливши фундаментальні засади спортивної політики держави, цілком логічно доходимо до висновку щодо існування у вітчизняній правовій системі конкретних прогалин, недостатнього правового врегулювання спортивної галузі права, а відтак стикаємося із актуальною та назрілою на даному етапі суспільного розвитку необхідністю проведення кодифікаційної роботи спортивної галузі права.

Резюмуючи, з огляду суб'єктивної позиції автора, *включення права на спорт до Конституції України* може каталізувати процедури захисту цього права і забезпечити доступ до спорту для всіх громадян країни. Даний припис також може простимулювати державні органи до розвитку інфраструктури та фінансування спортивних заходів, що позитивно відзначиться на здоров'ї та добробуті населення.

⁹ The National Youth Sports Strategy. URL: https://health.gov/sites/default/files/2019-10/National_Youth_Sports_Strategy.pdf (дата звернення: 01.03.2023 р.).

¹⁰ Constitution of the Federative Republic Of Brazil. Constitutional text of October 5, 1988, with the alterations introduced by Constitutional Amendments No. 1/1992 through 64/2010 and by Revision Constitutional Amendments No. 1/1994 through 6/1994.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Pope Francis on sports? The Pontiff claims sports are 'at the Service of Humanity. URL: <https://www.catholic.org/news/hf/faith/story.php?id=71269> (дата звернення: 01.03.2023 р.).
2. The National Youth Sports Strategy. URL: https://health.gov/sites/default/files/2019-10/National_Youth_Sports_Strategy.pdf (дата звернення: 01.03.2023 р.).
3. Андрейченко С.С. Міжнародне спортивне право: доктринальне обґрунтування. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. №4. С.377-380
4. Бордюгова Г.Ю. Міжнародне спортивне право як основа для формування національної галузі права «Спортивне право України»: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2009. 18 с.
5. Белов Д., Громовчук М., Правовий простір держави: конституційно-правовий аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2021. Випуск 66. С. 46-50.
6. Белов Д.М. Белова М.В. Система захисту прав і свобод людини і громадянина: доктринальні та нормативні основи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2022. Вип. 74. С. 85-90.
7. Громовчук М.В., Белов Д.М. Гуманізм як філософсько-правова категорія в умовах формування нової парадигми в праві. Аналітично-порівняльне право. №3/2022. С. 39-42.
8. Моргунів О.А. Адміністративно-спортивне право як підгалузь адміністративного права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2013. 18 с.

Перелік юридичних документів:

9. Constitution of the Federative Republic Of Brazil. Constitutional text of October 5, 1988, with the alterations introduced by Constitutional Amendments No. 1/1992 through 64/2010 and by Revision Constitutional Amendments No. 1/1994 through 6/1994.
10. International Declaration on Human Rights and Sport (Tbilisi Declaration). URL: <https://www.coe.int/en/web/sport/text-of-the-tbilisi-declaration> (дата звернення: 01.03.2023 р.).
11. Recommendation CM/Rec(2021)5 of the Committee of Ministers to member States on the Revised European Sports Charter. URL: <https://rm.coe.int/recommendation-cm-rec-2021-5-on-the-revision-of-the-european-sport-cha/1680a43914> (дата звернення: 01.03.2023 р.).
12. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. ООН. Голос України. 2008. № 236.
13. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
14. Міжнародна хартія фізичного виховання, фізичної активності та спорту від 21.11.1978. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_350#Text (дата звернення: 01.03.2023 р.).
15. Олімпійська Хартія від 26.06.2019. Міжнародний Олімпійський Комітет. URL: <https://laser sailing.com.ua/images/olimpic.pdf> (дата звернення: 01.03.2023 р.).
16. Про державні стипендії чемпіонам і призерам Олімпійських, Паралімпійських та Дефлімпійських ігор: Указ Президента України від 10.09.2011. № 907/2011. Офіційний вісник Президента України. 2011 р. № 26. Ст. 32.
17. Про заходи щодо фізкультурно-спортивної реабілітації осіб з інвалідністю та підтримки паралімпійського і дефлімпійського руху в Україні: Указ Президента України від 06.04.2006. № 290/2006. Офіційний вісник України. 2006 р. № 15. Ст. 57.
18. Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні: Закон України від 14.09.2000. № 1954-III. Відомості Верховної Ради України. 2000 р. № 43. Ст. 370.
19. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005. № 2961-IV. Відомості Верховної Ради України. 2006 р. № 2. Ст. 36.
20. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996. № 270/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996 р. № 39. Ст. 181.
21. Про розвиток та підтримку паралімпійського руху в Україні: Указ Президента України від 08.11.2001 р. № 1059/2001.
22. Про стипендії Президента України для дітей з інвалідністю, які мають високі досягнення у всеукраїнських спортивних змаганнях, та їх тренерів: Указ Президента України від 07.09.2022. № № 635/2022. Офіційний вісник Президента України. 2022 р. № 8. Ст. 16.
23. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006. № 185-V. Відомості Верховної Ради України. 2006 р. № 46. Ст. 456.
24. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993. № 3808-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994 р. № 14. Ст. 80.

References

Bibliography:

1. Andreichenko S.S. Mizhnarodne sportyvne pravo: doktrynalne obgruntuvannya. Yurydychni naukovy elektronnyi zhurnal. 2020. №4. S.377-380
2. Bielov D., Hromovchuk M., Pravovyi prostir derzhavy: konstytutsiino-pravovyi aspekt. Naukovy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii Pravo. 2021. Vypusk 66. S. 46-50.
3. Bielov D.M. Bielova M.V. Systema zakhystu prav i svobod liudyny i hromadianyna: doktrynalni ta normatyvni osnovy. Naukovy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii «Pravo». 2022. Vyp. 74. S. 85-90.
4. Bordiuhova H.YU. Mizhnarodne sportyvne pravo yak osnova dlia formuvannya natsionalnoi haluzi prava «Sportyvne pravo Ukrainy»: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.11. Kyiv, 2009. 18 s.
5. Hromovchuk M.V., Bielov D.M. Humanizm yak filozofsko-pravova katehoriia v umovakh formuvannya novoi paradymy v pravi. Analitychno-porivnialne pravo. №3/2022. S. 39-42.
6. Morhunov O.A. Administratyvno-sportyvne pravo yak pidhaluz administratyvnoho prava Ukrainy: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Zaporizhzhia, 2013. 18 s.
7. Pope Francis on sports? The Pontiff claims sports are 'at the Service of Humanity. URL: <https://www.catholic.org/news/hf/faith/story.php?id=71269> (data zvernennia: 01.03.2023 r.).
8. The National Youth Sports Strategy. URL: https://health.gov/sites/default/files/2019-10/National_Youth_Sports_Strategy.pdf (data zvernennia: 01.03.2023 r.).

List of legal documents:

9. Constitution of the Federative Republic Of Brazil. Constitutional text of October 5, 1988, with the alterations introduced by Constitutional Amendments No. 1/1992 through 64/2010 and by Revision Constitutional Amendments No. 1/1994 through 6/1994.
10. International Declaration on Human Rights and Sport (Tbilisi Declaration). URL: <https://www.coe.int/en/web/sport/text-of-the-tbilisi-declaration> (data zvernennia: 01.03.2023 r.).
11. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. № 30. St. 141.
12. Mizhnarodna khartiia fizychnoho vykhovannya, fizychnoi aktyvnosti ta sportu vid 21.11.1978. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_350#Text (data zvernennia: 01.03.2023 r.).
13. Olimpiiska Khartiia vid 26.06.2019. Mizhnarodnyi Olimpiiskyi Komitet. URL: <https://lasersailing.com.ua/images/olimpic.pdf> (data zvernennia: 01.03.2023 r.).
14. Pro derzhavni stypendii chempionam i pryzeram Olimpiiskyykh, Paralimpiiskyykh ta Deflimpiiskyykh ihor: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 10.09.2011. № 907/2011. Ofitsiinyi visnyk Prezydenta Ukrainy. 2011 r. № 26. St. 32.
15. Pro fizychnu kulturu i sport: Zakon Ukrainy vid 24.12.1993. № 3808-XII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1994 r. № 14. St. 80.
16. Pro pidtrymku olimpiiskoho, paralimpiiskoho rukhu ta sportu vyshchykh dosiahnen v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 14.09.2000. № 1954-III. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2000 r. № 43. St. 370.
17. Pro reabilitatsiiu osib z invalidnistiu v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 06.10.2005. № 2961-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2006 r. № 2. St. 36.
18. Pro reklamu: Zakon Ukrainy vid 03.07.1996. № 270/96-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996 r. № 39. St. 181.
19. Pro rozvytok ta pidtrymku paralimpiiskoho rukhu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 08.11.2001 r. № 1059/2001.
20. Pro stypendii Prezydenta Ukrainy dlia ditei z invalidnistiu, yaki maiut vysoki dosiahnennia u vseukrainskykh sportyvnykh zmahanniakh, ta yikh treneriv: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 07.09.2022. № № 635/2022. Ofitsiinyi visnyk Prezydenta Ukrainy. 2022 r. № 8. St. 16.
21. Pro upravlinnia ob'ektamy derzhavnoi vlasnosti: Zakon Ukrainy vid 21.09.2006. № 185-V. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2006 r. № 46. St. 456.
22. Pro zakhody shchodo fizychno-sportyvnoi reabilitatsii osib z invalidnistiu ta pidtrymky paralimpiiskoho i deflimpiiskoho rukhu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 06.04.2006. № 290/2006. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2006 r. № 15. St. 57.
23. Recommendation CM/Rec(2021)5 of the Committee of Ministers to member States on the Revised European Sports Charter. URL: <https://rm.coe.int/recommendation-cm-rec-2021-5-on-the-revision-of-the-european-sports-charter/1680a43914> (data zvernennia: 01.03.2023 r.).
24. Zahalna deklaratsiia prav liudyny vid 10.12.1948 r. OON. Holos Ukrainy. 2008. № 236.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОГЛЯД

У БРАЗИЛІЇ ВІДБУЛАСЯ ІНАВГУРАЦІЯ ПРЕЗИДЕНТА ЛУЛІ ДА СІЛВИ

Луїс Інасіу Лула да Сілва, який втретє став президентом країни, склав присягу після перемоги на виборах. Його попередник Жаїр Болсонару покинув Бразилію.

У столиці Бразилії в неділю, 1 січня, відбулася інавгурація обраного президента Луїса Інасіу Лули да Сілви. Політик, який обирався від лівої Партії трудящих і втретє вступив на посаду президента, склав присягу перед Національним конгресом.

У першій промові на посаді президента да Сілва розкритикував свого попередника Жаїра Болсонару. За його словами, колишня влада відповідальна за скорочення ресурсів, що виділяються на освіту, охорону здоров'я та охорону лісів Бразилії. Да Сілва пообіцяв зайнятися питаннями еко-

логічного порядку денного, а також поліпшити становище малого й середнього бізнесу.

Це третій президентський строк для да Сілви. Вперше він обійняв посаду у 2003 році та був переобраний у 2006. Після другого терміну він не став балотуватися на третій, адже за бразильським законодавством, одна людина не може бути главою держави більше ніж двічі поспіль. У 2017 році експрезидента засудили до 9,5 року в'язниці за звинуваченнями в корупції, але пізніше він вийшов на волю. У 2021 році Федеральний верховний суд Бразилії скасував усі звинувачення на адресу політика.

Інавгурацію да Сілви відвідав, зокрема, президент Німеччини Франк-Вальтер Штайнмаєр (Frank-Walter Steinmeier), і запевнив свого колегу, що Берлін готовий підтримувати нового главу держави в його "амбітних планах щодо захисту дощових лісів". Пре-

зидент ФРН має намір 2 січня побувати в багатому на тропічні ліси бразильському штаті Амазонас, де за часів правління Болсонару значно збільшилася вирубка дерев і почастишали пожежі.

У поїзді президента Німеччини супроводжує міністерка охорони довкілля Штеффі Лемке (Steffi Lemke). За її словами, з початком нового президентського строку да Сілви світ отримає шанс "врятувати Амазонію і тим самим зберегти одне з найважливіших місць, що запобігають кліматичній катастрофі".

Да Сілва здобув перемогу в другому турі президентських виборів у жовтні, отримавши 50,9 відсотка голосів. За його суперника Болсонару проголосували 49,1 відсотка виборців. Відомий праворадикальними поглядами та скептичним ставленням до пандемії COVID-19 Болсонару не визнав безпосередньо поразки на виборах. Він заявив, що демонстрації його прихильників, які відбулися після виборів, є "результатом обурення і почуття несправедливості тим, як організували виборчий процес".

За регламентом інавгурації, обраному президенту має вручити спеціальну перев'язь його попередник, проте Болсонару на церемонії не був присутній, оскільки полетів із Бразилії до Флориди кількома днями раніше. Перед відльотом Болсонару розмістив у соціальних мережах звернення до своїх прихильників, заявивши, що "битва програна, але війни ми не програємо". Водночас він закли-

кав їх не влаштовувати заворушень і поважати конституцію країни.

У день приведення да Сілви до присяги бразильська поліція затримала чоловіка з ножем і вибуховим пристроєм, який намагався проникнути на еспланаду. Інавгурація пройшла в атмосфері підвищених заходів безпеки через погрози, які надходили на адресу да Сілви від прихильників його попередника.

У БІЛОРУСІ ЗАТРИМАЛИ ЕКСКАНДИДАТА В ПРЕЗИДЕНТИ ДМИТРІЄВА

На останніх виборах Андрій Дмитрієв був одним з чотирьох зареєстрованих опонентів нинішнього правителя Білорусі Олександра Лукашенка.

Колишнього кандидата в президенти Білорусі на виборах 2020 року, співголова ліквідованого громадського об'єднання "Говори правду" Андрія Дмитрієва затримали в Мінську. Про це повідомили видання "Дзеркало" і правозахисний центр "Вясна" в четвер, 12 січня.

За їхньою інформацією, політик перебуває в слідчому ізоляторі в Мінську. Причина його затримання залишається невідомою.

Дмитрієв - колишній співголова громадського руху "Говори правду", створеного у 2010 році. Першим лідером був білоруський поет Володимир Некляєв, який висувався кандидатом на президентських виборах 2010 року. На наступних президентських виборах "Говори правду" стала платформою для кандидатки Тетяни Короткевич. Вона посіла друге

місце з 4,44 відсотка голосів, за офіційними даними.

На виборах 2020 року сам Дмитрієв став одним з чотирьох зареєстрованих опонентів нинішнього правителя Білорусі Олександра Лукашенка. За офіційними даними центральної виборчої комісії країни, він набрав 1,21 відсотка голосів. Під час передвиборної кампанії політик виступав на підтримку Сергія Тихановського, Віктора Бабарика і Валерія Цепкала, яких не допустили до участі у виборах.

Об'єднання "Говори правду" верховний суд Білорусі ліквідував у жовтні 2021 року через начебто виявлені порушення в діяльності організації. Дмитрієв раніше говорив, що за будь-якого рішення суду представники руху продовжать свою діяльність. Дмитрієва неодноразово затримували силовики, востаннє - у серпні 2022 року, проте пізніше відпустили.

Президентські вибори в Білорусі відбулися 9 серпня 2020 року. За офіційними даними, перемогу на них здобув Лукашенко, набравши 80,10 відсотка голосів, друге місце посіла Світлана Тихановська з 10,12 відсотка.

В ІРАНІ СТРАТИЛИ ЗВИНУВАЧЕНОГО У ШПИГУНСТВІ ЕКСЗАСТУПНИКА МІНІСТРА ОБОРОНИ

Ексзаступника міністра оборони, який мав друге британське громадянство, повісили в Ірані за звинуваченнями у шпигунстві на користь розвідки Великобританії. Правозахисники кажуть, що Акбарі зізнався під тортурами.

В Ірані повісили колишнього заступника міністра оборони

Аліреза Акбарі, повідомило державне інформгентство Mizan у суботу, 14 січня. Коли саме здійснили страту не уточнюється, втім агентство Associated Press з посиланням на свої джерела пише, що це могло статися кілька днів тому.

Слідство звинувачувало Акбарі, який мав друге громадянство Великобританії, у шпигунстві на користь британської розвідки MI-6. В інтернет було викладено відео, на якому колишній заступник міністра зізнається в цьому. Однак правозахисники вказують на те, що у відеоролику видно численні сліди монтажу, і припускають, що зізнання були вибиті з Акбарі тортурами.

Аліреза Акбарі у 1988 році керував набуттям чинності режиму припинення вогню з Іраком після восьми років війни. Він також був близький до ексміністра оборони, контр-адмірала Алі Шамхані, який залишається впливовим силовиком у країні. У зв'язку з цим спостерігачі не виключають, що страта Акбарі могла бути результатом підклимної боротьби за владу.

МЗС Великобританії вже назвало цю страту британського громадянина "варварством", яке "заслугує на засудження в найрішучіших виразах". Прем'єр-міністр країни Ріші Сунак зі свого боку заявив про "безсердечний і боягузливий" акт "режиму, який не дотримується прав власних громадян".

"Ми глибоко стурбовані повідомленнями про те, що Акбарі накачували наркотиками і катували в ув'язненні, допитували сотні годин і змусили обмовити себе, - сказав речник Держдепартаменту США Ведант Патель. - Якщо говорити ширше, іранська практика довільних і незаконних затримань, вибивання зізнань і політично вмотивованих страт абсолютно неприйнятна і має бути припинена".

Раніше Євросоюз засудив страти учасників протестів, які тривають в Ірані з вересня. Звинувачення в шпигунстві також пред'явили двом громадянам Франції.

ГОЛОВА ЄВРОПАРЛАМЕНТУ НАЗВАЛА АТАКУ РФ В ДНІПРІ ВБИВСТВОМ ЖІНОК ТА ДІТЕЙ

"Ми бачили, як об'єктом невибіркової атаки стали житлові будинки, як були вбиті жінки і діти. Кадри з Дніпра назавжди залишаться в пам'яті всіх, хто їх побачив", - наголосила Роберта Мецола.

Голова Європейського парламенту Роберта Мецола відкрила нову сесію в понеділок, 16 січня, заявою про російську ракетну атаку на Дніпро. "Продовжуються невибіркові напади Росії на Україну: ми бачили, як їх об'єктом стали житлові будинки, як були вбиті жінки і діти, - сказала вона. - Кадри з Дніпра назавжди залишаться у пам'яті всіх, хто їх побачив, усіх, хто був змушений це пережити".

Мужність та стійкість українського народу мають стати прикладом для всіх, заявила Мецола перед євродепутатами в Страсбурзі. "Український народ показав світу, що сильний не завжди правий, і що терор не зломить український дух", - підкреслила вона. Мецола повідомила, що Європейський Союз продовжить надавати Україні політичну, гуманітарну, військову та фінансову підтримку стільки, скільки потрібно.

18 мільярдів євро макрофінансової допомоги Євросоюзу, які схвалив Європейський парламент, почнуть надходити вже цього тижня, нагадала

Роберта Мецола. Вона також згадала про діючу по всій Європі програму надання Україні генераторів, ініційовану законодавчим органом Євросоюзу.

Раніше в той же день головуєча в Євросоюзі Швеція та Єврокомісія назвали ракетний удар по Дніпру воєнним злочином і запевнили, що відповідальні за нього не залишаться без покарання.

14 січня в результаті російської ракетної атаки на Дніпро загинуло 40 осіб, серед них троє дітей. Не менше 75 людей постраждали. Усього вижили більше ста мешканців, 39 - визволені з-під уламків житлового дев'ятиповерхового будинку, куди потрапила російська ракета. Як повідомляє міська влада, рятувальні роботи тривають.

КОРУПЦІЙНИЙ СКАНДАЛ В ЄВРОПАРЛАМЕНТІ: МЕЦОЛА ПРЕДСТАВИЛА ПЛАН РЕФОРМ

Європарламент повинен "відновити довіру європейських громадян" після скандалу з лобіюванням інтересів Катару, переконана Роберта Мецола.

Голова Європейського парламенту (ЄП) Роберта Мецола на пленарному засіданні в понеділок, 16 січня, представила проект реформ, покликаних підвищити прозорість роботи Європарламенту на тлі корупційного скандалу, який дістав назву "Катаргейт", повідомляє дpa.

"Громадяни по праву вимагають підзвітності та чесності", - підкреслила Мецола, додавши, що Європарламент повинен відновити довіру європейських громадян.

На засіданні Мецола також повідомила про запит влади Бельгії на

зняття недоторканості з двох євродепутатів, пов'язаних з корупційним скандалом довкола лобіювання інтересів Катару: італійця Андреа Коццоліно і бельгійця Марка Тарабелли. Раніше голова Європарламенту висловлювала сподівання, що ця процедура буде завершена на наступному пленарному засіданні парламенту 13 лютого.

Позбавити недоторканності збираються й ще двох законодавців, але це пов'язано не з "Катаргейтом", а з можливим шахрайством щодо надбавок парламентським помічникам.

Запропоновані реформи, зокрема, передбачають заборону колишнім євродепутатам на певний період після закінчення депутатських повноважень реєструватися для лобістської діяльності, а також посилення підзвітності та перевірок лобістів. Крім того, повинна буде оприлюднюватися інформація про будь-які зустрічі законодавців із третіми особами, якщо після таких контактів ухвалюють будь-які резолюції або готують звіти.

Ще одне нововведення - це створення публічного реєстру подарунків, які отримують євродепутати, і поїздок, які вони фінансують не самостійно, уточнює агентство AFP.

В плані змін з 14 пунктів, який раніше оприлюднила Мецола, також йшлося про заборону неофіційних "груп дружби" з третіми країнами. До цього їх формування вважалося можливим для обміну думками з представниками країн, що не входять до ЄС. Ці групи "іноді фінансуються лобістами або іноземними урядами" і не є офіційними органами ЄП, вказували в законодавчому органі Євросоюзу.

У грудні 2022 року Європарламент позбавив посади віцепрезидентку органу Єву Кайлі. Її і ще трьох осіб взяли під варту в Бельгії за підо-

зрою в участі у злочинній організації, відмиванні грошей та корупції.

За даними слідства, Кайлі, яка також була однією із представниць з контролю за ситуацією на ринку праці Катару, за хабарі давала позитивні оцінки ситуації в цій країні, голосувала за документи, пов'язані з Катаром, у комітетах, в роботі яких фактично навіть не брала участі, а також відвідувала численні заходи в інтересах Дохи. Також у цій справі фігурують низка інших колишніх та нинішніх европарламентерів.

За даними бельгійського судового джерела, у квартирі Кайлі у Брюсселі було знайдено сумки, наповнені банкнотами на суму 150 тисяч євро. У Бельгії розслідування призвело до 20 обшуків у період з 9 по 12 грудня 2022 року, у тому числі - у Європарламенті у Брюсселі. Представники Катару спростовують усі звинувачення в свій бік.

ПРЕМ'ЄР-МІНІСТР СЛОВАЧЧИНИ АНОНСУВАВ ДОСТРОКОВІ ВИБОРИ ПАРЛАМЕНТУ

Спроба сформувати нову більшість у парламенті Словаччини після висловлення недовіри уряду провалилася.

Прем'єр-міністр Словаччини Едуард Геґер розпочне обговорення щодо проведення дострокових виборів після того, як його спроба сформувати більшість у парламенті після висловленого вотуму недовіри провалилася. Про це він заявив у вівторок, 17 січня, повідомляє Reuters. "Відсьогодні я вважаю всі спроби створити нову більшість закритими", - сказав Геґер.

Він заявив, що в середу запросить політичних лідерів своєї колишньої коаліції на перемовини щодо проведення дострокових виборів цього року. "Наразі осіння дата (виборів - Ред.) виглядає найбільш реалістичною", - сказав Геґер.

Урядова криза в Словаччині почалася після того, як коаліцію залишила партія "Свобода і солідарність" (SaS). Вона приєдналася до опозиції у процесі висловлення недовіри уряду, звинувативши його у тому, що він не допомагає людям давати раду з цінами на електроенергію, які зросли.

Геґер намагався сформувати нову більшість у 150-місному парламенті, але ці спроби остаточно провалилися після того, як у вівторок SaS відмовилася від перемовин.

Опитування громадської думки показали, що опозиція, включаючи партію SMER колишнього прем'єр-міністра Роберта Фіцо, сьогодні лідирує. Фіцо виступає проти поставок зброї в Україну, зазначає Reuters.

З початку повномасштабного вторгнення Росії Словаччина надає Україні військову підтримку. У грудні на кордоні з Україною там розпочав роботу ремонтний центр німецької військової техніки, переданої ЗСУ й пошкодженої під час бойових дій проти Росії.

16 січня Словаччина завершила поставки Україні самохідних артилерійських установок Zuzana 2 відповідно до укладеного у 2022 році контракту, передавши останню, восьму гаубицю словацького виробництва. Як повідомило словацьке мініборони, тепер виробник цих гаубиць компанія Kopstrukta-Defense працює над реалізацією нового українського замовлення: 16 гаубиць Zuzana 2, які будуть оплачені спільно Німеччиною, Данією та Норвегією. Раніше Братислава обіцяла передати Києву винищувачі MiG-29, утім, і

досі цього не зробила. Наприкінці серпня повідомлялося, що Братислава виводить з експлуатації ці літаки радянського виробництва для передачі в Україну, а її повітряний простір захищатимуть Польща та Чехія.

ТОКАЄВ РОЗПУСТИВ ПАРЛАМЕНТ КАЗАХСТАНУ ТА МІСЦЕВІ РАДИ

Президент Казахстану пояснив рішення про розпуск парламенту та місцевих рад "логією конституційної реформи", проведеної минулого року, а також назвав "завершальним етапом перезавантаження державних інститутів".

Президент Казахстану Касим-Жомарт Токаєв у четвер, 19 січня, підписав укази про розпуск Мажилісу (нижня палата парламенту. - Ред.), а також про дострокове припинення повноважень масліхатів (місцеві представницькі органи влади. - Ред.) всіх рівнів. Відповідні документи опубліковані на сайті президента. Токаєв призначив позачергові вибори депутатів Мажилісу на 19 березня, а також доручив центральній виборчій комісії вжити заходів для призначення позачергових виборів депутатів масліхатів.

У заяві щодо розпуску зазначених органів президент Казахстану зауважив, що цей крок "продиктований логікою конституційної реформи", яка відбулася в країні у 2022 році. Він також нагадав, що ще у вересні 2022 року пропонував провести дострокові вибори до Мажилісу та масліхатів у першій половині 2023-го.

Токаєв вважає, що після конституційної реформи Казахстан перей-

шов на "справедливіші та конкурентніші правила формування представницької гілки влади".

"Вибори до Мажилісу та масліхатів стануть завершальним етапом перезавантаження державних інститутів і наповнять реальним змістом формулу "сильний президент - впливовий парламент - підзвітний уряд", - резюмував він. У вересні 2022 року парламент Казахстану одразу в двох читаннях ухвалив поправки до конституції, які, зокрема, передбачали збільшення строку повноважень президента з п'яти до семи років, скасування можливості переобрання на цю посаду, зміну системи виборів до Мажилісу та масліхатів, зміну системи реєстрації політичних партій. Також за цими змінами столиці Казахстану повернули назву Астана.

Після цих змін у листопаді були проведені позачергові вибори президента країни, на яких Токаєв здобув впевнену перемогу. А минулого тижня у Казахстані відбулися вибори до Сенату (верхня палата парламенту. - Ред.) парламенту, куди обрали 20 депутатів від 17 регіонів країни, міст Астана, Алмати та Шимкент.

ЄВРОПАРЛАМЕНТ ПРОГОЛОСУВАВ ЗА ТРИБУНАЛ ДЛЯ ПУТІНА

Європарламент ухвалив резолюцію щодо створення спецтрибуналу для переслідування злочину агресії проти України. За такі злочини відповідає вище керівництво країни.

Європейський Союз та його члени мають домагатися створення спеціального міжнародного трибуналу для переслідування злочину агресії проти України, скоєного політичним та військовим керівництвом Росії, йдеться в резолюції Європейського парламенту, ухваленій у четвер, 19 січня, у Страсбурзі. "За" було віддано 472 голоси, "проти" - 19, утрималися - 33.

Спеціальний трибунал - за аналогією з Нюрнберзьким процесом після Другої світової війни, де судили нацистських лідерів, - має створюватися в тісній співпраці з Україною та міжнародною спільнотою, бажано через ООН, вирішив Європарламент. Подібні трибунали створювалися за рішенням Ради Безпеки ООН і для судового переслідування осіб, винних у скоєнні воєнних злочинів у колишній Югославії та в Руанді.

Головне завдання - знайти для цього загальний юридично обґрунтований шлях, а головна умова - суд повинен мати юрисдикцію для переслідування Володимира Путіна, політичного та військового керівництва РФ, а також Олександра Лукашенка та керівництва Білорусі як держави, з території та за підтримки якої Росія веде війну проти України.

Справа в тому, що за злочини агресії несе відповідальність вище керівництво країни, але на нього поширюється міжнародний імунітет від іноземної кримінальної юрисдикції. Це означає, що з такого трибуналу необхідно зняти імунітет. Для цього і потрібна потужна підтримка світової спільноти, оскільки Рада Безпеки ООН паралізована в будь-якому питанні, яке стосується війни в

Україні, адже Росія є її постійним членом.

Тому ЄС та Україна мають шукати підтримку у Генеральній Асамблеї ООН та на інших міжнародних форумах, активно використовуючи публічну дипломатію та стратегічну комунікацію, заявив у своїй резолюції Європарламент. Більше того, він закликав Євросоюз та його партнерів обговорити правові шляхи використання заморожених активів Центробанку РФ як репарацій за порушення Росією міжнародного права в Україні. Зокрема, розглянути потенційну відмову у захисті суверенного імунітету цих активів у зв'язку із тяжкістю правопорушень. Без зняття імунітету про конфіскацію громадських російських активів йтися не може.

Створення трибуналу стане чітким сигналом як російському суспільству, так і міжнародній спільноті про те, що Путін і керівництво РФ можуть постати перед судом за злочин агресії в Україні, переконані в Європарламенті. А політичній, діловій еліті Росії та союзникам Кремля це має продемонструвати, що країна під керівництвом Путіна більше не зможе повернутися до звичного ведення справ із Заходом, наголошують європарламентарії.

© Christoph Haritz/Geisler-Fotopress/picture alliance

"Як не парадоксально, такий трибунал потрібен самій Росії, - сказав під час дебатів латвійський депутат Робертс Зіле. - Він важливий, щоб зупинити в її суспільстві імперіалістичний наратив і щоб майбутні покоління цієї країни поклали край російському імперіалістичному мілітаризму".

Європарламентарі впевнені, що для України трибунал відіграє важливу роль у досягненні справедливості, а для всього світу - у стримуванні інших держав від повторення агресії.

Найважливішим практичним кроком у створенні спецтрибуналу має бути міжнародна спецпрокуратура для розслідування злочину агресії проти України, підкреслюється у резолюції Європарламенту. Про це говорив і єврокомісар із питань юстиції Дідьє Рейндерс. Виступаючи перед депутатами, він наголосив, що перш ніж запрацює трибунал, потрібен механізм розслідування злочину агресії. Спеціальна міжнародна прокуратура буде першим етапом у боротьбі з безкарністю цього злочину, скоєного в Україні. За його словами, Євросоюз уже обговорює створення прокуратури з офіційним Києвом, Євроюстом та Міжнародним кримінальним судом (МКС).

МКС має юрисдикцію щодо воєнних злочинів, злочинів проти людяності та злочину геноциду, скоєних на території України з листопада 2013 року. Однак він не має юрисдикції щодо злочину агресії, як він визначений у Римському статуті, оскільки ні Україна, ні Росія не ратифікували Римський статут та поправки щодо злочину агресії. У зв'язку з цим Європарламент та Єврокомісія наголошують на важливості ратифікації Україною Римського статуту МКС, поправок до нього, а також її офіційного вступу до МКС. "Це стало б важливим зовнішнім та внутрішнім сигналом з боку Києва", - наголосив Рейндерс.

Росія у 2016 році відмовилася від участі в МКС - після того, як анексія Криму була визнана окупацією. А Україна за півтори роки до того частково визнала його юрисдикцію, що й відкрило можливість для Офісу прокурора МКС у Гаазі почати слідство після повномасштабного російського вторгнення.

Заснування спеціального трибуналу щодо злочину агресії не вплине на юрисдикцію МКС, а лише доповнить її, переконані в ЄС. "Російські лідери наразі не можуть бути притягнуті до відповідальності за злочин агресії перед жодною юрисдикцією", - пояснив Рейндерс. Тому "створення такого трибуналу заповнило б велику прогалину у структурі міжнародного кримінального правосуддя", сказано в резолюції Європарламенту. Зі свого боку, прокурор МКС зосередиться на розслідуванні злочинів геноциду, військових злочинів та злочинів проти людяності, ймовірно скоєних в Україні.

ЕРДОГАН ОГЛОСИВ ДАТУ НОВИХ ВИБОРІВ У ТУРЕЧЧИНІ

Наступні парламентські й президентські вибори в Туреччині відбудуться 14 травня, заявив президент країни Реджеп Таїп Ердоган. Він планує переобратися на ще один термін.

Президент Туреччини Реджеп Таїп Ердоган оголосив 14 травня датою наступних парламентських і президентських виборів у країні. Про це Ердоган повідомив під час суботньої молодіжної конференції в північно-західній провінції Бурса, однак відеозапис з його заявою було опубліковано в неділю,

22 січня, повідомляє Associated Press.

"Я дякую Богу за те, що нам судилося розділити наш шлях з вами, нашою шановною молоддю, яка вперше проголосує на виборах, що відбудуться 14 травня", - сказав Ердоган, який натякав на цю дату ще минулого тижня.

У Бурсі він заявив, що зробить офіційне повідомлення щодо цього 10 березня, після чого Вища виборча рада Туреччини розпочне підготовку до виборів.

Якщо жоден з кандидатів не набере понад 50 відсотків голосів, другий тур голосування відбудеться 28 травня, уточнює Associated Press.

Раніше Ердоган не приховував своїх планів переобратися на наступний термін, але обіцяв, що висуватиметься востаннє. Сам 68-річний політик фактично незмінно керує Туреччиною з 2003 року - спочатку як прем'єр-міністр, а з 2014 року - як президент. Цьогорічні вибори стануть для нього, ймовірно, найскладнішими, насамперед через проблеми з економікою Туреччини, що потерпає внаслідок високих темпів інфляції. На думку економістів, зростання інфляції в Туреччині підживлюється неортодоксальним переконанням Ердогана, що висока вартість кредитних ставок і запозичень веде до зростання цін, що суперечить усталеній економічній теорії.

Хоча згідно з соціологічним опитуванням, проведеним наприкінці 2022 року, перемога Ердогана на виборах президента практично гарантована, на парламентських виборах ситуація наразі виглядає радше невизначеною.

Тим часом опозиційний альянс, куди увійшли одразу шість партій і полісил, ще не висунув свого кандидата в президенти. А прокурдська "Демократична партія народів" (HDP), яка є третьою за

кількістю місць у парламенті, заявила, що може висунути власного кандидата.

НОВИМ ПРЕЗИДЕНТОМ ЧЕХІЇ СТАВ ГЕНЕРАЛ НАТО У ВІДСТАВЦІ ПЕТР ПАВЕЛ

Ексгенерал НАТО Петр Павел здобув 58,3 відсотка голосів чеських виборців. Він обіцяє продовжувати надавати Україні всебічну підтримку.

У другому турі виборів президента Чехії ексглава військового комітету Організації Північноатлантичного договору (НАТО), генерал у відставці Петр Павел переміг колишнього прем'єр-міністра країни, мільярдера Андрея Бабіша. Як повідомило в суботу, 28 січня, національне статистичне відомство, за результатами підрахунку всіх бюлетенів Павел отримав 58,3 відсотка голосів, тоді як Бабіш - 41,7 відсотка. Явка виборців була високою - близько 70 відсотків.

З перемогою Павела вже привітав чеський прем'єр Петр Фіала. Бабіш визнав свою поразку.

61-річний Павел стане четвертим президентом Чехії з моменту проголошення незалежності в 1993 році. На цій посаді він замінить Мілоша Земана.

Однією з основних тем під час передвиборної кампанії була війна Росії проти України. Після оголошення результатів першого туру виборів команда Бабіша розвісила по всій країні плакати з обіцянкою не дати втягнути Чехію у війну.

Своєю чергою Павел обіцяв зберігати міцні зв'язки Чехії з Європейським Союзом та НАТО, а також продовжувати надавати

Україні всебічну підтримку, зокрема, на шляху до членства в ЄС. "Звичайно, Україна спочатку має виконати всі умови, щоби стати членом Євросоюзу, наприклад показати прогрес у боротьбі з корупцією. Але я вважаю, що вона має право отримати такий же шанс, який ми мали в минулому", - казав він.

Роль президента в Чехії - здебільшого церемоніальна, однак він також відповідає за призначення уряду, голови центрального банку та конституційних суддів, а також є верховним головнокомандувачем.

Строк повноважень Земана спливає в березні. Він обіймав цю посаду з 2013 року, і оскільки вже двічі вигравав вибори, не міг брати участі в нинішніх.

БРИТАНСЬКИЙ ПРЕМ'ЄР ЗВІЛЬНИВ МІНІСТРА ПІСЛЯ СКАНДАЛУ З ПОДАТКАМИ

Надім Захаві був в уряді прем'єра Великобританії Ріші Сунака міністром без портфеля. Його відставка пов'язана з несплатою у відведений законом строк багатомільйонного рахунку з податків.

Прем'єр-міністр Великобританії Ріші Сунак у неділю, 29 січня, звільнив міністра без портфеля,

главу британської Консервативної партії Надима Захаві у зв'язку з порушенням ним етичного кодексу для міністрів і скандалом, пов'язаним з несвоечасним погашенням багатомільйонної заборгованості.

В оприлюдненому на сайті британського уряду листі міністрові Сунак пише, що Захаві погодився співпрацювати з незалежним радником у справах міністрів щодо перевірки його фінансових угод і декларацій. "Після завершення розслідування, проведеного незалежним радником, з результатами якого він ознайомив нас обох, стало ясно, що сталося серйозне порушення кодексу міністрів. У результаті я повідомив вам про своє рішення усунути вас з посади в уряді Його величності", - йдеться в ньому.

Раніше Захаві визнав, що "недбало" ставився до сплати податків і врегулював багатомільйонну заборгованість перед податковими органами заднім числом. Як зазначає агентство Bloomberg, це призвело до зростання тиску з боку його власної партії, яка вимагала, щоби Захаві пішов сам або щоби Сунак звільнив його.

Натомість лідер Лейбористської партії Кір Стармер звинувачував

прем'єра Великобританії у "безнадійній слабкості" через неготовність звільнити Захаві та проводив паралелі між податковими справами голови Консервативної партії й дружини Сунака Акшати Мурті, яка має у Великобританії статус податкового нерезидента. Реагуючи на лист Сунака, Захаві опублікував у Twitter відповідь, в якій назвав своїми головними досягненнями за час роботи в уряді забезпечення населення Великобританії вакциною від коронавірусу (в уряді експрем'єра країни Бориса Джонсона він був міністром у справах бізнесу і промисловості та відповідав, зокрема, за розробку вакцини від COVID-19 і кампанію вакцинації) та проведення жалобних заходів після смерті королеви Єлизавети II.

У ФРАНЦІЇ ПРОТЕСТИ ПРОТИ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ ЗІБРАЛИ МІЛЬЙОН ЛЮДЕЙ

Влада Франції хоче підвищити пенсійний вік з 62 до 64 років. Нова хвиля протестів проти реформи збрала понад мільйон людей.

У Франції не вщухають масштабні протести проти пенсійної реформи. Влада оцінила кількість протестувальників під час нової хвилі протестів 31 січня в 1,27 мільйона, тоді як одне з найбільших французьких профспілкових об'єднань CGT називає цифру в 2,8

мільйона. Лише в Парижі, за даними поліції, на вулиці вийшли близько 87 тисяч осіб.

Таким чином, нова хвиля вже перевищила за кількістю учасників протестів попередню, яка пройшла 10 днів тому. Тоді на вулиці французьких міст, за оцінками влади, вийшли загалом 1,2 мільйона осіб. Перші ж багатотисячні протести проти запланованої реформи відбулися у Франції ще у вересні 2022 року.

Профспілкові лідери обіцяють не зупинятися та збираються організувати нові акції протесту 7 та 11 лютого.

Реформа пенсійної системи - одна з головних передвиборних обіцянок президента країни Еммануеля Макрона. Основні положення реформи перерахувала прем'єр-міністерка Франції Елізабет Борн. Вік виходу на пенсію планують підвищити з 62 до 64 років, мінімальний термін внесків

працівника до пенсійного фонду - збільшити до 43 років. При цьому обсяг мінімальної пенсії в уряді обіцяють підвищити до 1200 євро на місяць.

За словами Борн, мета реформи - уникнути дефіциту коштів у пенсійному фонді Франції, який до 2030 року, за прогнозами, може сягнути 20 мільярдів євро. Однак профспілка, правопопулістська партія "Національне об'єднання" та ліві політики вважають плани

уряду невиправдано жорсткими. Профспілкові лідери зазначають, що реформа вдарить по всіх французах, які працюють, особливо по тих, хто рано розпочав трудову діяльність і чия очікувана тривалість життя є нижчою, ніж у середньому по країні.

Якщо пенсійна реформа не отримає більшості в парламенті, прем'єр-міністр може скористатися статтею конституції, яка дає змогу ухвалити закон без голосування - у разі, якщо уряду потім не винесуть вотум недовіри.

У 2019 році Макрон уже намагався підвищити вік виходу на пенсію. Тоді французи також виходили на масштабні протести проти цієї реформи, але проект заморозили на тлі пандемії коронавірусу.

ЄВРОПАРЛАМЕНТ ПОЗБАВИВ ІМУНІТЕТУ ДВОХ ДЕПУТАТІВ

Позбавити імунітету двох євродепутатів, підозрюваних у корупції, просили судові органи Бельгії.

Європейський парламент проголосував у четвер, 2 лютого, за позбавлення імунітету двох депутатів, які стали фігурантами розслідування щодо підозр у хабарництвах. Йдеться про бельгійця Марка Тарабеллу та італійця Андреа Коццоліно.

Голосування відбулося на вимогу бельгійської влади, яка тримає під вартою чотирьох осіб у рамках розслідування справи. Зняття депутатської недоторканності відкриває шлях слідчим до допиту цих євродепутатів.

Згідно з доповіддю, підготовленою правоохоронцями щодо Тарабелли, він "міг бути причетний до корупційних дій, пов'язаних з втручанням однієї або декількох

іноземних держав, для впливу на дебати й рішення в Європарламенті". Його підозрюють в отриманні хабарів на загальну суму від 120 до 140 тисяч євро.

Щодо Коццоліно, то його підозрюють в тому, що "з 2019 року він брав участь в змові з іншими особами щодо захисту інтересів іноземних держав у Європарламенті", зокрема, "блокував певні резолюції щодо цих держав в обмін на грошові винагороди".

Тарабелла і Коццоліно є представниками Прогресивного альянсу соціалістів і демократів (S&D) - другої за чисельністю фракції в Європарламенті.

За даними агентства AFP, імовірно, йдеться про лобювання інтересів Катару. В рамках розслідування цієї справи в грудні 2022 року позбавили посади віцепрезидентку Європарламенту, представницю з Греції Єву Кайлі.

Її та ще трьох людей заарештували за звинуваченням в "участі у злочинній організації, відмиванні грошей та корупції". За даними слідства, Кайлі за хабарі давала позитивні оцінки ситуації в країні, голосувала за документи щодо Катару в комітетах, у роботі яких фактично навіть не брала участі, а також відвідувала численні заходи в інтересах Дохи.

БРИТАНСЬКИЙ МОНАРХ ВПЕРШЕ ПРИЙНЯВ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Чарльз III і Володимир Зеленський провели зустріч за чаєм. Це була перша зустріч британського монарха з президентом України. У середу, 8 лютого, британський монарх вперше прийняв президента України.

Як пише агенція Associated Press, король Великобританії Чарльз III привітав українського лідера Володимира Зеленського широкою посмішкою і теплим рукоштованням перед тим, як вони провели зустріч за чаєм. "Ми всі так довго хвилювалися за вас і думали про вашу країну", - сказав монарх президентові.

Зеленський у свою чергу подякував королю за підтримку українських громадян, які знайшли прихисток від війни у Великобританії. "Для мене честь - бути першим президентом України за всю історію українсько-британських відносин, якого вшанував своєю аудієнцією британський монарх. Вдячний Його Величності за теплий прийом", - написав він у Telegram.

Перед прийомом у Букінгемському палаці Зеленський виступив перед парламентом Великобританії. У своїй промові він закликав надати Україні винищувачі, зазначивши, що Чарльз III є кваліфікованим військовим пілотом: "Король - це пілот Військово-повітряних сил. А в Україні сьогодні кожен пілот Військово-повітряних сил - це король". Зеленський подарував британським законодавцям шолом пілота Збройних сил України (ЗСУ), на якому була написана фраза "Ми маємо свободу. Дайте нам крила, щоб її захистити".

Нагадаємо, що сьогоднішній візит Зеленського до Лондона - його друга закордонна поїздка від початку повномасштабної війни, розв'язаної Росією.

30 листопада 2022 року з Чарльзом III і королевою-консортом Каміллою зустрілася перша леді України Олена Зеленська. Разом із британським королем Зеленська взяла участь в офіційній церемонії відкриття центру для біженців з України в Лондоні. Це була вже її друга зустріч з Чарльзом після спілкування під час похорон королеви Великобританії Єлизавети II.

До цього українське президентське подружжя приймали лише герцог і герцогиня Кембриджські Вільям і Кейт у 2020 році.

ВІДСТАВКА УРЯДУ МОЛДОВИ: САНДУ ВИСУНУЛА КАНДИДАТА НА ПОСТ ПРЕМ'ЄРА

Після півтора року на посаді прем'єр-міністерка Молдови Наталія Гаврилиця оголосила, що йде у відставку разом з урядом. Президентка країни вже висунула кандидатуру на пост нового глави уряду.

Уряд Молдови разом із прем'єр-міністеркою Наталією Гаврилицею пішов у відставку. Це рішення ухвалили після консультацій з президенткою країни Майєю Санду, повідомила Гаврилиця в п'ятницю, 10 лютого.

"Після півтора року роботи в уряді настав час оголосити про мою відставку. Ми прийшли до влади в кризовому уряді та проводили політику розвитку, боротьби з корупцією та інтеграції в Європейський Союз", - заявила вона. За її словами, за час роботи уряд "зіткнувся з енергетичним шантажем". "Вони думали, що ми здамося і вчинимо, як попередні уряди, які зрадили національні інтереси, але це було не так. Ми працювали в режимі безперервної кризи", - наголосила Гаврилиця. Причини рішення звільнитися вона не уточнила, посилаючись лише на відсутність "підтримки та довіри вдома".

Санду подякувала прем'єрці "за величезну жертву та зусилля", теж зазначивши, що Гаврилиця очолила уряд у період криз. "Попри безпрецедентні виклики, країною

керували відповідально, з великою увагою та самовідданою роботою. У нас стабільність, мир і розвиток - там, де інші хотіли війни та банкрутства", - заявила президентка Молдови.

Відповідно до закону, кабінет міністрів продовжить виконувати обов'язки до складання присяги новим складом уряду.

На заміну Гаврилиці Санду вже запропонувала свого радника з питань безпеки, нинішнього секретаря Ради безпеки Молдови і колишнього міністра внутрішніх справ країни Доріна Речана. Його кандидатуру має затвердити парламент, у якому більшість має партія "Дія і солідарність". Гаврилиця була її представницею, тож голосування за Речана не має бути проблемним питанням, зауважує агентство AFP.

Через війну Росії проти України Молдова у 2022 році зіткнулася з енергетичною кризою. Країна двічі переживала повне відключення електроенергії по всій країні внаслідок ударів РФ по українській енергетичній системі. Крім того, Росія значно обмежила постачання газу до Молдови і неодноразово погрожувала повністю їх припинити. Кишинів називав зниження обсягів поставок політичним рішенням, не пов'язаним із питаннями оплати.

НА КІПРІ НА ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ ПЕРЕМІГ ЕКСГЛАВА МЗС

Наступним президентом Кіпру із результатом в 52 відсотки голосів став ексміністр закордонних справ держави Нікос Христодулідіс, відомий консервативними поглядами.

У другому турі президентських виборів на Кіпрі перемогу здобув ексміністр закордонних справ держави Нікос Христодулідіс. Він отримав майже 52 відсотки голосів виборців, повідомляє ввечері неділі, 12 лютого, агенція AFP. Ексочільник МЗС стане восьмим главою держави та наступником консервативного президента Нікоса Анастасіадіса, який перебував на посаді два терміни.

Опонент Христодулідіса - колишній постійний представник Кіпру при ООН Андреас Маврояніс здобув 48 відсотків підтримки виборців та вже визнав поразку й привітав нового президента.

Як пише агенція, явка виборців склала 72,4 відсотка, що на кілька пунктів більше, ніж у першому турі. Зауважимо, що у виборах беруть участь лише греки-кіпріоти, жителі невизнаної Турецької республіки Північного Кіпру на них не голосують.

49-річний Христодулідіс є виходцем з консервативної правлячої партії DISY, втім балотувався як незалежний кандидат за підтримки центристських і правоцентристських партій.

Імовірно, він займе жорстку позицію стосовно переговорів щодо припинення поділу острова між грекомовним півднем та окупованою Туреччиною частиною півночі держави, які проводилися за підтримки ООН, пише AFP.

ЄВРОПАРЛАМЕНТ ЗАКЛИКАВ ВЛАДУ ГРУЗІЇ ПОМИЛУВАТИ СААКАШВІЛІ

Європейські депутати вважають справу Саакашвілі "лакмусовим папірцем", який демонструє

наскільки віддана влада Грузії європейським цінностям.

Європейський парламент у резолюції, ухваленій в середу, 15 лютого, закликав владу Грузії звільнити з-під варту колишнього президента країни, громадянина України Міхеїла Саакашвілі та "дозволити йому пройти належне лікування за кордоном".

Євродепутати пропонують нинішній президентці Грузії Саломе Зурабішвілі "скористатися своїм конституційним правом на його помилування". "Це також зменшить політичну поляризацію в країні", - наголошується в повідомленні Європарламенту.

Також у резолюції підкреслюється, що поведження з ув'язненими, такими як експрезидент, "є лакмусовим папірцем для відданості грузинського уряду європейським цінностям і проголошеним ним європейським прагненням, включаючи статус кандидата до Європейського Союзу, який досі не наданий Грузії".

На початку лютого в Європарламенті вже проходила дискусія щодо стану здоров'я Саакашвілі. Всі євродепутати, представники Європейської Комісії та Ради Європейського Союзу, які виступали тоді, зійшлися на думці, що грузинська влада повинна дати Саакашвілі можливість терміново пройти курс лікування в клініці за кордоном.

Закликали відпустити експрезидента на лікування також і депутати Верховної Ради України, а українське міністерство закордонних справ вимагало від влади Грузії передати Саакашвілі Києву. Однак 6 лютого грузинський суд проігнорував усі ці заклики та відхилив клопотання адвокатів політика, не дозволивши Саакашвілі пройти лікування за кордоном.

ЗАГИБЕЛЬ МІГРАНТІВ В ІТАЛІЇ: ЄВРОКОМІСІЯ ЗАКЛИКАЄ ДО РЕФОРМИ НАДАННЯ ПРИТУЛКУ

Через загибель мігрантів внаслідок катастрофи човна на узбережжі Італії президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн закликає реформувати систему надання притулку.

Президентка Європейської Комісії Урсула фон дер Ляєн (Ursula von der Leyen) закликала досягти прогресу в реформуванні правил надання притулку в Європейському Союзі. Про це вона заявила у неділю, 26 лютого, після смерті мігрантів унаслідок катастрофи човна в Італії.

"Я глибоко засмучена жакливою аварією човна біля берегів Калабрії. Загибель невинних мігрантів, внаслідок цього, є трагедією. Ми всі разом повинні подвоїти наші зусилля щодо Пакту про міграцію та притулок і Плану дій щодо Центрального Середземномор'я", - написала вона у Twitter.

Прем'єр-міністерка Італії Джорджа Мелоні висловила "глибоку скорботу" через катастрофу мігрантського судна та пообіцяла зупинити нелегальну морську міграцію, щоби запобігти новим трагедіям.

"Уряд прагне запобігти виїзду (мігрантів), а з ним і розгортанню цих трагедій, і буде продовжувати робити це, перш за все, вимагаючи максимальної співпраці з країнами виїзду і походження", - ідеться в її заяві.

Човен з мігрантами розбився об скелі через погодні умови біля містечка Стеккато-ді-Кутро на південному узбережжі Італії рано вранці 26 лютого. Внаслідок цього

загинули щонайменше 59 людей, у тому числі немовля. 20 осіб госпіталізували. Загалом на борту човна перебували близько 140-150 осіб.

Інформаційна агенція Adnkronos пише, що ці мігранти прибули з Ірану, Пакистану та Афганістану, а агенція ANSA повідомляє, що вони були представниками Ірану, Іраку, Афганістану та Сирії.

За даними Міжнародної організації з міграції, з 2014 року в центральному Середземномор'ї загинули або зникли безвісти понад 20 тисяч осіб. Лише торік цей показник становив 2367. Італія є однією з основних країн, до якої намагаються потрапити морським шляхом мігранти з Африки та Близького Сходу.

НА ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ В ЕСТОНІЇ ПЕРЕМАГАЄ ПРАВЛЯЧА ПАРТІЯ КАІ КАЛЛАС

За попередніми даними, Партія реформ чинної прем'єрки Каї Каллас отримає 37 місць в естонському парламенті, але муситиме сформувати коаліцію, щоб залишитися при владі.

На виборах до парламенту Естонії - Рійгікогу - перемагає правляча ліберальна Партія реформ на чолі з прем'єр-міністеркою Каєю Каллас. Після опрацювання майже ста відсотків бюлетенів вона набирає

близько 31,5 відсотка голосів виборців, з великим відривом випереджаючи конкурентів, свідчать дані Виборчої комісії.

Партія реформ, яка виступає за зміцнення безпеки країни, жорсткий курс щодо Кремля і всеосяжну підтримку України, може розраховувати на 37 депутатських мандатів, що на три більше, ніж на попередніх виборах 2019 року.

Друге місце посідає право-пулістська Консервативна народна партія Естонії (EKRE), за неї проголосували близько 16 відсотків виборців, що дає їй 17 місць у парламенті. На третьому місці - Центристська партія, яка набирає понад 15 відсотків голосів і отримує 16 мандатів.

До парламенту проходять ще три партії - молода ліберальна партія Eesti 200, консервативна ISAMAA (Вітчизна) та Соціал-демократична партія. Решта партій не до-

лають п'ятивідсотковий бар'єр.

За попередніми даними, явка на парламентських виборах в Естонії становила 63,7 відсотка, приблизно як і на виборах 2019 року. Загалом проголосували близько 615 тисяч виборців, з яких понад 301 тисяча скористалися паперовими бюлетенями, а понад 313 тисяч - інтернет-голосуванням.

У боротьбі за 101 депутатський мандат брали участь 968 кандидатів від дев'яти політичних

партій, а також 10 незалежних кандидатів.

Щоб залишитися при владі, Партія реформ повинна буде знову сформувати коаліцію з однією або кількома іншими партіями. При цьому Каллас виключила можливість вступу в коаліцію з EKRE через ідеологічні розбіжності.

Лідер партії EKRE Мартін Хельме послідовно виступає проти постачання зброї Україні. Нещодавно він звинуватив головнокомандувача Сил оборони Мартіна Херема в тому, що Естонія підірвала власну обороноздатність, передавши Києву свою зброю і боеприпаси.

ПЕТР ПАВЕЛ ОФІЦІЙНО ВСТУПИВ НА ПОСАДУ ПРЕЗИДЕНТА ЧЕХІЇ

Церемонія інавгурації Петра Павела відбулася у резиденції президента Чехії - у Празькому граді. У своїй промові Павел згадав і підтримку України.

Новообраний президент Чехії Петр Павел у четвер, 9 березня, офіційно вступив на посаду. Присягу як глава держави він склав у Владиславській залі Празького граду - резиденції президента, повідомляє Reuters. Перебувати на цій посаді він буде упродовж п'яти років.

61-річний ексглава військового комітету НАТО, генерал у

відставці Павел переіміг свого опонента, колишнього прем'єр-міністра країни мільярдера Андрея Бабіша, у другому турі виборів, отримавши понад 58 відсотків голосів.

Однією з основних тем під час передвиборної кампанії була війна Росії проти України. Він обіцяв зберігати міцні зв'язки Чехії з Європейським Союзом та НАТО, а також і надалі надавати Україні всебічну підтримку, зокрема, на шляху до членства в ЄС та у протидії повномасштабній російській агресії. Про підтримку України він згадав також у своїй інавгураційній промові.

За його словами, Україна також є прикладом того, що малі країни можуть бути успішними, особливо якщо вони співпрацюють з ін-

шими. "Це не лише наш історичний досвід, який має спонукати до продовження нашої підтримки. Роблячи це, ми, зрештою, допомагаємо собі", - зазначив він.

Також Павел заявив, що підтримає політику подолання інфляції, яка в січні сягнула 17,5 відсотка, і приведе до ладу державні фінанси. "Я буду підтримувати заходи, які уможливають це, хоч іноді вони будуть болючими", - пообіцяв він.

Одним із перших завдань для Павела буде рішення про те, чи ветоувати законопроект про обмеження підвищення пенсій з червня, який поспіхом ухвалив

парламент і який, на думку опозиції на чолі з Бабішем, порушує конституцію.

Зазначимо, що роль президента в Чехії - здебільшого представницька, однак він також відповідає за призначення уряду, голови центрального банку та Конституційних суду та є верховним головнокомандувачем збройних сил країни.

У КИТАЇ ЗАТВЕРДЖЕНО НОВИЙ СКЛАД УРЯДУ

У КНР затверджено призначення нових віцепрем'єрів, членів Держради, міністрів та керівників комітетів.

Депутати першої сесії Всекитайських зборів народних представників (ВЗНП) 14-го скликання, що проходить у Пекіні у неділю, 12 березня, затвердили новий склад Держради КНР. Кандидатури на посади в уряді представив прем'єр Держради Лі Цян, якого призначили напередодні, 11 березня.

Повністю оновився склад віцепрем'єрів - ними призначені Дін Сюєсян, Хе Ліфен, Чжан Гоцін та Лю Гочжун. Членами Держради стали Лі Шанфу, Ван Сяохун, У Чженлун, Шень Іцін, Цінь Ган.

Цінь Ган, призначений міністром закордонних справ КНР у грудні 2022 року, зберіг свою посаду у новому кабінеті. Крім того, на своїх посадах залишилися міністр державної безпеки Чень Ісінь, міністр фінансів Лю Кунь та міністр комерції Ван Веньтао.

Новим міністром оборони став Лі Шанфу, який був внесений до американських санкційних списків у 2018 році за купівлю російських озброєнь.

Посаду голови Народного банку Китаю, всупереч очікуванню, зберіг І Ган. Головою Державного комітету з розвитку та реформ став Чжен Шаньцзе.

Раніше депутати підтримали пропозицію обраного на третій термін голови КНР Сі Цзіньпіна та затвердили на посаді прем'єра Лі Цяна, давнього соратника лідера країни. Він змінив Лі Кецяна, який очолював уряд КНР упродовж 10 років.

У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ УРЯДОВЦЯМ ЗАБОРОНЯТЬ КОРИСТУВАТИСЯ ТІКТОК

Британські урядовці більше не зможуть користуватися TikTok на робочих телефонах. Раніше до схожих обмежень вдалися в ЄК, Європарламенті, США та Канаді.

Уряд Великобританії заборонить співробітникам використовувати відеододаток TikTok на робочих пристроях з міркувань безпеки, зокрема, через імовірний ризик використання конфіденційних даних, повідомляє у четвер, 16 березня, агентство Reuters.

"Ми переходимо до системи, в якій урядові пристрої матимуть доступ лише до тих сторонніх додатків, які входять до попередньо затвердженого списку, - заявив британський міністр Олівер Доуден. - Ми також збираємося заборонити використання TikTok на державних пристроях. Ми зробимо це негайно".

У TikTok вже відреагували на такі обмеження для британських урядовців, заявивши, що розчаровані рішенням.

"Ми вважаємо, що ці заборони ґрунтуються на фундаментальних

неправильних уявленнях і зумовлені ширшою геополітикою, в якій TikTok і мільйони наших користувачів у Великобританії не відіграють жодної ролі", - йдеться в заяві представника TikTok, яку наводить Reuters.

Раніше використовувати відеододаток заборонили держслужбовцям Єврокомісії, Європарламенту, а також співробітникам урядових установ США та Канади. Також уже два роки як TikTok заборонено використовувати в урядових смартфонах в Естонії. У Німеччині додаток заборонено використовувати на службових смартфонах у певних установах, приміром, у Федеральній інформаційній службі.

Після блискучого злету додатку TikTok - за власними даними, ним користуються понад мільярд людей, - представники західних країн висловлюють занепокоєння щодо безпеки даних користувачів.

Додаток належить пекінській компанії ByteDance, яка постійно відкидає закиди, що китайська держава може мати доступ до додатку. "Після початку оприлюднення звітів про прозорість 2019 року ми не отримали жодного запиту про дані від китайського уряду", - сказав речник компанії британській газеті Guardian. Ще один пункт критики стосується контенту, який поширює або не поширює додаток.

ЯК НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОПОМАГАЮТЬ РОЗСЛІДУВАТИ ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ АРМІЇ РФ

Десятки українських громадських організацій долучились до розслідування воєнних злочинів РФ в

Україні. Про їх співпрацю з правоохоронцями, проблеми у зборі доказів та трактуванні нових злочинів - у матеріалі DW.

Станом на 16 березня українські правоохоронці зареєстрували вже понад 74 тисячі воєнних злочинів вчинених російською армією після повномасштабного вторгнення в лютому минулого року. Попри безпрецедентну роботу і завзяття слідчих, оперативників та прокурорів, їхню співпрацю із міжнародними слідчими органами, ці вражаючі масштаби змушують говорити про десятки років роботи із притягнення винних до відповідальності.

"Це робота на дуже-дуже довгу дистанцію до нашої, можливо, глибокої пенсії, на все наше покоління", - зазначила у своєму виступі на міжнародній конференції United For Justice голова правління Центру прав людини ZMINA Тетяна Печончик.

ZMINA разом із трьома десятками інших неурядових організацій ще рік тому створили коаліцію "5-та ранку" метою якої став захист жертв російської агресії та притягнення до відповідальності вищого керівництва РФ та безпосередніх виконавців злочинів. Частина учасників коаліції веде подібну роботу ще з 2014 року та нині ділиться досвідом як з колегами з громадського сектору так і з правоохоронцями.

"Жодна країна ніколи не готувалася до розслідування всіх воєнних злочинів. В Україні в 2014 році такого досвіду теж не було, тому саме тут втрутилося громадянське суспільство", - пригадає виконавчий директор організації Truth Hounds Роман Авраменко.

Ще з початку конфлікту на Донбасі його команда займалася документуванням воєнних злочинів та напрацюваннями змін до кримінального процесу. "Поступово українські прокурори, які працювали в постраждалих

регіонах України, розвинули свою здатність повно та ефективно документувати ймовірні злочини. У 2019-21 роках ми спостерігали, що для громадянського суспільства залишалося дедалі менше роботи. Але рік тому ми знову потрапили в ситуацію, коли прокурори та слідчі нових постраждалих регіонів виявилися неготовими до ефективного розслідування і тому знову громадянське суспільство втрутилося", - говорить Аврамченко.

Партнерство між правоохоронцями та правозахисниками, за його словами, нині перебуває "у самому розпалі". Неурядові організації збирають свідчення жертв злочинів через власні "гарячі лінії" допомоги постраждалим та безпосередньо на місцях, діляться даними з державними органами через спеціально створену електронну базу даних та подекуди ведуть навіть власні розслідування. Особливо, коли йдеться про абсолютно нові з точки зору кваліфікації напрямки для українських слідчих.

Тетяна Печончик наводить приклади примусової депортації, яку не завжди вважають воєнним злочином не тільки правоохоронці, але й самі потерпілі. "ZMINA задокументувала 233 факти депортації у польових місцях за кордоном чи, наприклад, в прикордонних селах Харківської області. І, спілкуючись з людьми, ми виявили, що майже ніхто з них не повідомляв правоохоронним органам. Часто люди просто не розуміють, що з ними стався злочин, бо примусове виселення замасковане під евакуацію", - розповідає вона.

Ще складнішою є ситуація із затриманими на окупованих РФ територіях підпільниками, журналістами, активістами та іншими учасниками руху опору, розповідає голова правління організації "Кримська правозахисна група" Ольга Скрипник. Про зникнення цих людей нерідко вдається

дізнатися тільки від родичів, російські спецслужби почасти не висувують затриманим жодних офіційних обвинувачень, позбавляючи права на хоч якийсь юридичний захист. Тому неурядові організації - чи не єдині, кому вдається віднаходити таких в'язнів через власні мережі контактів у російських тюрмах.

"Нам відомо вже про щонайменше 110 людей, які перебувають у новому, спеціально облаштованому слідчому ізоляторі в Сімферополі, але можливість верифікувати і знайти цих людей значно обмежені, багатьох Росія не хоче офіційно визнавати полоненими, що фактично унеможлиблює їх звільнення", - говорить правозахисниця.

Оксана Романюк, виконавча директорка Інституту масової інформації (ІМІ), який вже багато років фіксує правопорушення проти журналістів і з початку повномасштабного вторгнення зафіксував уже понад півтисячі злочинів щодо медіа, звертає увагу на нову класифікацію інформаційних злочинів РФ.

"На жаль, роками ми вживали некоректний термін - "дезінформація" - коли говорили про російську пропаганду, забуваючи про те, що це, по суті, крайня форма мови ворожнечі. Цього року вона стала надзвичайно агресивною, це вже прямі заклики до геноциду, до бомбардування цивільних об'єктів, до убивства українців, і все це можна простежити навіть до путінських доктрин", - пояснює вона.

ІМІ намагається зафіксувати випадки агресивної пропаганди як злочин, але стикнулась із відсутністю відповідників навіть у міжнародному законодавстві. "Я розумію, що це є злочини проти людяності, що є злочин агресії, але ніде не описаний інформаційний компонент цього злочину. Тому перед нами стоїть виклик його, щоб ці пропагандисти отримали

справедливе покарання, в тому числі на міжнародному рівні", - говорить Романюк.

Із схожою проблемою стикнулись й українські екологи, які намагаються документувати доволі незвичний, навіть для міжнародного права злочин екоциду. "Його кваліфікація пронизана оціночними судженнями. Наприклад, "широка шкода довкіллю" одними науковцями трактується виходячи із критерію понад 100 тисяч квадратних метрів знищеного довкілля, а іншими - від 44 тисяч квадратних метрів", - говорить юристка неурядової організації "Екологія-Право-Людина" Соломія Баран, жалючись, що відсутність міжнародної практики не дозволяє подекуди навіть сформулювати склад злочину.

За її словами, експерти-екологи стикаються з чи не найбільшими проблемами з доступом до збору доказів - через високу мінну небезпеку, зокрема, в лісах та інших природних об'єктах. "Та навіть якщо ми збираємо проби, то стикаємося з наступною проблемою: українські лабораторії практично не забезпечені потрібними реагентами. І спроможні зробити досить малу кількість експертиз. Наша організація, наприклад, надсилала деякі аналізи в науковій інституції Берну, проте для загальної картини цього дуже мало", - зазначає Баран.

Налагодження ефективної співпраці з правоохоронцями лишається чи не найпріоритетнішою проблемою для неурядових організацій. Так, організація Truth Hounds останні дев'ять років не тільки збирала докази для міжнародних доповідей, але й намагалася впроваджувати серед українських слідчих та прокурорів нові інструменти документування та ведення слідства. "Та робочі місця багатьох прокурорів і досі буквально завалені тисячами й

сотнями папок з паперами", - зазначає Роман Авраменко, виконавчий директор Truth Hounds.

Через особливості кримінально-процесуального законодавства зібрані неурядовими організаціями матеріали й досі не завжди можна долучити до офіційних кримінальних розслідувань. "Наприклад, для того, щоб долучити до матеріалів справи відео з YouTube чи статтю будь-кого з журналістів, потрібна величезна купа процедур, і нерідко це в суді визнається неналежним доказом", - зазначає Ольга Решетилова, співзасновниця Медійної ініціативи за права людини.

Засновниця громадської організації "МінЗмін" Анастасія Апетик пояснює: в Україні досі немає єдиної процедури визначення цілісності цифрових доказів, а також усталеної процедури ідентифікації свідка, який такі докази надає. "Ніхто не аналізує ризики передачі цифрових доказів, наприклад, через месенджери", - додає вона, зазначаючи, що значна кількість листувань правозахисників та громадських активістів, які протягом останнього року виїздили з окупованих територій в подальшому виявились зламаними.

У ФРАНЦІЇ РОЗГЛЯНУТЬ РЕЗОЛЮЦІЇ ПРО НЕДОВІРУ УРЯДУ

Політична криза у Франції виникла через спробу уряду провести пенсійну реформу без голосування в парламенті. Якщо більшість депутатів підтримає резолюції про недовіру, то уряду доведеться піти у відставку.

Французька опозиція в п'ятницю, 17 березня, зареєструвала у парламенті дві резолюції про недовіру

уряду на тлі конфлікту, що виник через ухвалення закону про контроверсійну пенсійну реформу. Одну резолюцію подала група незалежних депутатів і представників заморських територій (LIOT), іншу - ультраправа партія "Національне об'єднання" (RN). "Голосування щодо резолюції відкриє вихід із кризи", - заявив глава LIOT Бертран Панше.

Напередодні уряд Франції скористався статтею конституції, що дає змогу провести пенсійну реформу без голосування в парламенті за умови, якщо кабінет витримає вотум недовіри. Голосування в Національних зборах може відбутися вже в понеділок, 20 березня.

Якщо більшість депутатів проголосує за недовіру, то пенсійну реформу відхилять, а уряду доведеться піти у відставку. Тоді президент Франції Еммануель Макрон може або призначити нового прем'єр-міністра, або оголосити нові вибори. Експерти мають сумніви щодо того, що прихильникам вотуму недовіри вдасться здобути більшість, оскільки консервативні республіканці, судячи з усього, підтримають уряд. У разі ж провалу голосування про недовіру пенсійну реформу ухвалить.

Спроби уряду провести пенсійну реформу без голосування в парламенті лише посилили акції протестів, які організує опозиція. Вранці 17 березня учасники демонстрацій тимчасово заблокували паризький міський автобан і вокзали в Тулузі та Бордо. Ввечері відбувся численний мітинг протесту на Площі згоди в центрі Парижа.

Кілька сотень демонстрантів закидали поліцейських пляшками та феєрверками. Поліцейські застосували у відповідь сльозогінний газ. Як наслідок, було затримано понад 60 осіб. Нові демонстрації відбулися також у

Ліоні, Страсбурзі та Ліллі. Загальна кількість затриманих досягла 310 осіб.

Профспілка CGT оголосила страйк на нафтопереробному заводі в Нормандії. Досі учасники протестів лише блокували такі заводи, але ті продовжували працювати. Тим часом у Парижі збільшуються обсяги неприбраного сміття через страйк працівників комунальних служб. У місті стоїть сильний сморід. За оцінками міської адміністрації, станом на обідню пору п'ятниці, 17 березня, обсяг неприбраного сміття сягнув 10 тисяч тонн.

Пенсійна реформа була однією з головних передвиборчих обіцянок Макрона. Вона передбачає поступове підвищення пенсійного віку з 62 до 64 років, а також збільшення до 43 років мінімального терміну, впродовж якого необхідно сплачувати внески для отримання права на пенсію в повному обсязі. При цьому обсяг мінімальної пенсії зросте до 1200 євро на місяць.

У ФРН ПУТІНА ОЧІКУВАТИМЕ АРЕШТ - МІНІСТР ЮСТИЦІЇ

За словами міністра юстиції ФРН, німецькі правоохоронці будуть зобов'язані затримати Володимира Путіна і передати його МКС відповідно до ордеру на арешт, якщо президент РФ прибуде на територію країни.

Німеччина виконає рішення Міжнародного кримінального суду (МКС) щодо арешту Володимира Путіна, якщо російський президент прибуде на територію країни. Про це сказав міністр юстиції Німеччини Марко Бушманн

(Marco Buschmann) в інтерв'ю виданню Bild am Sonntag, цитати з якого було оприлюднено на сайті bild.de в суботу ввечері, 18 березня.

За словами міністра, Німеччина буде зобов'язана затримати Путіна і передати його МКС відповідно до ордеру на арешт, про який було оголошено 17 березня. На думку міністра, вже найближчим часом МКС звернеться до Інтерполу і держав, які визнають юрисдикцію суду, з відповідним проханням.

"Після цього Німеччина зобов'язана заарештувати президента Путіна і передати його МКС, якщо він потрапить на територію Німеччини", - сказав Бушманн журналістам видання.

Напередодні канцлер ФРН Олаф Шольц (Olaf Scholz) привітав рішення МКС щодо видачі ордеру на арешт Путіна через депортацію українських дітей до Росії.

"Ніхто не стоїть вище права і закону", - сказав канцлер 18 березня, під час візиту до Токіо. "Міжнародний кримінальний суд є правильною інституцією для розслідування воєнних злочинів", - зазначив Шольц під час спільної з прем'єр-міністром Японії пресконференції.

УРЯД ФРАНЦІЇ ЛЕДВЕ ВИТРИМАВ ВОТУМ НЕДОВІРИ ЧЕРЕЗ ПЕНСІЙНУ РЕФОРМУ

Уряд Еммануеля Макрона зміг вистояти при голосуванні за резолюцію про недовіру. Французькі депутати були невдоволені його спробою затвердити пенсійну реформу в обхід парламенту.

Уряд президента Франції Еммануеля Макрона з перевагою у

дев'ять голосів зміг уникнути восту недовіри в Національних зборах у понеділок, 20 березня, після того як в обхід нижньої палати намагався проштовхнути вкрай непопулярні зміни до пенсійної системи.

Днями французький уряд на чолі з прем'єркою Елізабет Борн скористався статтею конституції, яка дозволяє провести пенсійну реформу без голосування в парламенті за умови, якщо він витримає вотум недовіри. Сьогодні за вотум недовіри проголосували 278 депутатів за необхідних для його ухвалення 287.

Профспілки і протестувальники, невдоволені реформою та спробою затвердити її без голосування, також анонсували продовження страйків і протестів за підтримки багатьох представників опозиції. Дев'ятий загальнонаціональний день страйків і протестів запланований на четвер, 23 березня, передає Reuters.

Згідно з даними опитувань, проти таких змін виступають дві третини французів.

Протести проти пенсійної реформи тривають вже кілька місяців. Їх називають чи не найнебезпечнішим викликом для Макрона з часів протистояння "жовтих жилетів" понад чотири роки тому.

НА ТЛІ ПРОТЕСТІВ: В ІЗРАЇЛІ ПРИЗУПИНИЛИ СУДОВУ РЕФОРМУ

Спірну судову реформу в Ізраїлі відтермінують до кінця липня. Міністр національної безпеки Бен-Гвір домовився про це з прем'єр-міністром Нетаньяху на тлі масових протестів у країні.

В Ізраїлі призупинять судову реформу, яка викликала масові протести. Про її відтермінування до закінчення парламентських канікул наприкінці липня домовився у понеділок, 27 березня, міністр національної безпеки Ітамар Бен-Гвір з прем'єр-міністром країни Біньяміном Нетаньяху, повідомляє dra.

Судова реформа мала розширити повноваження уряду щодо відбору суддів Верховного суду та обмежити повноваження цього судового органу. В разі ухвалення законопроекту уряд фактично отримав би повний контроль над призначенням суддів. Ізраїльський парламент схвалив законопроект у першому читанні 20 лютого.

Оголошення про відтермінування відбулося на тлі анонсованого з 27 березня в Ізраїлі "національного тижня паралічу" - серії демонстрацій та страйків проти реформи, яку критики називають зазіханням на демократію.

Перед цим Нетаньяху звільнив міністра оборони Йоава Галанта, який 25 березня закликав уряд зупинити реформу заради збереження національної безпеки. "Розкол усередині країни проник глибоко в армію оборони Ізраїлю та в оборонні структури. Це явна і суттєва загроза безпеці Ізраїлю. Я цього не допущу", - заявив він. За даними The Jerusalem Post, після цього Нетаньяху викликав Галанта до себе і особисто повідомив йому "про втрату довіри".

Масові протести проти запланованої судової реформи в Ізраїлі тривали з середини січня.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

УКРАЇНСЬКОГО ЧАСОПИСУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Антоні АБАТ Нінет, Данія

Професор, Університет Копенгагену, Центр порівняльних і Європейських досліджень

Барон Андре АЛЕН, Бельгія

Почесний професор, доктор юридичних наук, суддя Конституційного Суду Бельгії, почесний Президент Конституційного Суду Бельгії, почесний професор конституційного права університеті KU Leuven, почесний секретар Ради Міністрів Бельгії, суддя ад hoc ЄСПЛ

Юрій БАРАБАШ, Україна

Професор, доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної Академії правових наук України, НУ "Харківська юридична академія"

Олена БОРИСЛАВСЬКА, Україна

Професор, доктор юридичних наук, Львівський національний університет імені Івана Франка

Любомир БОРИСЛАВСЬКИЙ, Україна

Доцент, кандидат юридичних наук, Львівський національний університет імені Івана Франка, член Конституційної Комісії

Мілош БЕК, Австрія

Професор історії європейського та конституційного права у Віденському університеті. Постійний науковий співробітник IWM

Оксана ГРИЩУК, Україна

Професор, доктор юридичних наук, Львівський національний університет імені Івана Франка, суддя Конституційного Суду України

Петер Міхаель ГУБЕР, Німеччина

Професор, доктор юридичних наук, суддя Федерального Конституційного Суду

Павло ГУРАЛЬ, Україна

Професор, доктор юридичних наук, Львівський національний університет імені Івана Франка

Мирослав ГРАНАТ, Польща

професор, Університет кардинала Штефана Вишинського, Варшава, суддя Конституційного трибуналу Республіки Польща у відставці

Дейнюс ЖАЛІМАС, Литва

Професор, Інститут міжнародного та європейського права, Вільнюський університет, суддя Конституційного Суду Литви, голова Конституційного Суду Литви

Гілберт Пол КАРРАСКО, США

Професор, Університет Уіллеміт (Орегон)

Микола КОЗЮБРА, Україна

Професор, доктор юридичних наук, НУ "Кієво-Могилянська академія", член-кореспондент Національної Академії правових наук України, дійсний член Української Академії політичних наук, суддя Конституційного Суду України у відставці

Віктор КОЛІСНИК, Україна

Професор, доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної Академії правових наук України, НУ "Харківська юридична академія", суддя Конституційного Суду України

Анжеліка КРУСЯН, Україна

Професор, доктор юридичних наук, Національний Університет "Одеська юридична академія"

Кшиштоф ЕКХАРДТ, Польща

Професор, доктор наук, Декан Іногороднього юридичного Факультету і Адміністрації у Жешуві, Вища школа права і адміністрації

Микола МЕЛЬНИК, Україна

Професор, доктор юридичних наук, суддя Конституційного Суду України

Наталія МІШИНА, Україна

Професор, доктор юридичних наук, Національний Університет "Одеська юридична академія"

Екхарт ПАХЕ, Німеччина

Професор, Вюрцбурзький університет Юліуса Максиміліана

Райнер АРНОЛЬД, Німеччина

Honoris causa доктор права, професор університету Регенсбургу (Німеччина), постійний член Міжнародної академії порівняльного правознавства, член-кореспондент Болонської академії наук

Сергій РІЗНИК, Україна

Професор, доктор юридичних наук, Львівський національний університет імені Івана Франка

Ігор СЛІДЕНКО, Україна

Доцент, доктор юридичних наук, суддя Конституційного Суду України

Ольга СОВГИРЯ, Україна

Професор, доктор юридичних наук, Київський національний університет імені Т. Шевченка, суддя Конституційного Суду України

Петро СТЕЦЮК, Україна

Доцент, кандидат юридичних наук, доктор права, Київський національний університет імені Т. Шевченка

Іван ХАЛЯЖ, Угорщина

Професор, доктор юридичних наук, голова Інституту конституційного права

Станіслав ШЕВЧУК, Україна

Професор, доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної Академії правових наук України

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ДРУКУ ВЧЕНОЮ РАДОЮ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ 22166-12066Р від 07.06.2016

Часопис включено до переліку наукових фахових видань України

ISSN 2519-2590

УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА UKRAINIAN JOURNAL OF CONSTITUTIONAL LAW

НАУКОВО-ЮРИДИЧНЕ ВИДАННЯ

Журнал, щоквартальник

Мета і тематика. Український часопис конституційного права має на меті створення платформи для фахового обговорення сучасних проблем конституціоналізму та поширення якісного контенту з цієї проблематики, передусім для українського читача.

ЗАСНОВНИКИ:

Львівський національний університет
імені Івана Франка (Код ЄДРПОУ 02070987)
79000, Україна, м. Львів, вул. Університетська, 1

Громадська організація
«Центр конституційних ініціатив» (Код ЄДРПОУ 38763646)

ТОВ «Редакція журналу «Український часопис
конституційного права» (Код ЄДРПОУ 40252310)

Журнали українською та англійською мовами
доступні для купівлі і передплати.

Заявки можна оформити на сайті
www.constjournal.com

або за зверненням на адресу:
editor@constjournal.com

ВИДАВЕЦЬ:

Редакція журналу «Український часопис
конституційного права»

Головні редактори: Олена Бориславська, Сергій Різник
Редактор електронної версії журналу: Євген Пілат
Випусковий редактор: Вікторія Дубас
Відповідальний секретар: Христина Слюсарчук
Асистент редактора: Ярина Нечипорук
Літературний редактор: Оксана Карнієнко
Перекладач: Христина Стягар

Місцезнаходження редакції:
79018, Львівська обл., м. Львів,
вул. Стороженка, буд. 12, кв. 501

e-mail: editor@constjournal.com www.constjournal.com

Підписано до друку 31.03.2023 р. Тираж 100 прим.

Друк: ТзОВ «Український часопис конституційного права»
Формат видання: 84×108/16